

Přerov – Na Marku

Příběh jednoho místa

Svědectví archeologických pramenů

aneb

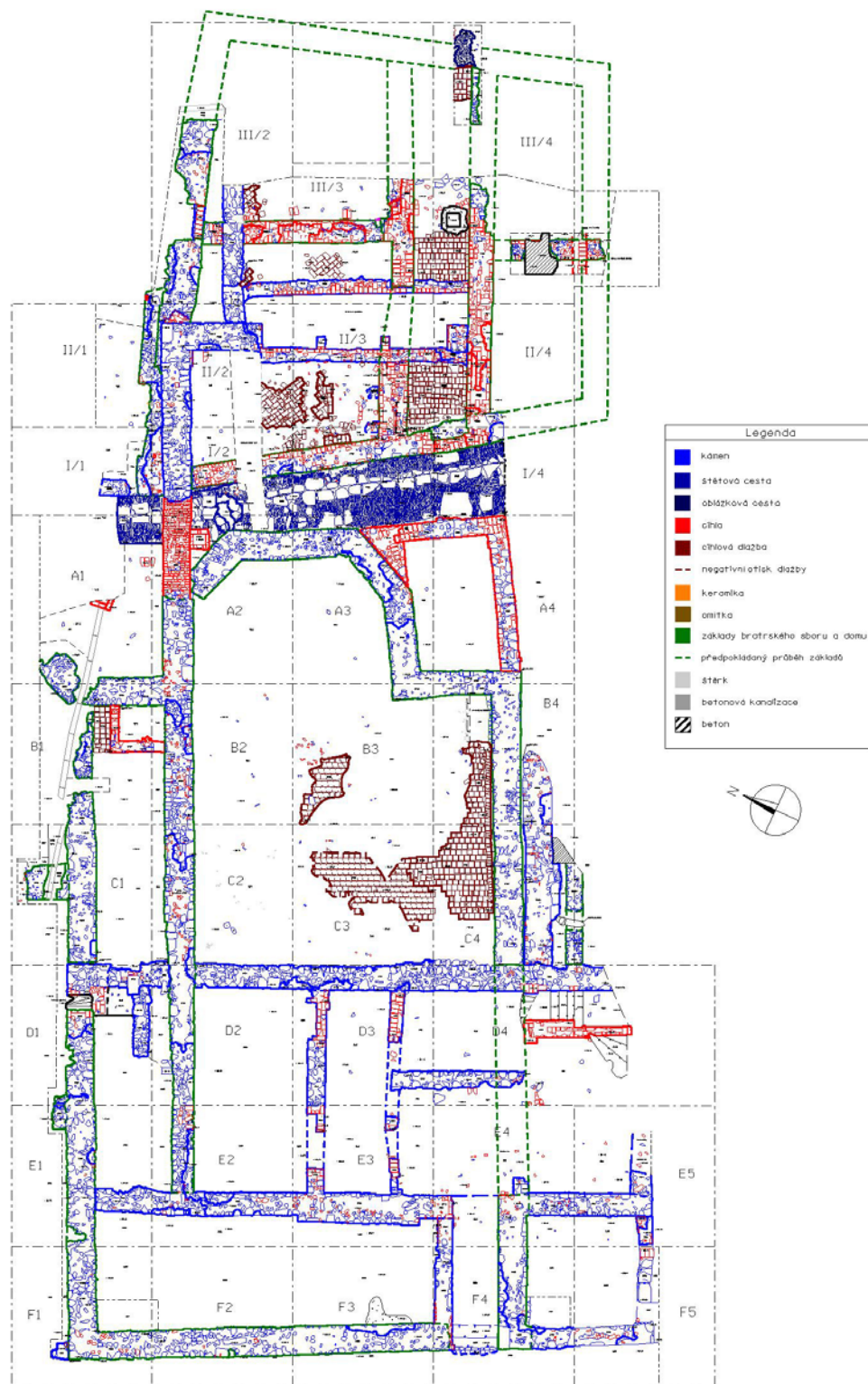
Kudy kráčel Komenský

PŘEROV 1256
2016

Přerov. Na Marku.

Digitalizovaný plán kresebné terén-
ní dokumentace pořízený v průbě-
hu výzkumu v měřítku 1 : 20
(archiv: Archaia Olomouc o. p. s.)

PŘEROV – NA MARKU PŘÍBĚH JEDNOHO MÍSTA

Svědectví archeologických pramenů
aneb
Kudy kráčel Komenský

Přerov 2016

Kniha byla vydána s finanční podporou Olomouckého kraje.

Přerov – Na Marku Příběh jednoho místa

Svědectví archeologických pramenů aneb Kudy kráčel Komenský

Vydaly Kulturní a informační služby města Přerova
ve spolupráci se statutárním městem Přerov v roce 2016

Grafická úprava Miloslav Flašar
Tisk Euro-print Přerov

ISBN 978-80-906145-5-0

PŘEDMLUVA

Po nálezech archivu bratrského biskupa Matouše Konečného v Mladé Boleslavi počátkem 21. století je odkrytí základů bratrského sboru a školy v Přerově dalším významným krokem k poznání fenoménu jednoty bratrské.

Jednota bratrská je národním pokladem, který nelze rozchvátit a stále nabývá na významu. Při jejím vzniku před 560 lety stála ohnivá kázání husitského arcibiskupa Rokycany a věrná, tichá, ale rezolutní víra Petra Chelčického. Byl to Chelčický se svým důsledným životem praktické víry, jenž ostře nesouhlasil s tábořskými teology a jejich apologií hájení pravdy Boží násilím, kdo velmi oslovoval mladého Řehoře Krajčího a jeho družinu. Právě jeho výklady slov Bible a praxe života spolupůsobily při vzniku jednoty bratrské v Kunvaldu.

Přerovské objevy jen dokládají, jak jednota všude, kde založila své sbory a kde jí to umožnily okolnosti, žila praktickým životem. Její systém „sbor, škola, špitál, pole, řemeslo“ umožňoval přicházejícím žákům prožít komplexně to, co jednota vyznávala. Zbožnost spolu s vyučováním, uvedená do praxe prací i společným sdílením života, se obtiskovala na mladých žácích velmi hluboce. Byli dobře připraveni, aby se z nich pak stávali buď vzdělaní služebníci jednoty, schopní polemizovat s protivníky, překládat Bibli z původních jazyků do výtečné češtiny, i učitelé, kteří pokračovali v díle těch, kteří je učili, nebo schopní úředníci či vzdělaní šlechtici, bez ohledu na to, z které „strany barikády“ přicházeli.

Z tohoto systému vycházejícího z víry v Krista a studia Bible se pak rekrutovali význační myslitelé v mnoha oborech prospěšných lidem. Připomeňme si tu například lékaře pánů z Pernštejna Jana Černého, který počátkem 16. století napsal první českou lékařskou knihu Knížka o nemocech morních a byl také autorem prvního českého herbáře. Podobně i Jan Jesenius, staroměstský mučedník z roku 1621, který provedl v Praze první veřejnou pitvu a jehož studie v anatomii byly ve své době základem učebnic tohoto oboru. Nelze zapomenout ani na bratrské tiskaře a umělce nevyjímaje.

Není proto divu, že i Jan Amos Komenský, který též prošel přerovskou školou, může ve svých dílech stavět na tom, co sám zažil a co pak tak mistrně rozvinul. Nemusíme zde ovšem myslet jen na pedagogiku, která jemu i jednotě v exilu byla hlavně zdrojem financí, ale na mnohá duchovní, historická i vědecká díla, jež jsou úzce spojena s vírou a touhou přenést velký díl z Bohem darovaných talentů poznání na co nejširší počet lidí. Samozřejmě, že i Komenský si systém teorie s praxí přenáší do exilu a např. v Lešně pozvedá úroveň tamější školy jako její vedoucí.

Jednota po bitvě na Bílé hoře odchází do exilu a ještě před svým splynutím s reformovaným proudem předá skrze svého biskupa, vnuka Komenského, Daniele Arnošta Jablonského žezlo jednotě obnovující se z moravských exulantů v saském Herrnhutu. Odtud se šíří skrze misii k nejoboženším lidem v celém světě víra, vzdělanost i zručnost a poctivost. Dědictví staré jednoty se tak přelévá do nečekaných končin a dostává se do Karibiku k otrokům, do Střední i Severní Ameriky k pohrdaným indiánům, do Austrálie k odmítaným Aboriginům i do Laponska a Grónska k Eskymákům. S tím také přichází i snaha předat jim Bibli, zdroj poznání a života. A tak jako v Kralicích, i na misích se vytváří spolu s překlady Bible gramatika a často i psaný místní jazyk, který mnohde pomáhá zachránit národní identitu.

Není divu, že dnešní jednota bratrská je celosvětovou církví a Moravany se dnes nazývají černoši v Africe, indiáni z kmene Miskito nebo Delawarové v Americe, Laponci, Gróňané a mnohé další národy. Tito potomci práce exulantů jednoty bratrské přicházejí a budou přicházet do země svých otců, aby zde viděli kořeny a hledali inspiraci.

I přerovský památník se jistě stane křižovatkou potomků i následovníků Komenského či Blahoslava. V dnešní vykořeněné době potřebujeme takovéto záchytné body naší identity i naší budoucnosti. Vždyť z těchto kořenů vyrůstáme a z nich můžeme čerpat pro současnost i budoucnost. K vážnosti těchto pokladů přispívá i zařazení archivů jednoty bratrské v polských městech Poznaň, Lešno a Vratislav do světového dědictví UNESCO. Věřím, že se k těmto zdrojům budeme dál hlásit, povzbudí naši hrdost na dílo, které má světový přesah a nezůstane jen v archivech a památnících, ale stane se zdrojem stavby ducha, která má své základy i v bratrském Přerově.

ThMgr. Jan Klas, biskup Jednoty bratrské

OBSAH

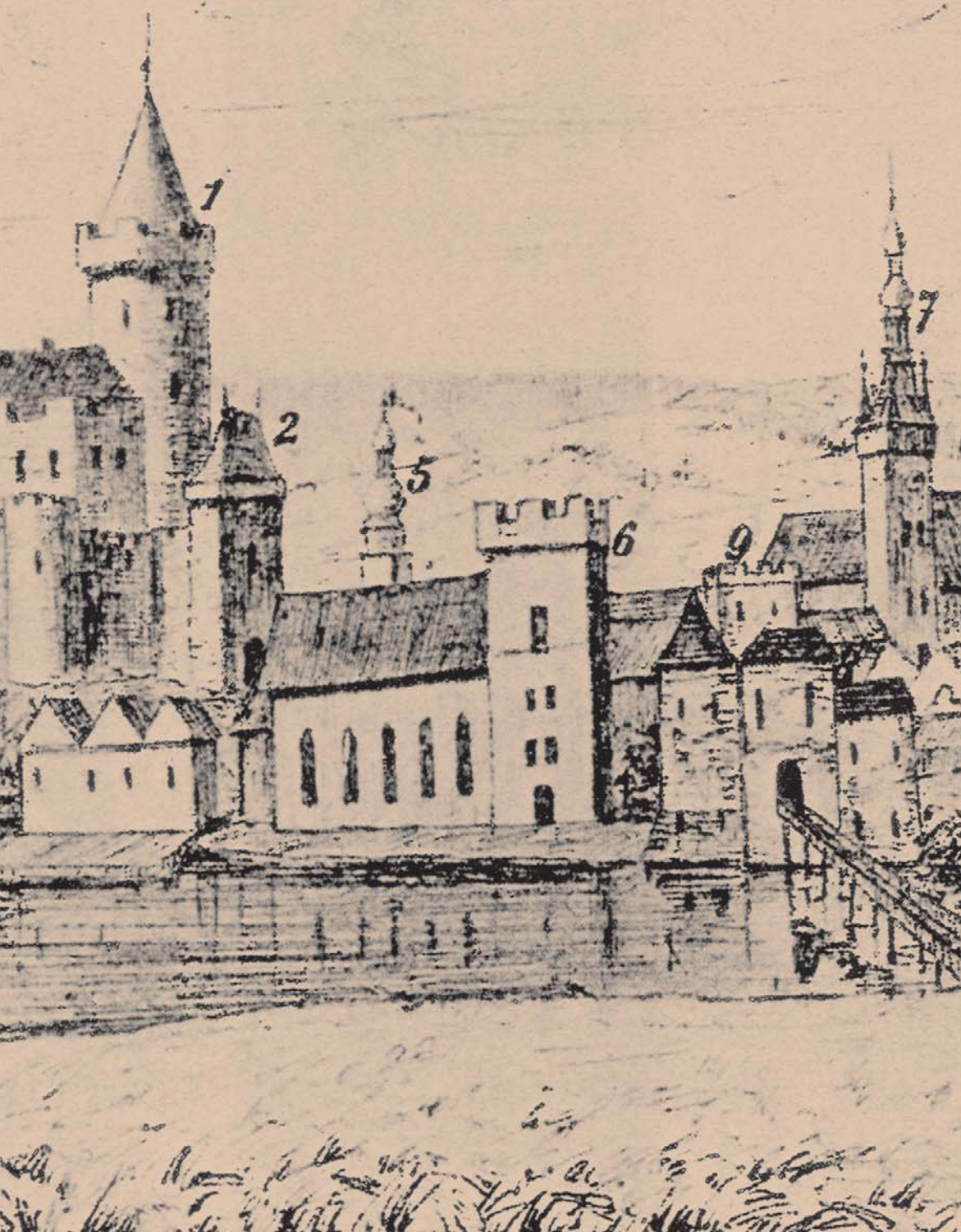
Jiří Lapáček

Přerov a jednota bratrská	7
Jednota bratrská v Přerově	7
Bratrské školství	17
Jan Amos Komenský	25
Tradice	32

Zdeněk Schenk – Jan Mikulík

Nové archeologické nálezy v městě Přerově a jejich prezentace	46
Co předcházelo	46
Archeologický výzkum v ulici Mostní	52
Hřejivá krása skrytá pod dlažbou ulice Mostní	57
Odkryv duchovního centra jednoty bratrské na náměstí Na Marku	61
Archeologický výzkum v ulici Pivovarská a na náměstí Na Marku	77
Mince – němí svědkové doby dávno minulé – <i>Vlastimil Novák – Kamil Smíšek, Národní muzeum Praha</i>	81
Popularizace a prezentace archeologických nálezů v Přerově	87
Památník jednoty bratrské	95
Závěr	100

Literatura	103

PŘEROV A JEDNOTA BRATRSKÁ

Jiří Lapáček

Jednota bratrská v Přerově

„Rov, staroslovanské slove, hrob my říkáme, odtud Přerov, u Bečvy řeky, jako by řekl první hrob. Slavný hrob byl u města, tu nad Předmostím, a Předmostí sloulo Staré město. Za Bečví pak bylo veliké město, šestnáct klášterů v něm bylo, pohřbové slavní. Ještě veliké kosti obrův v vršku pod skalkou předmostskou vykopávají; zuby tak veliké jako pěst, jako hlava člověčí etc.; žebra jako břevence; i rohy veliké, též nalézali. Veliké někdy to město bylo. Dulcissima patria mea; nunc mihi varias ob causas fere invisa, maxime propter sceleratum magiae artificium, imo veneficium, quod exstirpet Deus cito amen.”

/Můj přesladký domove, který mám teď z různých příčin téměř v nenávisti, především pro umění (či spíše travičské umění) magie, jež Bůh nechť rychle vykoření, amen./

Jan Blahoslav ve své Gramatice české (1551–1571)

V českých zemích působily od vyhlášení kompaktát (1436) až do Rudolfova Majestátu (1609) legálně pouze dvě církve, podobojí (utrakvisté), ke které se hlásila větší část obyvatel, a menší obec věřících církve římskokatolické. Nekatolíci, hlásící se k některé z konfesí evropské reformace (luterství, kalvinismus), se kryli za utrakvistickou církevní organizace. Míra samostatnosti záležela na konfesijní příslušnosti vrchnosti a její míře tolerance vůči jiným církvím. Projevem rostoucího sebevědomí přerovských měšťanů, kteří byli ve své většině utrakvisty, byla stavba nového farního kostela u Dolního náměstí, dnešní farní kostel sv. Vavřince. Máme o tom záznam z roku 1525.

Jednota bratrská představovala evangelické náboženské hnutí pokračující v tradicích husitství. Byla ovlivněna učením Petra Chelčického, obsahujícím mj. odmítání násilí. Jednota hlásala život ve víře, naději a lásce, zároveň ale po určitou dobu odmítala obchod, zisk a vzdělávání kromě četby Bible.

Jednota bratrská působila v Přerově přibližně 150 let. Tehdy přerovské panství vlastnily postupně dva šlechtické rody – Pernštejnové a Žerotínové: 1475–1521 Vilém z Pernštejna, 1521–1548 Jan z Pernštejna, 1548–1552 Jaroslav, Vratislav a Vojtěch z Pernštejna, 1552–1582 Vratislav z Pernštejna, 1582–1585 Jan a Maxmilián z Pernštejna, 1585–1594 Juan Manrique de Lara, 1594–1596 Jan z Pernštejna, 1596–1598 Fridrich ze Žerotína, 1598–1636 Karel starší ze Žerotína. Vlivy jednoty bratrské se zákonitě objevují v mnoha oblastech života přerovské společnosti 16. a počínajícího 17. století. Je to hospodářství, náboženský život a vztahy mezi konfesemi, společenské aktivity, školství, výstavba města.

Přerov byl jedním z prvních míst, kde se na Moravě bratři usazovali. Vhodné podmínky k tomu vytvořila husitská minulost města. Již za Ctibora Tovačovského z Cimburka, který měl přerovské panství v zástavě od roku 1465 do roku 1475, došlo k osazování tzv. Kopce, tj. dnešního Horního náměstí. Celý proces velkoryse dokončil Vilém z Pernštejna, který držel

Přerov od roku 1475 v zástavě, ale od roku 1487 vystupoval již jako jeho dědičný pán. Lidé, kteří se zde usazovali, byli na určitou dobu osvobozováni od placení daní a několik desetiletí budovali a vytvářeli vlastně druhé samostatně fungující město. Lze se domnívat, že valnou část nově příchozích představovali členové jednoty bratrské. Svědčí o tom ta skutečnost, že tu působil a zemřel člen úzké rady Jan Chelčický, příbuzný Petra Chelčického.

Na přelomu 15. a 16. století patřil k nejvýznamnějším osobnostem jednoty Tůma Přeloučský. Za jeho působení se Přerov stal velmi důležitým místem jednání bratrských sjezdů. V roce 1494, na tzv. předběžném sjezdu, byli ti členové jednoty, kteří z ní po brandýském sjezdu v roce 1490 vystoupili, požádáni, aby zase se vrátili. Členové jednoty bratrské po určité době opustili praxi setkávání se po soukromých domech a pořídili si tzv. bratrský dům, určený pro správce sboru a další sborové aktivity, jako byla výchova mládeže a příprava učedníků ke kněžskému povolání. V Přerově se tak stalo v roce 1498. V tom roce, již v nově postaveném bratrském domě u Bečvy, bylo jednáno mj. právě o domech společného shromáždění učedníků. V roce 1500 se nejdříve v Přerově sešla úzká rada, která navštívila v Lipníku těžce nemocného bratra Matěje Kunvaldského, posléze zde byl konán sjezd kněží, jáhnů a pomocníků. V bratrském nekrologiu, kam byla zapisována úmrtí významných osob z bratrského prostředí, se k roku 1500 objevil zápis o lednovém skonu Matěje Kunvaldského, který byl v Přerově „*pochován v kostelíku bratrském na Kopci, znovu vystaveném, v němž ještě žádný položen nebyl*“. Jedná se o nynější kapli sv. Jiří.

Nejvýznamnější osobností, která vyrostla z přerovského bratrského prostředí, byl Jan Blahoslav, který se narodil 20. února 1523 v Přerově, pravděpodobně v některém z domů na Horním náměstí. Blahoslavova matka byla jednou z nejhorlivějších členek přerovského sboru. Když v roce 1562 zemřela, v Nekrologiu jednoty bratrské se uvádělo, že zemřela matka sboru.

V roce 1553 byl Jan Blahoslav v Přerově vysvěcen na kněžství. Do úzké rady byl povolán roku 1557 a zároveň se stal biskupem. O rok později přišel do Ivančic, kde působil po 14 let. Stal se uznávaným teologem, historikem, projevoval se jako jazykovědec, muzikolog a humanistický spisovatel. Zemřel 24. listopadu 1571 v Moravském Krumlově.

V polovině 16. století nastala díky počtu v Přerově usedlých členů jednoty bratrské potřeba postavit větší a také reprezentativnější modlitebnu – sbor. Vyžádalo si to nutně velké náklady. V pondělí po sv. Florianu roku 1554 zakoupili bratři chalupy soukeníka Jana Malečka za 170 kop ke stavbě „sboru nového“. Po dostavění jej tehdejší majitel panství Vratislav z Pernštejna v roce 1555 obdaroval.

Roku 1579 došlo k opravě sboru, jak o tom svědčí listina, vyjmutá z makovice roku 1662: „*Léta Páně 1554 tento zbor jest založen v den památky sv. Marka evangelisty Páně za správce bratra Matěje Berounského a teď pak nově léta Páně 1579 tenž zbor jest povýšen i krov jeden na něm ostaven a tato makovice na něj postavena za správce biskupa bratra Zachariáše Litomyšlského a bratra Matěje Hažeka nákladem bratří přerovských.*“ Závěr listiny zní: „*Což všecko nákladem svrchu psaných Bratří přerovských oslaveno jest ke cti Pánu Bohu všemohoucímu a k službám božím. A pro budoucí památku tuto poznamenáno a do makovice vloženo léta svrchu psaného při zvýšení tohoto zboru.*“

O podílu bratrského živlu na celkovém počtu obyvatel Přerova nelze říci nic určitějšího. Odhaduje se, že na začátku druhé poloviny 16. století žilo ve městě okolo 1100 až 1300 obyvatel, přitom odhady podílu bratrského na celkovém počtu obyvatel v českých zemích

se pohybují mezi 2–10 %. Početně nejslabší skupinou byli v té době katolíci. Souviselo to též s celkovými poměry na Moravě i s dosti dlouhou sedisvakancí na olomouckém biskupském stolci. I přes některé konflikty bylo soužití s většinovým obyvatelstvem, hlásícím se od dob husitských k přijímání podobojí (utrakvisté) v zásadě pokojné. Lze to doložit řadou odkazů, v nichž bylo pamatováno na obě konfese.

Přerov se v 16. století stal důležitým místem k setkávání členů jednoty z Čech, Moravy a v polovině století i z Polska na tzv. synodách: 1515 22. dubna úzká rada – o vylučování ze sboru; 1550 – zřízeno několik kněží; 1553 – volení biskupové; 1556 3. srpna – o věcech disciplinárních; 1557 9. května – o nebezpečí nového pronásledování; 1561 červen – vyhoštění B. Augusta; 1562 13. dubna vyměřena působnost správců; 1563 3. května, za účasti členů z Polska – o mravní nápravě duchovních; 1566; 1567 24. června – o připojení k reformovaným protestantským církvím; 1568 před 1. zářím – o jednomyslnosti, o nedostatku čeládky; 1572 14. února – o křtu dítek, o neřádných ženitbách, rady členům v Polsku; 1577 zasvěcení laiků do tajností; 1594 14. července – volba biskupů.

Mezi většinovým obyvatelstvem v Přerově a členy jednoty bratrské vznikaly z času na čas spory. Například jádrem sporů byla věroučná otázka, týkající se učení o Kristových klíčích. Zjednodušeně řečeno šlo o to, kdo byl povolán ke správě lidských duší, k posilňování proti všelijakým pokušením a k poskytování útěchy a odpouštění hříchů, k naději na spasení. Matěj Červenka proti nařčením v knize Vojtěcha z Pernštejna, jistě také na základě svých zkušeností z pobytu v Přerově uvedl: „*Tak na Moravě říkali prý v některých městech: „Tam za fortanou klíče mají, tam u mostu (ve sborech bratrských) klíče mají, my jich nemáme.“*“ V tom se přímo odráží poloha přerovského bratrského sboru.

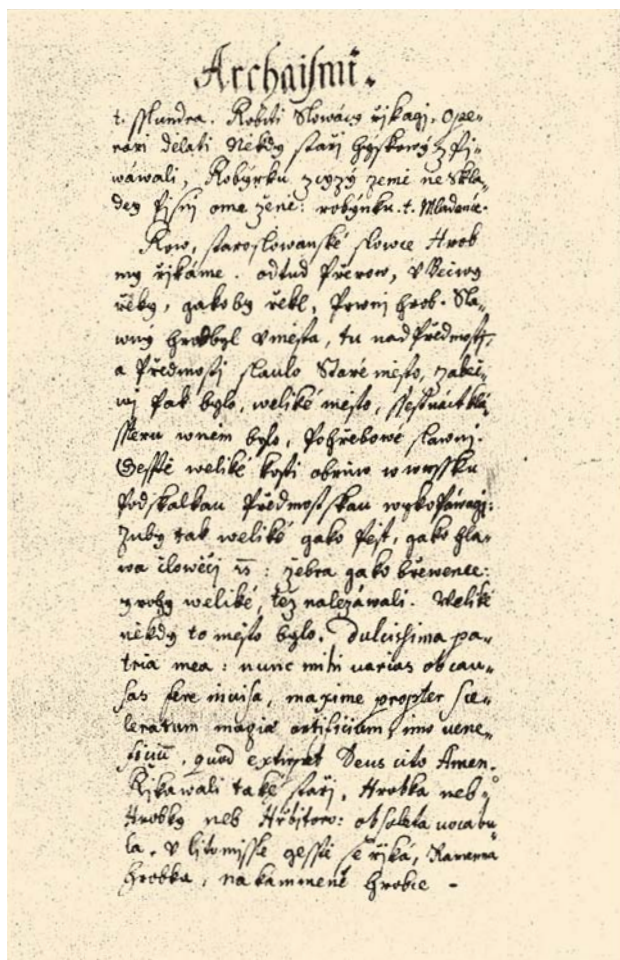
Pan Vojtěch z Pernštejna uváděl, že to, čím se jednota bratrská nejvíce honosí, ve skutečnosti vypadá jinak, a měl na mysli to, že v jednotě se mluví o trestání všem stejně, ale nechovají se podle toho, protože „*prý nedávno v Tovačově dva měšťany, Michala a Jiříka, jen pro tanc ze své společnosti vyobcovali, a Jiříka Kosteláčka též, protože v domě tančiti dovolil. Ale Zajdovi v Kojetíně, Matoušovi Budišalovi v Lipníku, Kalivodovi v Přerově uměli se na cizoložstvo skrze prsty dívati. A jiné mnohé neřády zjevné přehlížejí. Také mezi nimi dosti prý rozšířeno opilství. Když Bratr v Přerově víno načne, dává je i v chvíli, kdy se slovo Boží káže.*“

Biskup jednoty Matěj Červenka ve své odpovědi uvedl: „... *Neb o těch osobách, jež jmenuje (Zajdovi v Kojetíně, Budišalovi v Lipníku, Kalivodovi v Přerově), známo, že hned potrestáni a posud zůstávají tak, krom Budišála, jenž opět přijat za předního zpěváka... Co se týče lichvy, odírání chudých a kuběn, těch zajisté nikomu netrpí, ač ovšem tomu zcela odolati nemohou, zvláště strany opilství, rozmnožování živnosti, nádherných rouch. Co se výčitky sboru Přerovskému týče, o tom prý všichni vědí, že jinak jim nedopuštěno šenkovali, než aby v služby Boží nedávali, a to naprosto...“*

František Lismanin, františkán a zpovědník polské královny, později stoupenec reformního hnutí, vzpomínal v rozhovoru s členem jednoty bratrské Jiřím Izraelem roku 1566 na zastávku během jedné ze svých cest: „*V Přerově seznámil jsem se s Bratřími, náboženství i mnoho zpráv sem viděl, které se mi ve všem dobře líbily, a byl bych tam zůstal s nimi, kdybych byl jazyk uměl, ale sem neuměl.*“

Spory byly v zásadě ekonomického rázu. Ještě více to vynikne v aféře, která se rozpoutala v roce 1570. Tehdy způsobil pozdvižení rektor městské školy Blažej Oravecký, který,

když přišel jednoho úterního večera do šenkovního domu „*k Martinovi Machovu na kopci na truňk piva*“, pohádal se s ostatními hosty. O členech jednoty bratrské totiž povídal, že jsou nepořádnými manželi a jejich děti že nejsou zplozeny se ctí. Dokládal to příklady na „*Lackovi soukenníku, který z Přerova do Kroměříže se stěhoval a znovu knězem musil se oddávati: rovněž Mikuláš Nenadálejch v Olomouci*“. Za to dostal pohlavek a ještě byl za nactiutrhaní ve středu obviněn před úředníkem. Jeho jednání dosvědčili svědkové Mikluš Čapal, Bartoš Bílý, Jan Mírka, Jiřík Režný, takže byl trestán vězením. V pátek byl znovu postaven před soud, odprosil přede všemi „*stojícími i sedícími*“ a bylo mu odpuštěno. Měl za sebe dát záruku, ale nikdo se za něj nechtěl zaručit, „*že jest z země jiný, a aby je nezavedl*“. Byl tedy dále ponechán ve vězení v Tovačově „*na témž místě v šatlavě, kdež na hrdle sedají*“. Proto požádal o milost majitele panství Vratislava z Pernštejna a přimlouval se za něj rovněž tehdejší přerovský farář, který o něm podal svědectví v tom smyslu, „*že se ctně, mravně a poctivě chová, žádný kolejce ani hráč není, ani ožralec: ale toto se jemu za mne napítí přihodilo jednu*.“

Přerovský bratrský správce sboru a zároveň biskup jednoty Ondřej Štefan musel řešit i další neshody, které o rok později vznikly mezi přerovským farářem a městský úřadem o rozšíření širavského hřbitova a pohřbívání členů jednoty bratrské na něm.

V roce 1596 Jan z Pernštejna prodal zámek, Dolní i Horní město v Přerově, předměstí a vesnice přerovské městské radě, což můžeme považovat za výraz snahy měšťanů získat opět ztracený statut královského města a postoupit ve stavovské hierarchii. Stejně tak je to důkaz o ekonomické síle členů jednoty bratrské, neboť Přerované si zvolili jako svou novou vrchnost Fridricha ze Žerotína, hejtmana Markrabství moravského a stoupence jednoty bratrské.

Rukopis Jana Blahoslava o pravěkých nálezích v Předmostí v Gramatice české, 1571

Slanderius pichat doru
waldensium: in sanctas
romanam ecclesiam: b: o:
rendam blaspheuiam: b:
apocalypica meretricē
illū appellantiū: opulcu
lum per fratrem b: n: r:
cum in iustitias sacre pa
gine p: o: f: f: o: rem: sedis
apostolice ad regnū bo
hemie nunciū: et inquir
sitorem collectū incipit
felicitē.

Slanderius romanam
et apostolicam ecclesiam
velut diuini spiritum in
litterarum ecclesia: in suo
capite emittit: et in
fide per o: b: i: f: i: c: i: a:
fons: et cetera quā nulli p: b: l: i: c: i: a:
falsam: cum ipsi sit sub eo capite et tractatus
quod est christi: inter fideles et fidei magistra
piscipulum p: b: l: i: c: i: a:
falsam: et cetera quā nulli p: b: l: i: c: i: a:
falsam: cum ipsi sit sub eo capite et tractatus
quod est christi: inter fideles et fidei magistra
piscipulum p: b: l: i: c: i: a:
falsam: et cetera quā nulli p: b: l: i: c: i: a:
falsam: cum ipsi sit sub eo capite et tractatus
quod est christi: inter fideles et fidei magistra
piscipulum p: b: l: i: c: i: a:

Slanderius pichat doru
waldensium: in sanctas
romanam ecclesiam: b: o:
rendam blaspheuiam: b:
apocalypica meretricē
illū appellantiū: opulcu
lum per fratrem b: n: r:
cum in iustitias sacre pa
gine p: o: f: f: o: rem: sedis
apostolice ad regnū bo
hemie nunciū: et inquir
sitorem collectū incipit
felicitē.

Slanderius pichat doru
waldensium: in sanctas
romanam ecclesiam: b: o:
rendam blaspheuiam: b:
apocalypica meretricē
illū appellantiū: opulcu
lum per fratrem b: n: r:
cum in iustitias sacre pa
gine p: o: f: f: o: rem: sedis
apostolice ad regnū bo
hemie nunciū: et inquir
sitorem collectū incipit
felicitē.

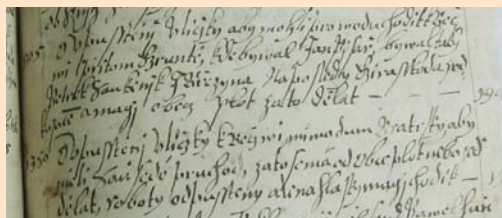
Slanderius pichat doru
waldensium: in sanctas
romanam ecclesiam: b: o:
rendam blaspheuiam: b:
apocalypica meretricē
illū appellantiū: opulcu
lum per fratrem b: n: r:
cum in iustitias sacre pa
gine p: o: f: f: o: rem: sedis
apostolice ad regnū bo
hemie nunciū: et inquir
sitorem collectū incipit
felicitē.

Potvržením vyznamu, který Přerov získal, je pohled katolické církve, která v jednotě bratrské viděla kacířství (herezi). Koncem 15. století byl vyslán jako inspektor do českých zemí Heinrich Institoris, člen dominikánského řádu, spoluautor nechvalně proslulé knihy Kladivo na čarodějnice (Malleus maleficarum), který se seznámil se situací a posléze vedl disputaci v Olomouci se starším (biskupem) jednoty bratrské Vavřincem Krasonickým, které se zúčastnil i tehdejší správce bratrského sboru v Přerově Tůma Přeloucký. Své poznatky shrnul Institoris ve dvou spisích, vydaných vždy v jednom svazku dvakrát za sebou v Olomouci v letech 1501 a 1502. Zamýšlel se tu mimo jiné nad roztržitostí náboženských poměrů a položil si otázku, kde je třeba hledat náboženská centra, zda v Praze, nebo v Lito-myšl, kterou mylně kladl na Moravu, nebo Římě či Přerově. V poměrech posledně jmenovaného města viděl velké nebezpečí, protože tu dle jeho slov ševci čtou tzv. knihu Kopyt, tj. cyklus Petra Chelčického, "O šelmě a obrazu jejím". Pro Institorise bylo velmi nepatřičné, aby se obyčejní lidé zabývali četbou, natož četbou náboženské literatury, a ještě z jeho pohledu nanejvýš kacířské. Tuto výraznou charakteristiku si Přerov udržel po celé 16. století

„List téhož Viléma na grund pod kopcem posta-
vený v brány dolní, na kterémž jsou bratři, a ten
list mají bratři.
Vilím z Pernštejna na Helfenštejně, nejvyšší mar-
šálek království českého a nejvyšší komorník cudy
brněnské, znám činím tímto listem všem vůbec,
kdož jej čísti neb čtouci slyšeti budou, že sem dal
a mocí tohoto listu dávám opatrnému Vojtěchovi
Koželuhovi, kterýž se postavil pod Kopcem v Pře-
rově, ukazateli listu tohoto, lhůtu a svobodu
plnou, od datum listu tohoto za 10 let pořad zběh-

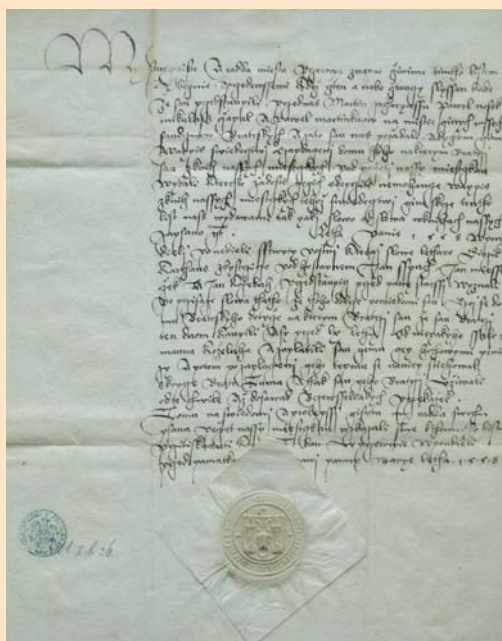
lých, tak aby on té lhoty a svobody tak a tím obyčejem užíval a užívati mohl, jakž jiní naši lidé na Kopci užívali sou, a užívají. Také jemu Vojtěchovi svrchu psanému i jeho potomkom dali sme a přidali, aby on i jeho potomci, kteříž by na tom domu byli, na budoucí časy k tomu Kopci příslušeli a s těmi lidmi na Kopci v těch právcích, svobodách a poplatcích seděli a s nimi odbyvali, a těch všech svobod užívali, též jako ti na Kopci. A při tom jej slibujem zanechat i jeho potomky. Tomu na svědomí pečeti naši kázali sme přivésti k tomuto listu, jenž jest psán a dán na Hranicích v sobotu po svatém Jiří. Létha Božího 1485.“ Prerovská kniha památní

aby měli sousedé průchod, za to od obce plot nebo zeď dělat, roboty odpuštěny, ale na hlásky mají chodit.“ Prerovská kniha památní. MZA Brno

Zápis k roku 1305, ale jde evidentně o omyl, vzniklý zřejmě chybou písaře: „O upuštění uličky, aby mohli pro vodu chodit k Bečvi, při tom gruntě, kde býval Jan Písař, býval taky Petrek Soukeník z Tučína, naposledy Jíra Škoda pod kopcem a mají obci plot za to dělat.“

Druhý zápis má opět chybné datum 1350: „O upuštění uličky k Bečvi mimo dům bratrský,

penězi. A potom po zaplacení jeho teprau se na něj stěhoval z kopce bratr Tůma. A tak sou jeho bratři užívali od té chvíle až dosavad beze všelijakých překážek.

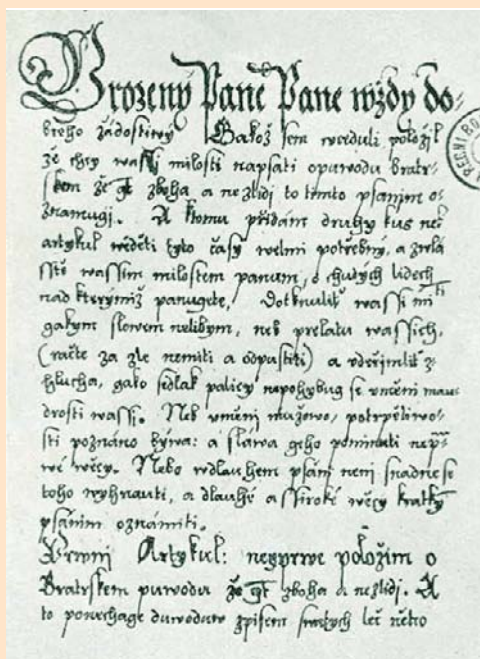
Tomu na svědomí a pro lepší jistotu my rada svrchupsaná pečeti naši městskou vzkázali sme k tomuto listu přitisknouti k tomu. Jenž dán v Přerově v pondělí před památkou Panny Marie léta 1558.“ Papírová listina, vydaná purkmistrem a radou města Přerova jednotě bratrské ohledně zaplacení bratrského domu, 1558. ZA Opava, pob. Olomouc

My, purkmistr a rada města Přerova, známo činíme tímto listem obecně přede všemi, kdež čten anebo čtoucí slyšen bude, že sou předstoupili před nás Martin Zacharyáš, Pavel Nosek, Mikuláš Čapal a Pavel Martínkův na místě jiných všech soudcův bratrských a za to sou nás požádali, abychom jim výpis svědectví o zaplacení domu toho, na kterém bratři sou, z knih našich městských pod pečeti naší městskou vydali. Kteréžto žádosti jejich odeprít nemohouce vjepis z knih našich městských téhož svědectví jim skrze tento list náš vydáváme tak, jakž slovo od slova v knihách našich zapsáno jest.

Léta Páně 1558 v pondělí po neděli čtvrtý postní, kteráž slove Lethare, Jiřík Karthaus z Bystrice pod Hostajnem, Jan Špuch, Jan Měšeček a Jan Koželuh i předstoupíc před pány starší vyznali po přísaze slova tato, že toho dobře povědomí sou, což se domu bratrského dotýče, na kterém bratři sou, že sou bratři ten duom koupili asi před 50 lety od nějakého Šalomaua Koželuha a zaplatili sou jemu jej hotovými

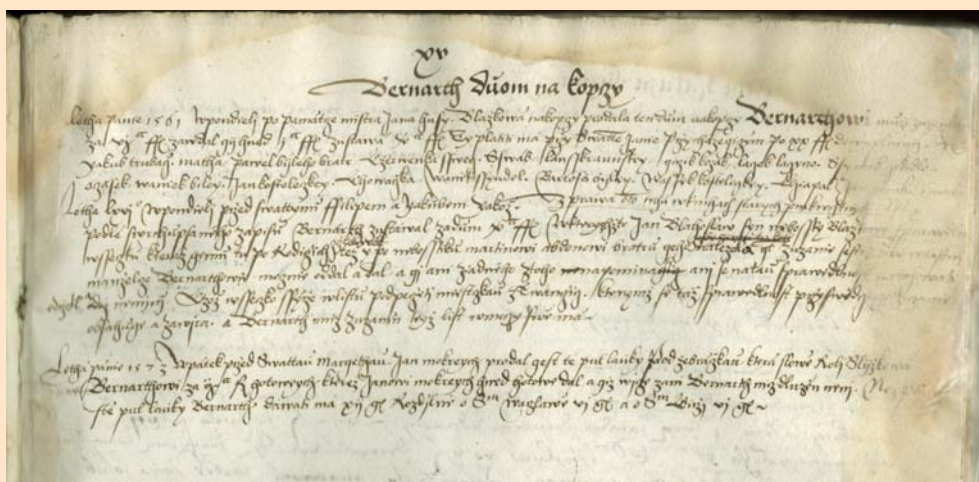
Tůma Přeloučský se zapojil do různých polemik a osvědčil se i jako spisovatel. Z roku 1502 pochází spis panu Albrechtu ze Šternberka a na Lukově, nazvaný příznačně O původu Jednoty a chudých lidech, podnícený činností katolického faráře v Holešově

Titulní strana kancionálu jednoty bratrské z roku 1564, na níž je skupina členů jednoty. Uprostřed pod taktovkou je vidět muže s brýlemi, který byl identifikován jako Jan Blahoslav

Detail z kancionálu jednoty bratrské z roku 1561, kde je muž s brýlemi, druhý zprava, identifikován jako Jan Blahoslav

„Bernart duom na Kopci. Léta Páně 1561 v pondělí po památce mistra Jana Husi. Blažková na Kopci prodala ten dům na Kopci Bernartovi, muži Zuzaninu, za 550 zl., zavdala ihned 100 zl., zůstává 450 zl. Ty platiti má při svatém Janě přicházejícím po 20 zl. do vyplnění. Jakub Trubač, Matha Pavel, Bílého bratr, Cervenka švec, Sváb Lansškrounskej, Jiřík Kozák, Lacek Lacino, Šimek Cedidlo, Ocásek, Vaněk Bílej, Jan Kosteleckej, Kovářka, Vaněk Šindel, Bartoš Bílej, Vašek Kosteleckej, ...

Léta 65. v pondělí před svatým Filipem a Jakubem. Jakož zpráva o tom trhu v knihách starých purkrechtních ... podle svrchu psaného zápisu Bernart zůstával za dům 450 zl., v kterýchžto Jan Blahoslav, syn nebožky Blažkové spravedlnost všecku, kteráž jemu tu po rodičích cožkolivě i po nebožtíku Martinovi Abdonovi, bratru jeho, jakž jemu tu koli /přeškrtnuto/ náleželo, jest Zuzaně, sestře své vlastní, manželce Bernartově, mocně oddal a dal a jí ani žádného z toho nenapomínati ani se na tou spravedlnost natahovati odřekl a nemíni. Což všecko šíře v listu pod pečeti městskou z Evančic, kterýmž se táž spravedlnost přisvědčuje Zuzaně, obsahuje a zavírá. A Bernart, muž Zuzanin, tejj list v moci své má.“ Zápis v gruntovní knize města Přerova

Jan Blahoslav se do rodného města vracel jen na kratší dobu, při jedné takové příležitosti zde v roce 1550 napsal Spis o zraku, jak člověk zrakem, tj. viděním a hleděním, sobě nebo jiným škoditi může. Motto knížky naznačuje obsah: „Odvrať oči tvé, ať nepatří na Marnosti.“ V letech 1550–1551 v Přerově zpracoval důležité pojednání O původu jednoty a řádu v ní

Bratři grunt od Malečka pro zbor

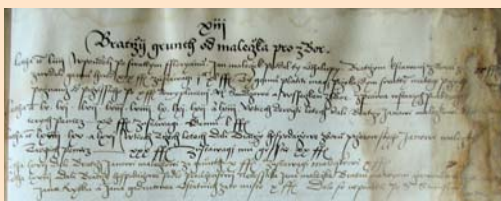
Léta 1554 v pondělí po svatým Floriánu Jan Maleček prodal ty chalupy bratřím k stavení zboru za 170 zl. Zavdali jemu hned 30 zl., zůstávají 140 zl. Ty jemu platiti mají při každým svatým Matěji při... počnouc od přístího po 10 zl. do vyplnění. Soudcové a všecken zbor. Zpráva v starých purkrecht...

Léta 1555, 1556, 1557, 1558, 1559, 1560, 1561, 1562 a 1563 v těch devíti letech dali bratři Janovi Malečkovi ... terých peněz – ... zl. zůstávají jemu 50 zl.

Léta 1564, 1565 a 1566 v těch třech letech dali bratři hospodářové zboru přerovského Janovi Malečkovi 30 zl. zůstávají mu ještě 20 zl.

Léta 1567 dali bratři Janovi Malečkovi za grunt 10 zl. zůstávají Malečkovi 10 z.

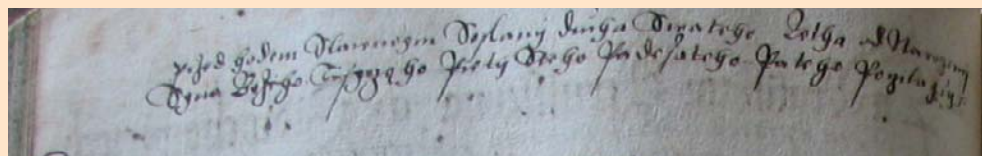
Léta 1568 dali bratři hospodářové podle poručení nebožtíka Jana Malečka bratru Matějovi Červenkovvi ... Jana Rybku a Jana Gedrutova ostatních za to místo 10 zl. Dalo se v pondělí po S. Stanislavovi... Gruntovní kniha města Přerova

Vratislav z Pernštejna obdařuje nový bratrský sbor v Přerově právy a svobodami

1555, květen 31, Vídeň

Já Vratislav z Pernštejna a na Židlochovicích etc., pán a pravý dědic panství přerovského, známo činím tímto listem obecně přede všemi, kdež čten nebo čtoucí slyšán bude, že od poddaných svých bratří, obyvatelův v městě a při městě Přerově bydlících, předešle poníženě prošen, abych jim k stavení zboru dům k tomu příležitý od Jana Malečka, soukeníka, nad Bečvou ležící skupiti a na tom místě zbor postaviti dopustil. Kdež povolivše jim k takové ponížené prosbě jich, a oni postavivše dotčený zbor, snažně jsou mě za to dále žádali, abych jej milostmi náležitými obdařil. Kdež já prohlédajíc k snažné prosbě jich a žádosti a k věrné poddanosti, a k prosbám jich milostivě jsa nakloněn, zbor vejš dotčený v mezích jeho, jakž nyní postaven a zedkou vůkol obklíčen, jim k již dotčenému užívání a náboženství jich vysazují, osvobozují, přiděduji a tímto listem mocně utvrzuji, aby jeho beze vší překážky mé, dědicův a erbův mých, potomkův a budoucích pánův přerovských, svobodně užívali jako místa a domu zádušního beze všeho umenšení v těch všech

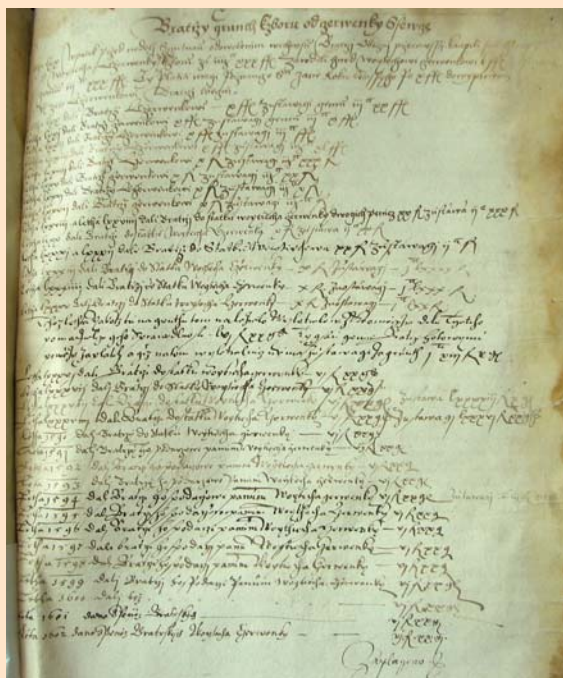

právích a svobodách, jakž se místa zádušní užívají, tak, aby z něho všech platův a jiných povinností prázdni byli nyní i na budoucí časy.

A poněvadž týž zbor ne obecní, ale jejich vlastním nákladem z dobrovolného poddaneých, bratří přerovských, i jiných lidí nákladem postaven jest, aby jim žádným vymyšleným obyčejem odjímán nebyl a k jinému obracen, než k jejich vlastnímu v jednotě bratrské obecnému náboženství.

Na jistotu toho a mocné utvrzení všech věcí svrchu psaneých já svrchu psanej Vratislav z Pernštejna svou vlastní přirozenou pečeť s jistejím mejm vědomím a vůlí dal sem k tomuto listu přivěsiti.

Jenž jest dán a psán v Vídni v pátek před hodem slavným Sslání Ducha svatého léta od narození syna božího 1555 počítajíc. Opis ze 16. století ve 2. kodexu pernštejnském

Za Ondřeje Štefana došlo k úpravě sboru: „Aby se sboru dostalo větší volnosti a zjednáán byl při něm volnější vchod a východ, koupili Bratří obecní v pátek před ned. Smrtnou r. 1570., s dovolením pánů regentů na místě vrchnosti, chalupy Vojtěcha Červenky, ševce, při sboru, za 430 kop.“ Zavdali hned 50 kop a doplatili celou sumu roku 1602. Kromě pravidelných splátek vypořádali bratří roku 1588 Vyletěla z Kroměříže 56 kopami 20 gr., které mu na tom gruntě náležely po jeho manželce. Pak činil zbytek ještě 113 kop 10 gr. Gruntovní kniha města Přerova

Iničály z bratrského kancionálu se znázorněním křtu, svatby a shromáždění věřících ve sboru. Písne duchovní evangelické, Ivančice 1564

Bratrské školství

„Když udělají chybu, když zalžou, když se snaží zbavit úkolů, když reptají nebo si stěžují na maličkosti, mlať je a nepřestávej bít, dokud se nevyčerpá jejich vzpurnost a oni se nestanou jemnými jako olej a hebkými jako dužina z melounu.“

**Ravisius Textor, rektor pařížské univerzity, 1520,
na otázku jak vychovávat mládež**

Počátky školy v Přerově jsou zahaleny tajemstvím, lze ale předpokládat, že v místě, kde stál v roce 1141 jeden ze šesti arcijáhenských kostelů na Moravě, vznikla škola při církevní instituci poměrně brzy. Víme, že z Přerova chodili studenti na zahraniční univerzity, například 17. října 1389 byl Jan, syn Vavřince z Přerova, zapsán na vídeňské universitě. Nový prvek ve vzdělávání představovaly městské školy, jejichž počátky můžeme sledovat v českých zemích od 13. století.

Přerovská městská škola je zmiňována v potvrzení privilegii Fridrichem ze Žerotína roku 1597 a víme, že učitele na ni konfirmovala pražská univerzita. Roku 1593 povolilo město dávat rektoru na přímluvu kněze Kryštofa mimo dřívějších 5 zl. a mimo 4 grošů na týdenní stravování ještě 2 zl. na kantora. Roku 1599 na přímluvu Karla staršího ze Žerotína se městský úřad uvolil dávat do školy čtvrtletně fůru dřeva z obecních lesů. Učitelé na této škole jsou doloženi až do začátku 20. let 17. století.

Již roku 1498 vzniklo na levém břehu Bečvy pod kopcem v bratrském domě výchovné středisko bratrského dorostu, vyvoleného ke kněžské službě, tak jak o „domech společného shromáždění učedníků“ bylo jednáno na sněmu roku 1498 právě v Přerově. Z praxe zdejšího učiliště vznikla ve 40. letech 16. století i „učednická knížka“, která byla roku 1585 vydána tiskem pod názvem „Naučení mládencům k službě Kristu a církvi jeho se oddávajícím v Jednotě bratrské“. Svá učednická léta zde například prožili Jan Eneas (1564), Jan Němčanský (1558), Adam Felin (1573), Samuel Benedikt (1564).

Prvou konkrétnější zmínku o přerovském školství máme v poznámce Matěje Červenky, biskupa jednoty bratrské, z roku 1558, ve které se zmínil o tom, že se bratřím na mnohých místech pro žaloby závistivých kněží zastavuje učení domácích dětí a v některých školách s dětmi nemilostivě nakládají. Jako příklad uvedl, že „*Simeon jakýsi, kněz Přerovský, který mrskal se s dětmi bratrskými, až mu šátků v rukou nechávali a nazí utíkali, chtě je proti vůli rodičů i dětí samých od sborů k sobě do kostela odvést*“. To ukazuje na to, že ve městě spolu určitým způsobem soutěžily dvě školy, městská a škola vedená jednotou bratrskou.

Roku 1563 potvrdil Vratislav z Pernštejna přerovským literátům řád a někdy mezi tímto a rokem 1566 vydal též nařízení upravující poměr mezi školou městskou (utrakvistickou) spravovanou literáty, a školou bratrskou, která tím, jak se můžeme domnívat, získala právo veřejnosti. Roku 1566 si přerovští literáti stěžovali (je to prvá zmínka o městské škole), že se toto nařízení nedodržuje. Podstatou stížnosti bylo, že podle literátů „novou školu“ (bratrskou) navštěvuje větší počet žáků, než má, z nejpřednějších rodin, a to spolu s účastí mládeže na pohřbech krátí rektora městské školy spolu s jeho pomocníky na příjmech.

Z obhajoby Matěje Červenky, jak se nám o tom dochovala, vyplývá, že bratrská škola stála v určité podřízenosti, že bratří z ní měli platit jistou částku městské škole a směli vychovávat jen omezený počet 20 žáků z rodin v Přerově usedlých a nad to i libovolný počet dětí z okolí. V té době jich školu navštěvovalo čtrnáct. Od učení bratří, na rozdíl od školy městské, většinou nežádali peníze. Je zde zmínka také o dílenské práci bratrské čeládky a o příležitostné účasti na pohřbech. Zajímavá je i zpráva o jakési mateřské škole, tj. „nad to výš sou připsáni i ti, kteříž jsou v katalogu, nic se od nich neběře, ale na žádost rodičů tak jdou při jiných starších, aby doma nehráli a rodičom na péči nebyli“. Docházka těchto maličkových „pro zvykání a po ulicích neběhání“ byla však z rozhodnutí vrchnosti zakázána. Vedle toho se tu zdržovali i ti odrostlejší, kteří měli být vypraveni „do Němec“.

Biskup Červenka také uvedl: „Pravda jest, že sme některé pohřebovali, když kněz Jeroným se odebral, tento kněz Jeroným /správně Jakub/ nepřibral, žáků ještě neměl, nemocen byl: ale když dostatek měl a to ohlásil v kostele, pravím, což před Bohem i lidmi jistě jest, že sám sem nejedny oslyšel a tam jim ukazoval. A jaký mi na tom zisk čeládku z veršatů zdvíhati a meškati, neb nám odtud ni halíř nepřichází a od žádného sme ho nikdy nežádali. Ale což činíme, z lásky křesťanské, zvlášť chudým, činili sme, za to majíc, že jim to vděk bude, když v té nůzi je zastali bychom. Nadto v Přerově obyčej jest, že sobě zvoní všudy, tak dobře u zboru jako na kostele. Bývá pak to často, že my svůj funus činíme, a když již nesem a zpíváme, že v tom se jich 2, 3 někdy k nám připojí z oněchno, ani nám co o to prvé říkají: i což tu činiti, bychom jich neodehnali v té míře? Nechť oni to při svých správi a zastaví, mohou-li? Myť jim z srdce těch zisků přejem a toho sobě neosobovali sme nikdy, ale k velkým žádostem lidí to činívati musili.“

Zdá se, že městská škola tahala, jak se říká, za kratší konec. Soudíme tak alespoň z řeči přerovského kaplana Jana Pražského v roce 1570, že „malá jest živnost ubohým školastikům ode všech věcí v městě Přerově a zvlášť při pacholatech školních: neb jich nepřibývá, ale ubejvá. Protož i prebendy jim ubejvá, a tak rozumím tomu, že nebudú chtítí zůstávati při škole a držeti se“.

Vyučování zpěvu
v klášterní škole.
Rodericus Zamorensis,
Zrcadlo lidského života,
H. Bäumlér, 1479

**Tertia et quarta partes doctrinalis magistri
Alexandri cum commento valde utili ter-
tus dante intelligentias summaria.
Quarum tertia docet de quantitate
syllabarum, quarta vero de ac-
centuatione cum novis qui-
busdam sententiarum
additionibus.**
* o *

Obraz školy v Doctrinale, vydaného v Benátkách
nákladem budinského knihkupce Urbana Keyma
roku 1519

Výuka počtů. Dřevořez v početnici Jiřího Mikulá-
še Brněnského, tištěno v Praze u Jana Hada Kan-
tora roku 1567

Titulní list Naučení mládenčům

Bratrská škola v iniciále D bratrského kan-
cionálu. Písně duchovní evangelické, Ivan-
čice 1564

Výchova v bratrské rodině. Matouš Konečný, Kazatel domovní 1618

[illegible]

50

ကုသိုလ်ကံ

Librahí ro Městu
Přeroví

Deposed B. M. Lewis,

[illegible][illegible]

Sequel nyne suppliengre na m. 3 pothu vret si nar

[illegible][illegible][illegible][illegible]

Fridrich ze Žerotína v listině z roku 1597 zapovídá cizím činit si nárok na „místa zádušní, jakožto na kostel v městě, dům farní a školu při téměř kostele a též druhý kostel s kerchovem v Šejřavě, item na zbor nový i starý, též dům bratrský a školu jejich při něm“

Kresba S. Macháčka podle dřvořezu J. Willenbergera v knize Zrcadlo slavného Markrabství moravského z roku 1593

Fridrich ze Žerotína. Dřvořez v knize Bartoloměje Paprockého z Hlohov, Zrcadlo slavného Markrabství moravského, 1593

Jan Amos Komenský

„Neboť moudře promluvil, kdo řekl, že školy jsou DÍLNÝ LIDSKOSTI, tím totiž, že způsobují, aby se lidé stávali vpravdě LIDMI, tj. (máme-li hledět k cílům dříve stanoveným), aby se člověk stával a) tvorem rozumným, b) tvorem, jenž je pánem tvorů (také sebe samého), c) tvorem, jenž je potěšením svého Stvořitele. To se stane, budou-li se školy snažit učit lidi rozumem moudrými, v skutcích opatrnými a v srdci zbožnými.“

J. A. Komenský – Didactica magna

Dle usnesení synody z roku 1584 měly být v sídlech biskupů zřízeny vyšší latinské školy, zřejmě dle vzoru školy ivančické. Poté, co Karel starší ze Žerotína získal roku 1598 Přerov jako dědictví po svém strýci Fridrichu ze Žerotína, snažil se o povznesení bratrského školství dle vzoru školy v St. Gallen ve Švýcarsku. Škola v Sankt Gallen vznikla z podnětu tří měšťanů Georga a Jacoba Zollikoferů a Heinricha Kellera, kteří v listopadu roku 1597 podali městské radě ve Svatém Havlu návrh na zřízení jediné partikulární školy pro celé město, vedení snahou vyřešit nedobrou stav městského školství. Řád „Leges Gymnasii Sangalensis“, jehož autorem byl Amandus Polanus, stanovil, že žákům mají být vštípeny základy svobodných umění a cizích jazyků, a to do té míry, aby uměli stejně německy jako latinsky číst, psát a rozumět. Kdo navštěvoval pouze německou školu, musel při psaní a počítání postoupit tak daleko, jak bylo žádoucí pro obchod a řemeslo. Samotné gymnázium sloužilo hlavně k výchově dorostu pro křesťanskou církev a také těch měšťanských synků, kteří hledali uplatnění jako lékaři a městští písaři, nebo bylo průpravou pro výkon městských úřadů. Škola vedle výchovných a církevních cílů měla, jak bylo zdůrazněno, přispívat k zachování všeobecného blahobytu města. Tak mohl každý, ať chudý nebo bohatý, navštěvovat školu bez jakýchkoliv poplatků, pouze školní knihy si museli žáci kupovat.

V Přerově k realizaci původního záměru zřídít školu nedošlo, hlavně v důsledku neustávajících snah Žerotínových nepřátel očernit jej u císaře. Z těchto důvodů se Žerotínův záměr neuskutečnil, ale mohl se odrazit v činnosti stávající bratrské školy, tím spíše, že jejím správcem se stal někdy v druhé polovině roku 1600 nebo na začátku roku následujícího po Zacharaši Aristonovi Jan Lánecký.

Zdá se, že v Přerově bratrská škola fungovala podobně jako školy klášterní. Z roku 1611 pochází dopis Ondřeje Reje z Naglovic příteli Karla staršího ze Žerotína Filipu du Plessis Moray o poměrech na Moravě. Zmiňoval se o čtyřech bratrských seniorech, kteří mají ve svých sídlech školy. Každý vyživuje mnoho mládenců a vychovává je k úřadu kněžskému. Žijí tak jako ve starých klášterech přísně v největší skromnosti a zbožnosti. Ale ku své obživě se věnují rukodělné práci, tkají, vážou knihy. Jen velmi malá část dne je věnována odpočinku, zbytek pak studiu.

Škola v Přerově měla část vnější pro laiky, žák z ní mohl být přijat po projevení svých schopností a vůle oddat se jednotě kdykoliv do oddělení „učednického“, tj. části vnitřní určené pro zasvěcené. Výuka mohla být v některých předmětech společná pro obě oddělení, ale ta v žádném případě na sebe nenavazovala. V rozmezí let 1603–1617 zaznamenáváme skupinu deseti mladíků patřících do okruhu kolem biskupa Láneckého, u nějž byli vychováni pro potřeby jednoty, ale ne všichni se museli stát kněžími. Z těchto deseti pět

studovalo přičiněním biskupa Jana Láneckého v zahraničí, jmenováno je Německo a Francie a města Brémy a Wittenberk. O dvou z uvedených pěti studentů víme, že byli ordinováni na kněze. Ze zbývajících pětice se čtyři vyučili řemeslu a Jan Bártský z Barště pobýval od roku 1620 u dvora krnovského knížete.

Nejmladším absolventem přerovské bratrské školy je Jan Amos Komenský (1592–1670). Lze usuzovat, že od roku 1607 byl mladý Jan Amos Komenský poslán za vzděláním, mohlo jít již o Přerov, kde se s ním, dle jeho pozdějších poznámek, setkáváme od roku 1608. Komenského pobyt v Přerově zařídil biskup jednoty bratrské Jan Lánecký, strážnický rodák, kterému se zřejmě zalíbil osiřelý chlapec, pro něhož vybral cestu služebníka božího, jak o tom mluvil Řád jednoty: „*Správcové bratrství bydlení mají na větším díle v domích svých, kteříž Bratrství slovou. Do nichž přijímají mládencečky neb pacholátka taková, kteráž z povlivých rodičů řádně zplozeni jsou a mají milost, chuť k Božím, církevním věcem; a tu při nich pilnou práci vedou, vyučující je Písmům svatým, známosti Boha, pobožnosti pravé, pokore, poslušnosti, mravům lidským dobrým i umění literárnímu, zvláště tu, kdež jaké školy jsou. Časem i do práce tělesné je zavozují pro uvarování hříšné zahálky i pro vlastní potřebu, též i v ochotné sloužení.*“ Ve škole Komenského učil tehdejší pomocník Tomáš Dubin. Po nějakém čase stráveném v bratrském domě se z vybraných mláďenců stávali po přezkoušení učedníci (akolutové) a při tom jim byla dávána biblická jména. V případě Jana Komenského to bylo biblické Amos. Oproti ostatní mládeži měli být akolutové pobožnější a vážnější, měli se připravovat k posluhování Bohu a církvi. Cvičili se v začátcích teologie čtením a učením z paměti katechismu, evangeliím a epistolám, žalmům a duchovním písním. Též si již připravovali krátké promluvy na texty z bible, pomáhali při bohoslužbách a při vyučování katechismu ve školách. Chodili se staršími na cesty, pozorovali jejich chování a tak se učili dobrým řádům.

Komenský studoval na vysoké škole v Herbornu, kde byl zapsán 30. března 1611 spolu s dalšími pěti studenty z českých zemí, a v Heidelbergu v roce 1613. Takový studijní pobyt v zahraničí byl obvyklou součástí přípravy budoucích kněží a finančně jej zajišťoval zřejmě Jan Lánecký, kterému patří věnování druhé Komenského herbornské disputace z roku 1613. „*Ctihodnému a vynikajícímu muži panu Janu Laneciovi, váženému biskupu pravověrných církví na Moravě, veledůstojnému, laskavému příznivci pozdravení a službu. Pohled, ušlechtilý mecenáši, na znamení vděčné duše, na důkaz věčné úcty. Staré přísloví praví, že dobrodincům má býti prokazována úcta. Však co ti mohu vrátit já, kterého jsi vedl dříve, nyní též vedeš, miluješ, opatruješ a který se i v budoucnu budeš starat o mé studium? Mimo slov nic. Nejen však prostá slova, ale se slovy duši, a tak sebe samého ti nabízím.*“

Po návratu ze studií v roce 1614 začal Jan Amos Komenský působit jako učitel v přerovské bratrské škole. Roku 1616 byl v Žeravicích ordinován na kněze a začal se více věnovat po boku Jana Lanecia správě přerovského sboru. V době svého druhého přerovského pobytu v letech 1614–1618 promýšlel a připravoval některá svá díla, např. Poklad jazyka českého (Thesaurus linguae bohemicae), sbírku přísloví (Moudrost starých Čechů), encyklopedické dílo Divadlo veškerenstva věcí (Theatrum universitatis rerum). Tehdy také začal sbírat materiál k mapě Moravy a sepisovat díla, která vyšla o několik let později, nebo zůstala v rukopisech – Listové do nebe, Retuňk proti Antikristu, O vycházení a zapadání přednějších hvězd oblohy osmé, Labyrint světa a ráj srdce.

Majitel přerovského panství Karel starší ze Žerotína se intenzivně zajímal o dějiny svého rodu a za tím účelem pověřoval své dvorské zaměstnance studiem na různých zámcích a v archivech. Je zřejmé, že podobné specializované práce po návratu z Německa neminuly ani Jana Amose Komenského. Komenský, tehdy dvaadvacetiletý, mohl mít dostatečný přístup k nejrozličnějším rodovým materiálům i k samotnému Žerotínovi. Výsledkem bylo sepsání latinského spisu O starožitnostech Moravy, k němuž se přiřazuje spis O původu a činech rodu pánů z Žerotína. Sám Komenský je nikde nezmiňuje, ale používali je s odkazem na Komenského autorství barokní historiografové, především Tomáš Pešina z Čechorodu.

J. A. Komenský si Karla staršího ze Žerotína velmi vážil, věnoval mu své dílo Labyrint světa a ráj srdce. Ve své Obecné poradě o nápravě věcí lidských v kapitole O lidech výjimečně nadaných uvedl příklad Žerotína: „Všem lidem byl vtíštěn trojí charakter nekonečnosti obsažené v člověku, některým však velmi zřetelně a ti touží vše vědět, chtít (mít) a dělat. A protože toho nemohou dosáhnout najednou, tedy usilují o to postupně, jedno po druhém, téměř bez konce. Ale jsou i lidé, kteří mají podivuhodnou obratnost dělat současně různé věci, např. dvěma, třem, čtyřem i pěti tajemníkům současně diktovat, byť o různých předmětech v různých jazycích. Je známo, že to dovedl Julius Caesar, Karel V. a Karel ze Žerotína, bývalý hejtman markrabství moravského.“

Karel starší ze Žerotína v mladším věku

Karel starší ze Žerotína v dopisu Amandu Polanovi do Basileje z 3. února 1599 psal o tom, že by chtěl, pokud by si byl jist výsledkem sporu o dědictví, otevřít v místě k tomu způsobilém a již dávno vytouženém školu na způsob Zollikoferů ve Svatém Havlu ve Švýcarsku. Vzhledem ale k nejistotě, která ve věci panovala, měl spíše v úmyslu věc odložit, dokud celá záležitost nebude jistější, protože jeho nepřátelé všemi způsoby k tomu směřují, aby dostali do své moci město Přerov, které mělo Žerotínovi z odkazu zemského hejtmana připadnout a které oni nazývali sídlem hereze. Ale přes to žádal Polana o zaslání řádu a informací o učitelích a nákladech na jejich zaopatření, aby se s předstihem mohl zařídit po vítězném ukončení sporu. ZA Opava, pob. Olomouc

DISPUTATIO,
CONTINENS
SYNOPSIS GEOGRAPHIÆ, IN QUANTUM
EA HODIE COGNITA EST:

Quam,
AUXILIANTE DEO,

Sub prefidio

REVERENDI ET CLARISSIMI VIRI,
DN. MATTHIÆ MARTINII, IN ILLUSTRIS
Illustrium Comitum Naslovicorum schola Hebornensis,
Professoris ordinarii, domini præceptoris sui debitâ
observantiâ colendi, studiosis sapientiz exa-
minandam exhibet

THOMAS DUBINUS MEZERITZEN-
SIS MORAVUS.

HERZOG & ASSOCIORUM
Ex officina Christophori Corvini.

ANNO 1606.

**GENEROSIS AC NO-
BILISSIMIS VIRIS,**

DN. GEORGIO FUNCTION ab Oliveto, Domino in
Kollratz, S. C. M. confiliario, & in Camera regni
Bohemiz Secretario,

DN. ADAMO LEONHARDO de Neuenberg, S. C. M.
& ordinum regni Bohemiz procuratori:

ITEM

Nobilissimo & speciatissimo viro, DN. WENCES-
LAO WRUTICZKY à Drfink, S. C. M.
à rationibus:

ET

DN. JONATHANO BOHUTSKY à Hranicz, civi & ar-
chitypographo antiquæ urbis Pragenfis:

NEC NON

Reverendo & clarissimo viro, DN. JOHANNI LANETIO, an-
tisti Ecclesiarum orthodoxarum in Moravia vigilantissimo:

*Domini Patronis & Mæcenatis omni eler-
vantia colendus, hæc theses humiliter in-
scribit, & offert*

THOMAS DUBINUS.

DISPUTATIO THEOLOGICA
De
SACRA DOMINI
NOSTRI JESU CHRISTI
CENA.

Quam

Ipso Domino Jesu auxiliante

SVB PRÆFIDIO

REVERENDI VIRI, JOHANNIS
BISTERFELDI IN PRÆLUSTRIS Na-
sloviorum Schola Sigeneris SS. Theologiz Professoris,
& nunc temporis Rectoris, Ecclesiz verò Dei Pastoris
vigilantissimi, domini Præceptoris sui honorandi,
studiosis SS. Theologiz veritatis lance
ventilandam proponit

Thomas Dubinus Mezeritensis Moravus.

Non ventris cibis est, sed mentis corpus Iesu;
Ergo parâ mentem, dignus & hospes eris.

HERZOG & ASSOCIORUM
Ex officina typographica Christophori Corvini.
clo 1608 VIII.

REVERENDIS, CLARISSIMIS
MULTARUMQUE RERUM EXPERI-
entâ præstantissimis viris ac dominis:

DN. BARTHOLOMÆO NEMEZANIO Ecclesiarum
Orthodoxarum per Bohemiam Episcopo vigilantis-
simo.

DN. JOHANNI LANETIO Ecclesiarum Orthodo-
xarum per Moraviam Episcopo solertissimo.

Item,

DN. DANIELI STRAZNICENSI, Pastori Ecclesiz
Holešovienfis reliquarumq; Inspectori clarissimo:

DN. JOHANNI ZAHORÆ Ecclesiz Tovačovienfis
Pastori reliquarumq; Inspectori vigilantissimo:

NEC NON

*Nobilissimâ optimâq; spei juvenibus ami-
cus suis honorandis,*

DN. WILHELMO FELICI Kaplitz de SSulevica.

DN. GODEFRIDO vom Etten.

Et

Doctissimo viro DN. GEORGIO ERASTO Mez. Mo-
ravo amico & patrono honorando.

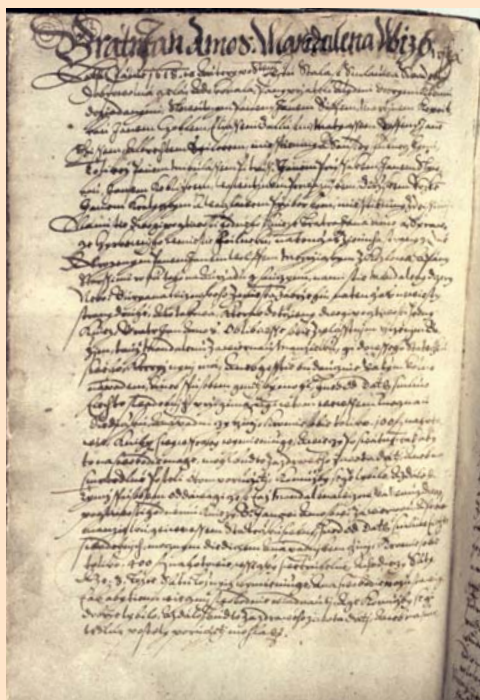
*Hanc Theologicam disputationem tanquam animi
grati supplicium & theologum inscribit & offert.*

THOMAS DUBINUS
Respondens.

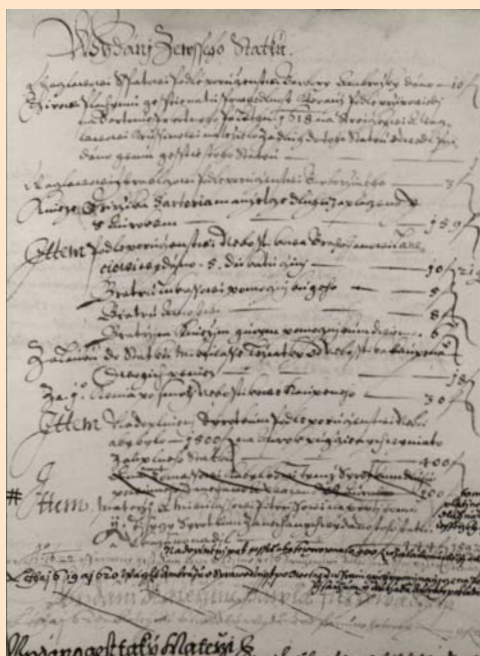
Spisy Tomáše Dubina, které vydal v letech 1606 a 1608 a které věnoval svému učiteli Janovi Láneckému

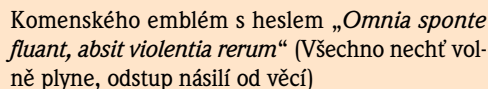
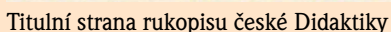
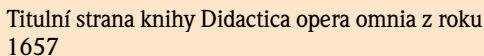
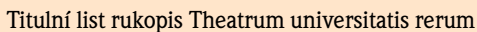
Portrét Jana Amose Komenského od Václava Hollara, 1652

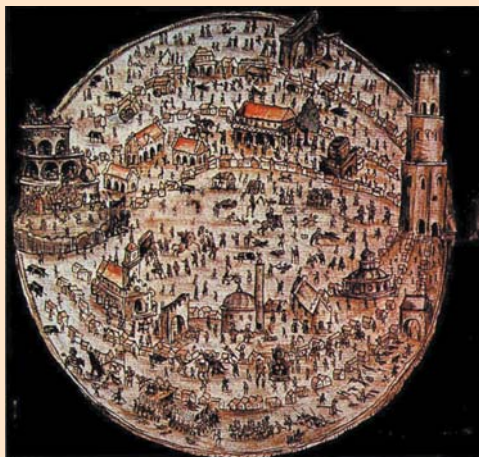

Svatební smlouva Jana Amose Komenského a Mandaleny Vizovské z roku 1618 v přerovské knize svatební. Muzeum Komenského v Přerově

Záznam v přerovské knize sirotčí, kde je zmiňován odkaz pro bratra Amose ve výši 8 zl.

Komenského kresba v rukopisu díla Labyrint světa a ráj srdce, které sepisoval pod dojmem zkušeností v Přerově

Fiktivní setkání Karla staršího ze Žerotína a Jana Amose Komenského na přerovském zámku. Mědirytina z 2. poloviny 19. století

Přerovské sídlo jednoty bratrské bylo označováno biblickým jménem Hebron. Mapa čtyř židovských svatých měst pocházející z 9. století, s Jeruzalémem zabírajícím pravý horní roh, Hebron se nachází pod ním a souběžně s nimi teče řeka Jordán. Safed se nachází v levém horním rohu a Tiberias je dole pod ním. Každé ze čtyř měst obsahuje vyličení posvátných míst, stejně jako posvátná pohřebiště rabínů a jiných svatých mužů. Zdroj Wikipedie

Tradice

„První z nich, rodák přerovský, narodiv se r. 1523., naučil národ náš jazyk svůj důkladně znáti, druhý uzřev světlo Boží r. 1564., učil nás jazyk tento vroucně milovati, třetí pak narodiv se sto let po objevení Ameriky, tedy r. 1592., učil nás drahým tímto jazykem národním mládež naši moudrým způsobem vychovávat. Víte zajisté všichni, milí krajané moji, že mužové tito byli: Jan Blahoslav, Karel z Žerotína a Jan Amos Komenský.“

František Slaměník, zakladatel Muzea Komenského v Přerově

Mandátem císaře z 9. března 1628 bylo všem obyvatelům na Moravě nařízeno srovnat se ve víře s panovníkem, v záporném případě se museli vystěhovat. Rekatolizace byla na postupu. V závěru roku 1629 se podařilo kardinálu Ditrichštejnovi dosadit na přerovskou faru katolického faráře Jana Tančíka. Již 3. ledna 1630 odpovídal Žerotín na stížnosti Přerovských na nového katolického kněze, který nechtěl povolit pohřbívání mrtvých těl a zakazoval kopání hrobů a zvonění. Karel starší z Žerotína psal 30. listopadu 1629 bratru Janu Cyrilovi do Lešna: *„Do Přerova že jest již kněz římský uveden, jakož i v Brandejse že se reformácie začíná, nevíte-li prve o tom, nyní oznamuji. Přerovští, jak se správa činí, dabunt manus, o Brandejských, že tolikéž učiní, nepochybuji. Radí se teprv, když jim již voda do hrdla teče: prvý, dokud čas měli sobě pomoci, žádný z nich nechtěl se z místa hejbat, ale sprostá nic jiného není v tom, než že každý bojí se nouzí, neb sice dobře rozumějí tomu, že zůstávajíce na místě, nebudou se moci tomu gvaltu obrániti. A tak i to žádání rady a pomoci jest toliko praetext, kterým chtějí obarviti své dobrovolné od pravdy odstoupení. Já sem jim ukázal na Pána Boha, na předešlé služby jim konané a na vlastní svědomí jejich...“*

Bratrský sbor v té době dostal nového patrona, jímž byl sv. Benedikt, a teprve při opravě střechy v roce 1662, když při té příležitosti byl v makovici objeven pamětní zápis o založení sboru v roce 1554 na den památky sv. Marka, evangelisty Páně, bylo zasvěcení kostela změněno ve prospěch sv. Marka.

V roce 1664 vypukl v Přerově ohromný požár, který poničil celé město i s předměstími, kostel sv. Marka a vedlejší budovu a k ní patřící pozemky, které pak vrchnost prodala. Protože již nemáme další informace o existenci bratrského domu, lze toto považovat za datum jeho zániku.

Dle děkanské vizitace v roce 1672 stál u mostu přerovský kostel, který byl zasvěcen sv. Marku, lidově zván zbor, a pikardité (kacíři) v něm dříve činili ohavnosti. Měl dva zvony ve zvonici a jeden zvon na kostele. Podle údajů generální vizitace, konané v srpnu 1682, o níž má informace topograf Řehoř Volný, byl kolem kostela sv. Marka hřbitov obehnaný zídou, kde se ale nepochovávalo. V lodi byl jeden oltář, na věži dva zvony a patřily k němu mnohé polnosti a louky (kdysi patřily jednotě bratrské), které užíval majitel panství, aniž by z nich platil činži. Podstatně obsáhlejší je záznam z děkanské vizitace roku 1691, který nese nadpis Třetí přerovský kostel, řečený zbor, a jeho příjmy. Byl položen u mostu a brány do vnitřního města, říkalo se o něm, že byl kdysi zasvěcen sv. Marku Evangelistovi. Pikardité v něm jako ve své svatyni před dávnými časy konali bohoslužby. Nyní byl zcela v dezolátním stavu, kromě střechy, na které byla solidní krytina. Neměl žádný oltář, mimo lešení, které zby-

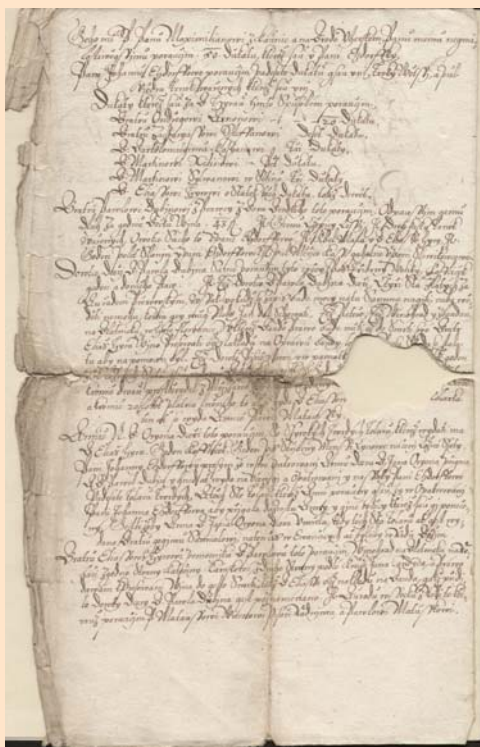
lo po stržení oltáře, rozbitá okna, takže byl zázrak, že tam dřívější katoličtí kněží konali před 30 nebo 40 lety bohoslužby. Ve zvonici stojící v sousedství byly dva velké zvony, za jejichž zvonění při pohřbech se vybíraly 4 gr. Třetí zvon byl umístěn ve věžičce nad kostelem, ale pak byl snesen. V zápise z děkanské vizitace v roce 1764 se o filiálním kostelu sv. Marka píše, že o všechn svůj mobiliář i čtyři oltáře a varhany přišel při požáru v roce 1749 a zůstává vypálený. Zbyly jenom zdi s věží, v níž za starých dob bývaly dva velké zvony, a třetí zvon ve věžičce, nyní zrušený. Jednalo se o Poláškovský požár, při němž shořelo skoro celé vnitřní město. Koncem 18. století byly zbytky stavby definitivně odstraněny.

Od poloviny 19. století se vytvářelo a rozvíjelo v přerovské veřejnosti obecné povědomí o historii Přerova, zvláště jeho bratrských tradicích. V této souvislosti byly vyzdvihovány tři osobnosti – přerovský rodák Jan Blahoslav, majitel přerovského panství Karel starší ze Žerotína a přerovský student a později učitel Jan Amos Komenský.

Prozatím první zmínku v tom ohledu máme z roku 1847, kdy se v Přerově a okolí rozebralo 40 výtisků Žerotínových portrétů a Přerovští hodlali postavit sochu J. A. Komenskému a za tím účelem vyhlásili sbírku. V roce 1864 si v Přerově připomněli 300. výročí narození Karla staršího ze Žerotína oslavou, na níž přerovský starosta, nadšený vlastenec František Kramář ve svém vystoupení zdůraznil, že každý národ má své výtečné muže, které ctí, v nichž a z nichž i žije. Dalšími střípky v mozaice oslavných akcí k uctění výše zmíněných osobností byl 2. sjezd československého učitelstva ve dnech 16. – 18. srpna 1871, spojený s oslavou dvoustého výročí úmrtí Komenského, odhalení pomníku J. A. Komenského v roce 1874 a odhalení pamětní desky Janu Blahoslavovi roku 1882. František Slaměník, ředitel měšťanských škol v Přerově, založil v letech 1887/1888 Muzeum Komenského.

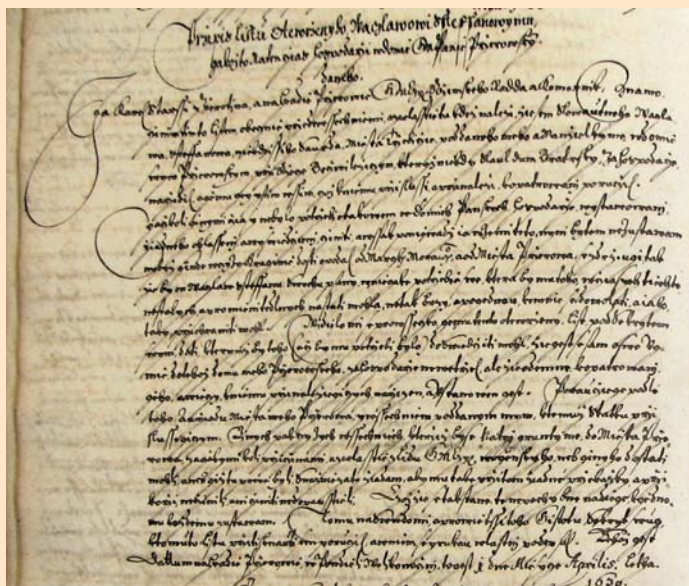
Při hledání vhodného místa pro stavbu budovy gymnázia bylo bráno v úvahu náměstí Na Marku. Když ale byl v roce 1887 podán v tělocvičné jednotě Sokol návrh na vystavění tělocvičny, darovalo město jednotě k tomuto účelu pozemek Na Marku. Na konci roku 1889 vzniklo družstvo pro postavení tělocvičny, jehož zásluhou se mohlo začít v březnu 1896 stavět. Budova byla dokončena na jaře roku následujícího. Dne 11. listopadu 1936 byly schváleny plány stavitele Stanislava Andrlíka na adaptaci staré sokolovny na kino, jež se později jmenovalo Jas. Jednou z vymožeností v roce 1957 byla přístavba pro promítání širokoúhlých filmů. V roce 1977 se už v kině nepromítalo a následně byly prostory upraveny k dočasnému využití jako okresní pobočka České státní spořitelny v Přerově, později pro prodejnu Obuvi. Od ledna 1987 přestala být budova kina využívána. Dne 15. srpna 1988 vydal odbor výstavby Městského národního výboru v Přerově rozhodnutí o odstranění stavby a 5. září 1988 byla provedena demolice.

Bratrské tradice jsou v Přerově stále živé a rozvíjejí se.

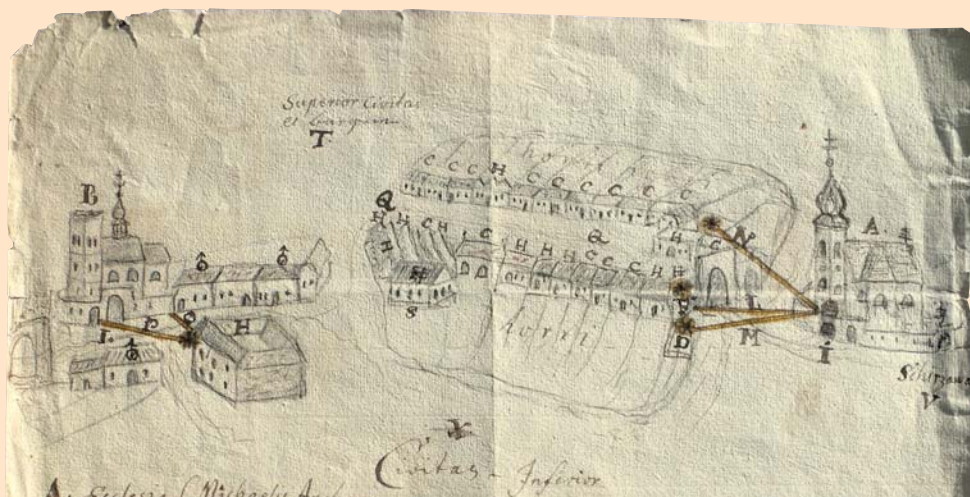

Anna Bobálka (Bobálová), vdova po Janu Bobálovi, který vlastnil v Uherském Brodě „Světizubovský dům“, pořídila dne 25. ledna 1622 závěť. Předně rozdělila tři sta dukátů, které byly dány do opatrování pomocníku při přerovském sboru Bratru Ondřeji Turýnovi, ovšem za podmínky, že se v těch pohnutých časech najdou. Péči o to svěřila Bobálka Janu Laneciovi. Prvou stovku věnovala svým přátelům. Druhou stovku rozdělila mezi bratrské kněží, předně pro Bratra Jana Lanecia 20 dukátů, Bratra Janu Záhorovi 20, Bratru Matyáši Polidorovi 20, stejně jako Bratru Janu Amosovi a Bratru Ondřeji Turinovi. Bratr Jan Záhora byl roku 1604 jmenován do rady, v 1. desetiletí 17. století pomáhal Janu Láneckému při sboru v Přerově, od roku 1610 správcem sboru v Lipníku, kde také roku 1622 zemřel. Matyáši Polydorovi v roce 1629 psal Karel starší ze Žerotína z Třebíče dopis (pravděpodobně do Přerova), v němž uvedl: „A poněvadž porozumívám, že se do Uher strojíte, Vám na takovou cestu štěstí a průvodce božího, aby se Vám při všem dobře vedlo, vinšuji.“ Ondřej Turýn byl pomocníkem při přerovském sboru. Poslední stovku dukátů určila Bobálka pro děti správce uherskobrodského sboru Pavla Dubína, zvláště si vymínila, aby se pamatovalo na jeho dceru Dorotku. Ji bylo též určeno čtyři sta zlatých u přerovského úřadu, ovšem za podmínky, že se najdou, neboť paní Bobálová nevěděla, komu je dal její zesnulý manžel uschovat. Jiným velkým obdarováním byl vinohrad i s boudou na Blatnicku, na hoře Floriánce. Dorota měla též převzít růžence, veliký stříbrný pás, jeden koflíček a do něho penízky, nové písně a jeden žok ložního prádla uloženého v bratrském domě. Samotnému správci uherskobrodského sboru Pavlu Dubínovi byl odpuštěn dluh za jednu bečku vína v ceně 43 zll., odkázána čepice z liščí kožešiny, dva soudky vařených trnek a suché ovoce spolu se šrůtkem slaniny, které byly u paní Etzdorfové, půl měřice jahelné kaše u paní Slavíkovcové a kbel másla u Eliáše Hyry. Pavel Dubín pocházel z Valašského Meziříčí, studoval roku 1603 v Herbornu a 1607 v Heidelbergu, v letech 1617–1623, kdy zemřel, byl správcem sboru v Uherském Brodu. Jeho bratr Tomáš pobýval též na zahraničních studiích, od roku 1608 působil v Přerově, kde byl učitelem Jana Amose Komenského.

Karel starší ze Žerotína vydal Václavu Štefanovi 1. 4. 1630 potvrzení o tom, že jej jmenoval správcem v domě, který kdysi patřil bratřím: „Že sem slovout-ného Václava Štefanova, někdejšího souseda města Třebíče, poddaného mého a manželky mé, v domě svým přerovským při řece Bečvě ležícím, kterýž někdy sloužil dům bratrský, za hospodáře nařídil a jemu jej i s tím vším, což k němu přísluší a přináleží, k opatrování poručil.“

Veduta Přerova z doby kolem r. 1727, která vznikla pro potřeby Dismase Josepha Ignaze Hoffera, menšího písaře při moravských zemských deskách, který hodlal sepsat dějiny Moravy a za tím účelem oslovoval jednotlivá města s žádostí o zaslání vlastní historie a také vyobrazení. AM Brno

- A. Ecclesia S. Michaelis Archang.
 B. Templum S. Marci Evang.
 C. Domus Christianorum
 D. Arca Habraei aperta
 E. Domus Habraeorum
 F. Introitus ad Templum
 L. Linea recta et distantia 26 orgiar.
 M. Linea obliqua, et distantia 39
 N. Linea recta et distantia 40 orgiar.
 O. Linea recta et distantia 18 1/2 orgiar.

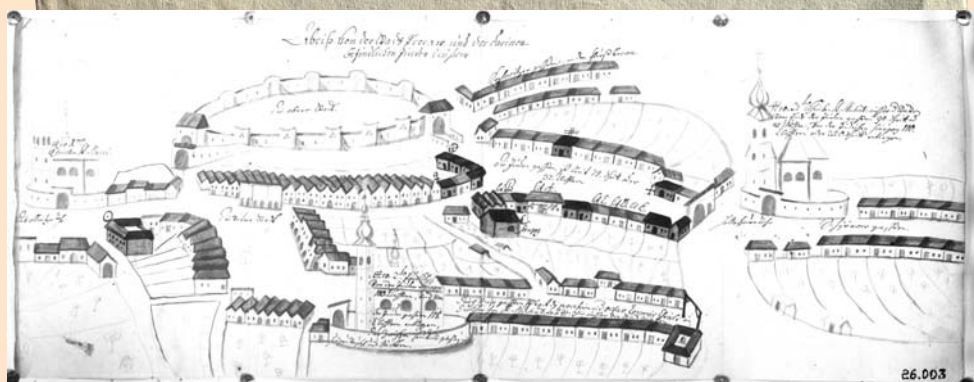
- P. Linea recta et distantia 25 orgiar.
 Q. Platanus Habraeorum
 R. Prætorium Habraeorum
 T. Civitas superior cum Burgis
 V. Schola praeceptorum
 X. Civitas superior
 I. Domus Crematoria
 * Prospectus ad Ecclesias
 F. Fenestra Habraei

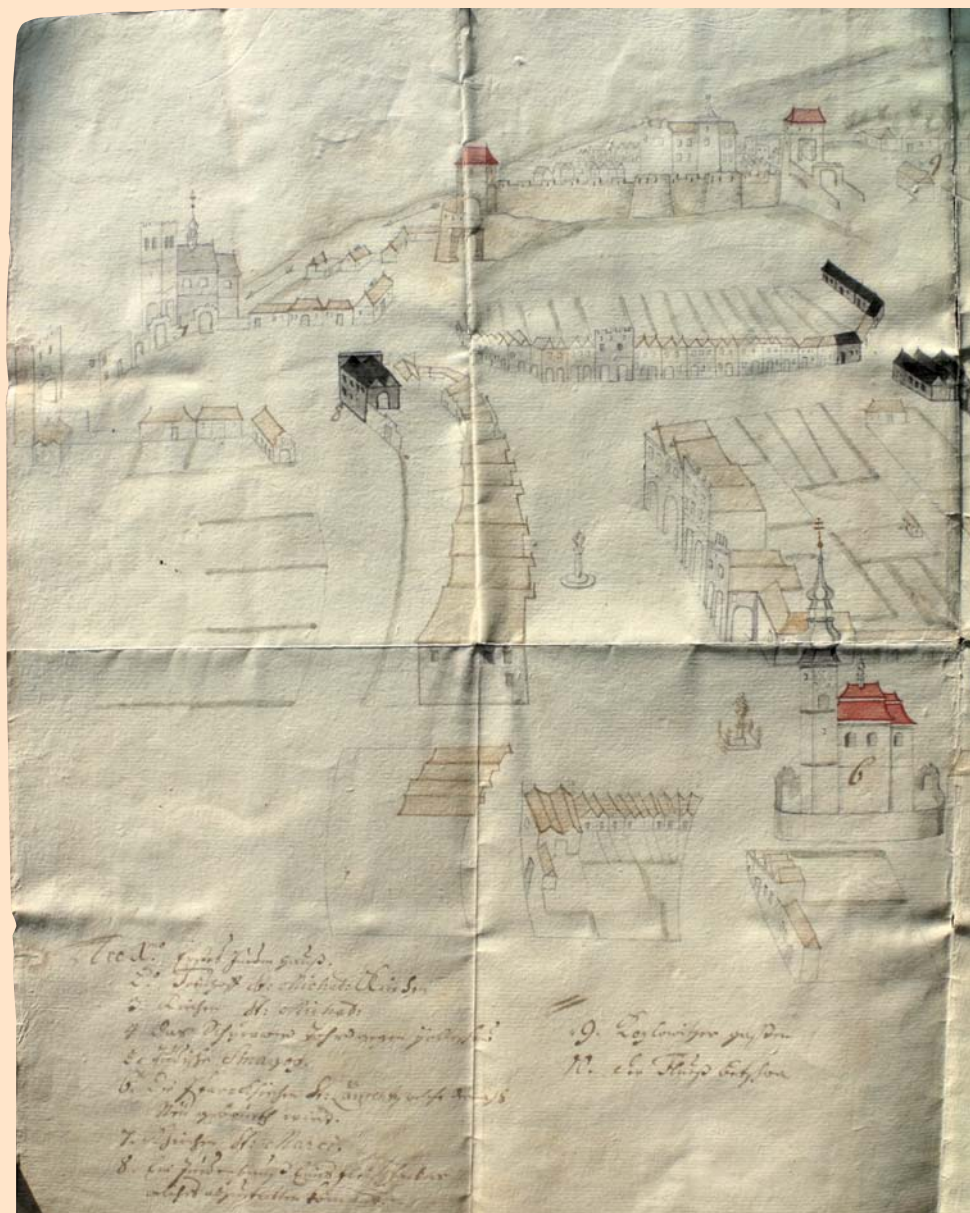
Littera A. denotat Ecclesiam S. Michaelis Archang. in praesidio vulgò Schizanus dicto, in qua sæpe divina peragi, ut infidelib. peragi debent, in curia Corporis Christi processio cum summo duci solet per libitaram, quam fusari, et alia munia facili observare et curare ex locis sub signo * ab parvam distantiam possunt.

Littera B. Ecclesia S. Marci ad pedem pontis, vixta restaurata et reconciliata, in qua hucusque ob redificationem Parochialis Ecclesie S. Laurentij placet ordinare quolibet divina peragere, in qua Ecclesia Habraea domus proxima est, ob parvam distantiam ab Habraei, observari et curare summa possunt. Bene hanc Ecclesiam dicit domus Crematoria dicta hinc sub signo B.

NB Hucusque nihil absolute est motum omnia ita manent, Insuper Christiani in suis aedificiis medietate praesent.

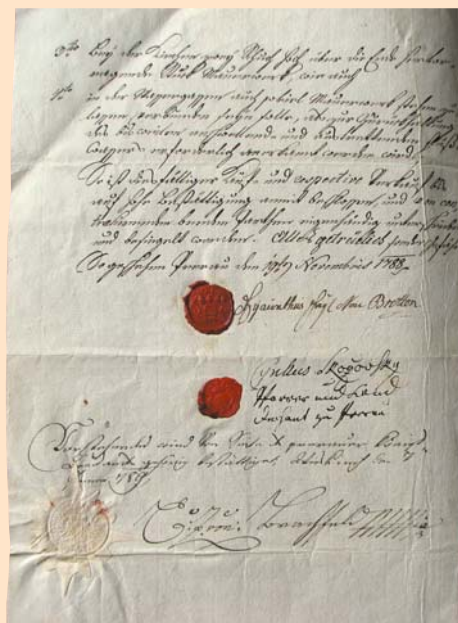
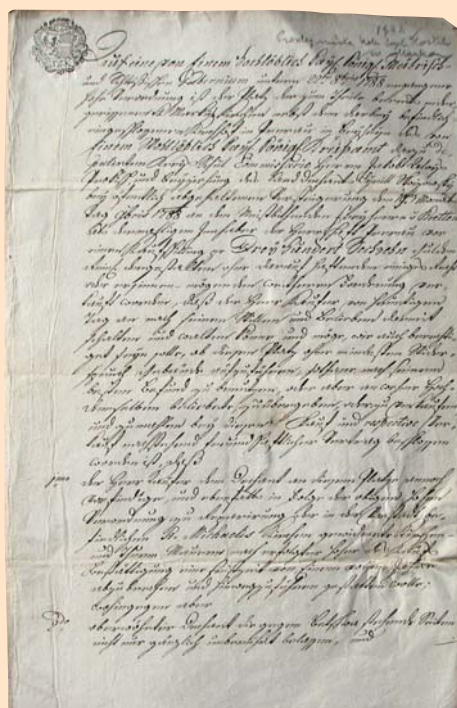
Tacile autem transire possunt per commutabilem cum Civitate et ad H. et

O podobě kostela sv. Marka v 18. století máme několik soudobých dokladů. Je to čtveřice plánů města Přerova, které vznikly při pokusu o tzv. translokaci (přemístění) židů, jejímž výsledkem mělo být soustředění židovských rodin na uzavřeném a odlehklém místě, kde by nenarušovaly katolické bohoslužby a jinak nerušily obyvatele většinového římskokatolického vyznání. První v pořadí byl z 1. 6. 1727, následovali plány z 19. a 28. 6. 1727 a 14. 4. 1728. MZA Brno

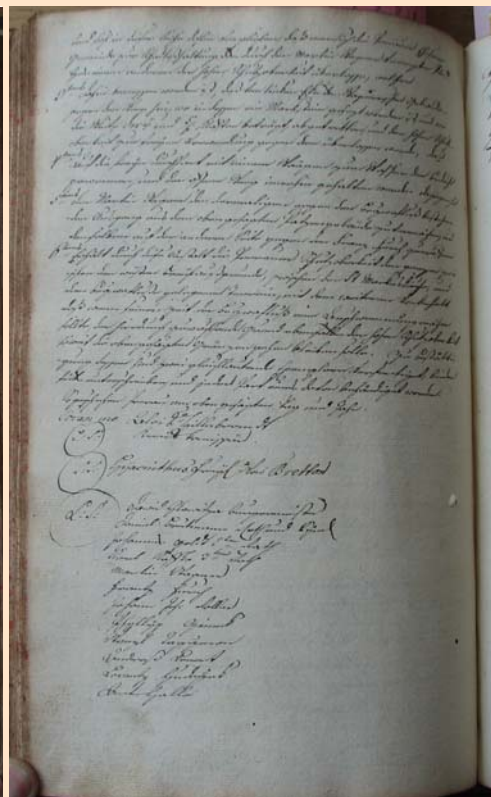
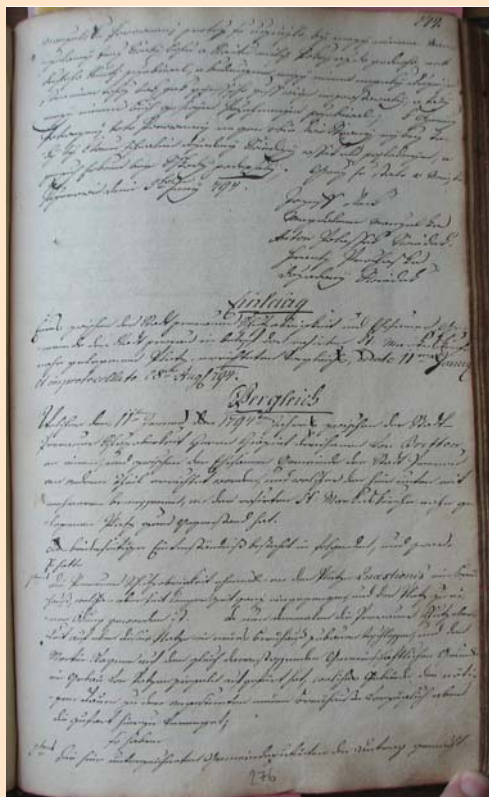

Dle nařízení moravskoslezského gubernia z 22. 10. 1788 byla za přítomnosti krajského školního komisaře Jakoba Aloise Prakische a děkana Cyrila Skočovského provedena 19. 11. dražba místa, kde stál z části již stržený kostel sv. Marka spolu s hřbitovem. Nemovitost získal majitel panství svobodný pán Bretton, který nabídl nejvíce, totiž 316 zlatých rýnských. Stalo se tak s podmínkou, že nový majitel umožní po celý další rok děkanovi odvázet zbylý stavební materiál ze zdí a věže k použití na přestavbu kostela sv. Michala na Šířavě. Děkan ale musel ponechat zdi ze strany od Bečvy ve výšce dvou stop, stejně jako ve vodní uličce, aby byla zadržena zvedající se voda z Bečvy

Olejomalba od Jana Hofmanna z poloviny 18. století, vzniklá na zakázku přerovského faráře Františka A. Nedomanna. Římskokatolická farnost Přerov

6 Dne 11. 1. 1794 bylo uzavřeno porovnání mezi městem Přerovem a vrchností, baronem Hyacinthem z Brettonu, jehož předmětem bylo místo po bývalém kostelu sv. Marka.

Vrchnost měla na náměstí pivovar, který ale byl již dlouhou dobu nečinný a zpustl. Vrchnost se rozhodla postavit nový pivovar, ale na sousedním obecním pozemku postavil Martin Wagner stavbu v zepřovic, která omezila příjezd k pivovaru. Obec se uvolila odstoupit vrchnosti k svobodnému užívání jiné místo, počínající od rohu Wagnerovy stavby k chodníku v délce 3 a 5/6 sáhu, což mělo umožnit

vrchnosti průjezd vozem k vodě. Martin Wagner musel zazdívat vstup do domu proti Bečvě a udělat dveře na straně k Franzu Furchovi. Za to dostala obec od vrchnosti k užívání pozemek mezi pustým pivovarským pozemkem, kostelem sv. Marka a řekou Bečvou. Kdyby řeka při povodni vytvořila naplaveniny, měly patřit vrchnosti

Litografie z 30. 1. 19. století

Indikační skica Přerova z r. 1830

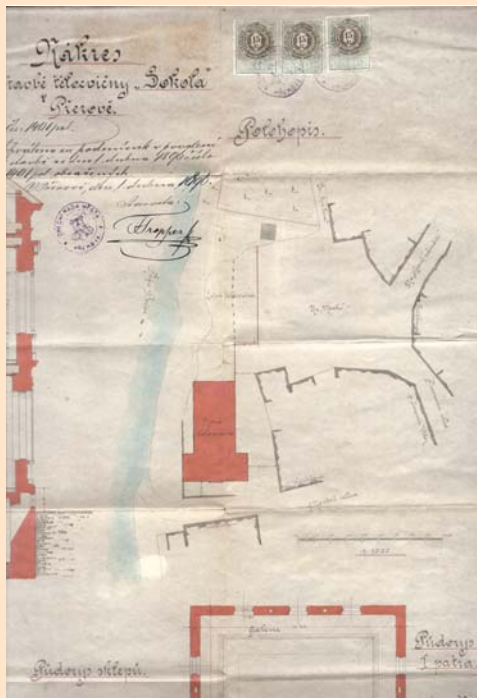
Detail obrazu z r. 1851

Projekt výstavby budovy gymnázia na náměstí Na Marku z poloviny 80. l. 19. století

Kresba z r. 1892

Plán výstavby nové sokolovny z r. 1896

Fotografie zachycující náměstí Na Marku před stavbou sokolovny, před r. 1896

Pohled na sokolovnu po r. 1945

Fotografie náměstí Na Marku z poloviny 80. l. 20. století

Fotografie náměstí Na Marku z konce 80. l. 20. století

Letecký pohled na Přerov z r. 1936

Nové archeologické nálezy v městě Přerově a jejich prezentace

Zdeněk Schenk – Jan Mikulík

Co předcházelo

V březnu roku 2012 byla zahájena rozsáhlá investiční akce statutárního města Přerova na úpravách jižního předpolí nově budovaného Tyršova mostu přes řeku Bečvu. Práce rozčleněné do několika stavebních etap spočívaly především v nových úpravách komunikací ulic Mostní, Pivovarské, náměstí Na Marku. Naskytla se tak zcela mimořádná příležitost prozkoumat prostor na levém břehu řeky Bečvy od řečiště po městské hradby, přímo pod vlastním historickým jádrem města Přerova. (1) Je nutné si uvědomit, že v kontextu novověkého vývoje města se jedná o výrazně exponovaný prostor vymezený svažujícím se územím, které se původně rozkládalo mezi Dolní bránou Horního města a strategickým přechodem přes řeku Bečvu. Do této doby nebylo místo podrobeno žádnému archeologickému výzku-

1 Letecký snímek zachycující historické jádro města Přerova s levobřežím řeky Bečvy v r. 2011, v době výstavby nového přemostění v místech původního Tyršova mostu. Parcely v místě bývalé sokolovny zatravněny – označeno červenou šipkou (foto Z. Schenk)

mu, a tak se všichni zájemci o historii mohli jen domnívat, co se ukrývá pod úrovní současného terénu. Na tuto chvíli bez nadsázky čekaly nejen generace archeologů, historiků specializujících se na období raného novověku, kmenologů, ale zároveň Přerovanů, kterým není lhostejná historie jejich města. Mnozí vkládali především do lokality Na Marku velká očekávání, neboť právě v těchto místech se mělo nacházet duchovní centrum jednoty bratrské spojené s významnými postavami českých dějin – Janem Blahoslavem a Janem Amosem Komenským.

O podobě nového bratrského sboru – modlitebny – a bratrského domu se školou vystavěných v druhé polovině 16. století v prostoru pod dolní městskou bránou jsme nejlépe zpraveni díky vedutám města Přerova, ve kterých tyto stavby dominují levému nábřeží řeky Bečvy, v blízkosti přemostění toku. Nejstarší vyobrazení města od Jana Willenbergera, uveřejněné v knize Zrcadlo slavného Markrabství moravského z roku 1593, nám dává konkrétnější představu o zástavbě. (2) Historik Florian Zapletal v roce 1929 vykresluje podobu dostavěného bratrského sboru a domu dle Willenbergerova dřevorezu takto: „R. 1593 skládal se nový zbor ze čtvercové věže, umístěné na západní straně lodi a stejně s ní široké, z obdélné lodi a z oblého závěru (výklenku), užšího lodi, ale ve zdivu stejně s ní vysokého a obráceného k východu. Kolem zboru táhla se „zídka“, o které se zmiňuje listina z r. 1555. Severní stěna lodi, obrácená celou svou frontou k Bečvě, byla prolomena pěti úzkými a vysokými okny. Střechu oblého závěru (výklenku) tvořila část kužele, který svým hrotem dosahoval stejně výšky s hřebenem lodní střechy. Obdélnou zeď kryla sedlová střecha, ukončená na západní straně zvonící věže. Na jejím hřebenu seděla uprostřed r. 1579 zřízená vížka se zvonkem v lucerně a s ozdobnou makovicí. Na západním konci lodi stála masivní čtvercová věž, s lodí stejně široká a zbudovaná nedlouho před r. 1593. Měla 4 patra. V přízemí byl vchod do zboru, 4. patro tvořila zvonice, která byla oddělena od spodního věžního zdiva římsou, ležící v téže výši, jako okapová linie lodní střechy. Zvuková okna byla rozmístěna na všech stranách zvonice. Věž byla ukončena ozdobnou renesanční čelenkou.

V bezprostřední blízkosti nového sboru – východně od něho směrem k mlýnu – ležel bratrský dům. Byla to v Přerově na tehdejší dobu výstavná a prostorově rozměrná zděná stavba o přízemí a 1. patru, ačkoli nestála ani na náměstí, ani na hl. ulici, nýbrž v odlehlé, krajinářsky však zajímavé části města.

Nad průčelím, obráceným k Bečvě, zvedaly se tři vysoké trojhranné hladké štíty, za kterými se skrývaly tři dlouhé sedlové strmé střechy. Prvé poschodí mělo k Bečvě 4 okna, přízemí 3. Ale bratrský dům mohl mít okna, odpovídající vnitřním prostorům, na všechny 4 strany, protože stál na úplně volném prostranství.

Dům byl postaven do šíře a hnán do hloubky. Takové široké a hluboké patrové domy se dvěma až třemi trojhrannými hladkými štíty, obrácenými do náměstí Dolního města, vidíme ještě na farním obraze Přerova z doby kolem r. 1765.“

2 Pohled na město Přerov od severu z pravého břehu řeky Bečvy. Dřevorez Jana Willenbergera v knize Zrcadlo slavného Markrabství moravského od Bartoloměje Paprockého z Hlohov, vydané v Olomouci v r. 1593. SOkA Přerov

3 Barokní dřevěná socha sv. Marka uložená v Muzeu Komenského v Přerově (foto Z. Schenk)

4 Barokní dřevěná plastika Boha Otce uložená v Muzeu Komenského v Přerově (foto Z. Schenk)

Zánik bratrského domu se školou spojují historici s následky velkého požáru v roce 1664. Bratrský sbor – modlitebna – byl pravděpodobně po bitvě na Bílé hoře a po odchodu bratrských kněží po roce 1622 přeměněn na katolický kostel sv. Marka. Po požáru v roce 1664 byl znovu obnoven a v době stavebních úprav kostela sv. Vavřince ve 2. polovině 20. let a začátkem 30. let 18. století plnil funkci farního kostela. Po dalším ničivém požáru celého města, tzv. Poláškovském, v roce 1749 zůstal kostel v ruinách. Ze zápisu děkanské vizitace z roku 1749 vyplývá, že kostel při požáru přišel také o všechny svůj mobiliář, čtyři oltáře, varhany a z objektu zůstaly stát jen zdi s věží. Něco málo nám však do dnešních dnů přece jenom zůstalo dochováno. Historikové Vojtěch Cekota a Josef Dostál uvádějí ve svém příspěvku nazvaném Umění v Přerově v období baroka a zveřejněném v knize Dějiny města Přerova II z roku 1971 následující: „*Tehdy se některé věci z kostela dostaly do soukromých rukou, jako dvě krásné raně barokní plastiky: Pieta a socha sv. Marka, jakož i plastika Boha Otce, které byly posléze darovány muzeu J. A. Komenského v Přerově. Pieta zobrazuje truchlící Marii s mrtvým, s kříže sňatým Kristem na klíně. Neznámý řezbář dovedně vyřezal v lipovém dřevě známý výjev. Soška je asi 80 cm vysoká polychromovaná žlutou, červenou a inkarnátovou barvou. Pestré zbarvení plastiky mělo zesílit realistický účinek. Některé části plastiky jsou méně kvalitní, ale celek působí dobře. Druhá soška představuje evangelistu Marka stojícího na zeleném pahorku a držícího v pravé ruce otevřenou knihu (v levé měl patrně původně zelenou ratolest): u jeho pravé nohy je okřídlený lev, atribut světcův. Soška je polychromovaná okrem, orelní modří a inkarnátem. Provedení figury v lipovém dřevě je velmi umělecké a dovedné. Soška je 90 cm vysoká. Všechny plastiky pocházejí ze 17. století.*“

5 Snímek levého břehu řeky Bečvy před regulací. V popředí stará sokolovna, napravo dřevěný most – předchůdce Tyršova mostu. Záběr pořízen v letech 1897–1903. SOkA Přerov

V depozitáři Muzea Komenského v Přerově se dodnes nachází socha sv. Marka a plastika Boha Otce, jejichž vznik lze z uměleckohistorického hlediska datovat do doby před polovinou 18. století. (3–4) Jedná se pravděpodobně o jediné dochované památky z interiérového vybavení kostela sv. Marka. Podoba Piety je už bohužel známa pouze na základě popisu.

K ničivému požáru z roku 1749 se ve svém příspěvku „O kostele sv. Marka“ vyjadřuje na stránkách Časopisu přerovského děkanátu – Slovo pro každého v roce 2005 autorka Zdeňka Mollinová: „Po tomto požáru zůstaly z kostela sv. Marka jen holé zdi. Z jeho mobiliáře se podařilo zachránit jen to, co se dalo rychle vynést – dva pozlacené kalichy s patenami, oltářní svícny a některé sochy a obrazy. Kov z žárem roztavených zvonů v ceně 950 zl. byl roku 1767 městem prodán a „peníze rozpučeny“.“

V roce 1789 byly zbytky stavebních konstrukcí zbourány a použity k opravě kostela na Šířavě. Předmětný prostor nábřeží řeky Bečvy byl dále využíván jako skladiště dříví a František Bayer ještě v roce 1893 uvádí, že základy kostela jsou dosud zachovány. Ještě sugestivnější popis podoby lokality Na Marku v 80. letech 19. století zanechal Ladislav Hudeček, který se na stránkách Vlastivědného sborníku střední a severní Moravy z let 1937/38 vrací zpět o 50 let a vzpomíná: „Marek byl úplně pustý, rozrytý hlubokými zmolami, do nichž se vynášely střepy a různé odpadky, ba i mrtvoly koček, psů a podob. V jednom místě levého břehu řeky Bečvy byly ještě zachované pilíře základů zaniklého chrámu sv. Marka, původně bratrského zboru. Někteří občané se o tato památná místa zajímali, lékárník Psota a stavitel Mráček, i kopali na nich, ale ničeho se nedokopali, ani ostatních základů zdiva.“

V roce 1897 překryla lokalitu stavba nové tělocvičny Sokola. (5) Pozemek získala jednota od města darem. Dne 19. března 1896 byl položen základní kámen a sokolovna byla slavnostně otevřena v srpnu roku následujícího. Na situačním plánu umístěném na nákrese ke stavbě nové tělocvičny Sokola v Přerově z roku 1896, signovaném tehdejší starostou města Františkem Tropperem, jsou částečně zachyceny linie severní obvodové zdi a západního průčelí kostela. I když výstavba tělocvičny představovala první velkou příležitost a zároveň

6 Funkcionalistická stavba nové sokolovny z r. 1936 na pravém břehu řeky Bečvy (foto Z. Schenk)

výzvu k průzkumu torza stavebních konstrukcí kostela sv. Marka, patřičný výzkum tehdy neproběhl. Na tuto skutečnost upozornil ještě v roce 1930 profesor přerovského gymnázia Richard Kantor: *„Jest velmi litovatí, že základy tohoto chrámu, na něž se starší Přerované ještě dobře pamatují, nebyly před postavením Sokolovny vědecky propátrány a aspoň přesným nárysem pro historické bádání zachráněny.“*

Na základě vítězného návrhu pražského architekta Karla Caivase z roku 1927 byla v polovině 30. let 20. století postavena velkoryse pojatá funkcionalistická budova nové sokolovny na pravém břehu řeky Bečvy. (6) Od roku 1936 byl objekt staré secesní sokolovny adaptován na „Bio Alfa“. (7) O přestavbu na kinematografickou provozovnu požádal Okresní úřad v Přerově samotný spolek Tělocvičná jednota Sokol Přerov spolu s „Družstvem pro postavení a udržování tělocvičny Sokola v Přerově“. Objekt fungoval po znárodnění jako kino Jas. Jeho poslední výraznější stavební úpravy spadají do závěru 50. let 20. století, kdy bylo kino adaptováno na široký film. V roce 1985 došlo na základě kolaudačního rozhodnutí ke změně využívání „Náhradní prostory kina Jas“, č.p. 1253 v Přerově, Mostní ulice č. 16, na prodejnu obuvi. V roce 1988 bylo na základě rozhodnutí odboru výstavby MěstNV v Přerově povoleno odstranění domů v ulici nábř. Protifašistických bojovníků pro zabezpečení stavby nábřežní komunikace, jejíž realizace měla být podmiňující pro výstavbu obytného souboru Přerov-centrum. K realizaci výstavby komunikace však nedošlo a zplanýrovaná, následně zatrávněná parcela č. 237 zůstala nedotčena přes dvě desetiletí. V 90. letech 20. století se stala plocha předmětem zájmu některých místních patriotů, mezi něž patřila legendární postava Horního náměstí pan Václav Martínek a také Radim Zapletal, kteří podněcovali k myšlence, že by měl být Na Marku proveden archeologický výzkum. Tato přání podporoval i zlínský

7 Na snímku Tyršův most a levý břeh řeky Bečvy s nábřežní zdí a starou sokolovnou adaptovanou již na Bio Alfa, pořízený v letech 1938–1945. SOkA Přerov

8 Pohled na město Přerov od západu. Výřez z olejomalby zhotovené Janem Hoffmannem kolem poloviny 18. století. Římskokatolická farnost Přerov

ský archeolog Jiří Kohoutek z Ústavu archeologické památkové péče v Brně. Předmětná lokalita však zůstala výzkumem nedotčena až do roku 2012.

Velkou neznámou tak zůstávala před zahájením zemních prací a souběžného archeologického výzkumu otázka, zda vůbec existují pod terénem nějaké doklady stavebních pozůstatků, které by bylo možno jednoznačně ztotožnit se stavebními aktivitami jednoty bratrské v Přerově.

Mimo těchto cílů sliboval projektovaný rozsah stavebních prací v historicky exponované lokalitě další neméně závažné archeologické objevy. V ulici Mostní se především jednalo o případnou lokalizaci původní mostní brány s přilehlou mýtnicí a potvrzení existence řemeslných dílen v tomto prostoru. Tyto objekty středověké řemeslné výroby byly situovány poblíž řeky a za branami města z důvodů většího nebezpečí vzniku požáru.

Zemní skryvka v ploše náměstí Na Marku zase skýtala možnost zachycení průběhu mohutného předsunutého fortifikačního prvku městského opevnění – barbakánu – původně obloukovitě procházejícího v předpolí Dolní brány situované při vstupu do Horního města. Na vyobrazení města Přerova od Jana Hoffmanna z počátku druhé poloviny 18. století můžeme na levém břehu řeky Bečvy identifikovat řadu dnes již zaniklých architektonických objektů:

- 1 – mostní brána s přilehlou stavbou mýtnice;
- 2 – kostel sv. Marka se zvonicí;
- 3 – linie předsunutého fortifikačního prvku barbakánu;
- 4 – Dolní brána. (8)

V neposlední řadě se v rámci statických posouzení únosnosti plochy náměstí Na Marku vyskytla jedinečná příležitost provedení rekognoskace a základní fotodokumentace sklepů prostor situovaných pod náměstím Na Marku. Sklep a lednice byly zahloubeny a vestavěny v roce 1856 měštanským pivovarem do původního hradního příkopu. Jako zajímavost lze zmínit zprávu informující o nálezu kosti pleistocenního zvířete, údajně mastodonta, při rozšiřování výkopů pro založení stavby sklepa.

Archeologický výzkum v ulici Mostní

Rozsáhlé stavební úpravy jižního předpolí nového Tyršova mostu byly zahájeny zemní skryvkou v ulici Mostní. K nemalému překvapení se pod poměrně nevýraznou vrstvou terénních vyrovnávek začaly rýsovat linie starších stavebních konstrukcí. Tato situace signalizovala fakt poměrně stabilní nivelety pochozí vrstvy v minulosti u přemostění přes řeku Bečvu. Postupná preparace dochovaných substrukcí, provázená exkavací datačního materiálu z jednotlivých úrovní terénních vyrovnávek (především fragmentů užitkové keramiky a mincí nalezených detektorovou prospekci), umožnila určit časovou posloupnost jednotlivých staveb.

K prvním odkrytým významným objevům lze především přiřadit zdokumentování severovýchodního nároží původní mostní brány, silně narušeného stavbou plynovodní šachty z druhé poloviny 20. století. Na toto nároží navazuje linie dochovaného základového pasu, probíhajícího souběžně s průběhem zástavby v ulici Mostní. Stavební materiál v obou případech tvoří větší kusy devonského vápence spojené velmi kvalitní vápennou maltou s vysokým obsahem kouskového vápna, do výplně využito menších zlomků vápence. Na základě stratigrafických posouzení a vyhodnocení vyvzorkovaných fragmentů keramiky lze tyto stavby datačně zařadit do druhé poloviny 16. století a ztotožnit se stavební činností probíhající v tomto prostoru za Vratislava z Pernštejna. Na tyto konstrukce navazuje odkrytý výsek mladší základové linie ze smíšeného kameno-cihelného materiálu, který lze s největší pravděpodobností ztotožnit s objektem mýtnice. (9–13)

9 Celkový pohled od jihu na odkrytou linii základů východní obvodové zdi mostní brány (foto Z. Schenk)

10 Detailní pohled na základ mostní brány zděný z devonského vápence místy doplněného cihlami (foto Z. Schenk)

11 Detail mostní brány na levém břehu řeky Bečvy. Výřez z veduty z r. 1593 od Jana Willenbergera

12 Pohled na mostní bránu a dřevěný most od západu. Výřez z veduty města Přerova z r. 1727

13 Detail mostní brány a dřevěného mostu na litografii města z let 1834–1838

Archeologický výzkum v prostoru před novým Tyršovým mostem tak nejen ověřil věrohodnost nejstarší městské veduty z roku 1593, ale také potvrdil, že situování mostu v tomto místě má nejméně více jak čtyřsetletou tradici.

V jihovýchodním sektoru parc. č. 4951/3 v ulici Mostní byl zdokumentován průběh stokové sítě renesančního až raně barokního stáří. Kanál stavěný z řádkovaného zdiva ze středně velkých travertinů pojených málo kvalitní vápennou maltou bez zpevněného dna, průřezu $0,80 \times 0,60$ m, byl veden směrem k řece Bečvě. Při zemní skrývce v ulici Pivovarská bylo zachyceno pokračování tohoto kanálu a jeho směřování do prostoru bývalého městského příkopu k areálu přerovského zámku. U křižovatky ulic Mostní a Jateční se na linii tohoto kanálu napojuje odbočná větev vnitřního průřezu $0,70 \times 0,60$ m, směřující k jihozápadnímu nároží náměstí T. G. Masaryka. Záklopy obou kanálů jsou tvořeny velkými travertinovými plotnami, jejichž povrch se nacházel v pochozí úrovni patrně po celé období novověku, což se projevilo na stavu dochování použitého materiálu.

Koruny dochovaných kamenných konstrukcí novověkého stokového systému v ulici Mostní jsou dnes ukryty v hloubkách cca $0,60$ m pod současným povrchem, což dokazuje poměrně ustálenou niveletu terénu, který nebyl v tomto tradičním komunikačním prostoru víceméně navyšován od pozdního středověku až po současnost. Zjevně se jedná o dosud nejstarší doklad existence kanalizační městské sítě, kterou se odváděl splaškový odpad z Horního i Dolního města do řeky Bečvy. (14–16)

Zásadní archeologickou situaci, kterou se podařilo zdokumentovat v ulici Mostní, představují základy hrncířské pece pozdně středověkého stáří. Z tohoto objektu zůstala dochována základová linie obvodového cihelného zdiva s relikty vnější hlazené vápenné omítky.

14 Celkový pohled na odkrytý úsek kanalizační stoky v místě křížení ulic Mostní a Jateční

Dno pece tvořilo několik vrstev naplocho kladených říčních oblázků z řečiště Bečvy. (17–20)

Vedle nálezů velkého množství zlomků kuchyňské keramiky byl v rámci výzkumu získán unikátní soubor pozdně gotických reliéfně zdobených komorových kachlů. Největší koncentrace nálezů byla zaznamenána v úrovni destrukčních planýrek z doby zániku hrnčířské pece. Tento datační materiál také rámcově vymezuje období, po které tato řemeslnická dílna sloužila svému účelu. Podle motivů na kachlích zastoupených v nálezovém souboru lze uvažovat o jejím vzniku v poslední čtvrtině 15. století. Na základě vyhodnocení archeologické situace víme, že během své existence byla konstrukce pece minimálně jednou přestavěna. Přesné datum zániku neznáme. Jisté je, že po ztrátě funkce byla konstrukce pece stržena a okolní terén zarovnan. Nejpozději ve

15 Pohled na odkrytý úsek jedné z větví kanalizační stoky částečně poškozené recentními zásahy v Mostní ulici (foto Z. Schenk)

16 Pohled do jedné z větví kanalizační stoky zachycené v ulici Mostní (foto Z. Schenk)

17 Celkový pohled od jihu na odkrytý objekt hrnčířské pece ze závěru 15. století a základy zděné stavby vybudované v místě pece v první třetině 16. století (foto Z. Schenk)

18 Celkový pohled od severu na základy zděné stavby z první třetiny 16. století, které byly částečně zapuštěny do planýrky staršího objektu hrnčířské pece z konce 15. století (foto Z. Schenk)

19 Dno pece vyskládané říčními oblázky a cihelná obezdívka tvořící obvod. Východní nároží stavby vyzděné z vápence bylo částečně zapuštěno do již zaniklého objektu pece (foto Z. Schenk)

30. letech 16. století bylo v místě pece založeno nároží stavby vyzděné z devonského vápence, což dokládá drobná stříbrná mince Ferdinanda I. Habsburského (1503–1564) nalezená v základech objektu. (21) Poblíž tohoto objektu byly zachyceny odpadní vrstvy z období pozdního středověku obsahující velké množství částí svršků, podešví i podpatků kožené obuvi, které naznačují existenci ševcovské dílny. (22) Tyto objekty řemeslné výroby byly situovány poblíž řeky a před branami města z praktických důvodů, v případě pyrotechnologického zařízení především z hlediska možného nebezpečí vzniku požáru.

20 Detail nároží stavby zděné z devonského vápence zapuštěné do staršího objektu hrnčířské pece (foto Z. Schenk)

21 Jednostranný haléř bez letopočtu Ferdinanda I. (1526–1564). Kutná Hora (foto K. Smíšek)

22 Části svrškových i spodkových dílců kožené obuvi nalezené v úrovni terénních vyrovnávek z období pozdního středověku (foto Z. Schenk)

Hřejivá krása skrytá pod dlažbou ulice Mostní

Nálezy archeologického materiálu učiněné v průběhu odkryvu pozůstatků hrnčířské pece v Mostní ulici zcela překvapily svou jedinečností. Z velkého množství vyzvednuté fragmentární keramiky se v laboratoři podařilo sestavit výjimečný soubor pozdně gotických, reliéfně zdobených komorových kachlů. Kolekce představuje mistrnou ukázkou produkce kamnářského řemesla ve městě Přerově na sklonku 15. století. Tato řemeslná dílna fungovala v době, kdy Přerov držel Vilém z Pernštejna, za kterého město poničené po husitských válkách doslova povstalo z popela jako bájný pták Fénix.

K nejzajímavějším exemplářům se řadí kamnový kachel obdélného formátu s biblickým motivem prvotního hříchu, který byl zpracován na vysoké výtvarné úrovni. Tento námět patří ve výtvarném umění k oblíbeným náboženským motivům. Postavy Adama a Evy jsou zobrazeny u stromu poznání, ze kterého se chystají utrhnout jablko. Kolem kmene stromu je obtočený had. Královská koruna na jeho hlavě symbolizuje krále zla – satana. Pelikán v koruně stromu krmí mláďata svou krví symbolizuje zmrtvýchvstalého Krista. V tomto případě se jedná o symbol Kristovy oběti na kříži a zároveň představuje atribut personifikované křesťanské lásky. (23–24) V souvislosti s půso-

23 Kamnový kachel o rozměrech 26 × 20,5 cm s biblickým motivem Adama a Evy u stromu poznání (foto Z. Schenk)

24 Detail čelní vyhřívací stěny kachle s vyobrazením pelikána v koruně stromu, který krmí mláďata svou krví, což symbolizuje zmrtvýchvstalého Krista (foto Z. Schenk)

25 Motiv pelikána krmícího mláďata vlastní křiví umístěný v iniciále /PjsněDuchownjEwangelist-ské/ opět znouu přehlédnuté/ zprawené a shromážděné: Y také mnohé wnowě složené/ z gruntu a základu Pjsemawatých: Ke cti a chwále samého gedinéhowěčného Boha ..././V Ivančicích v tiskárně Českých bratří 1576./ 2°. /10/798/6/ zach. s. (Muzeum Komenského v Přerově, Sign. ST 23)

26 Symbol pelikána v medailonu obvodového rámu téhož díla (Muzeum Komenského v Přerově, Sign. ST 23)

bením členů jednoty bratrské v Přerově není bez zajímavosti fakt, že se právě tento motiv objevuje v podobě knižních ilustrací například v Ivančickém kancionálu. (25–26)

Za zcela unikátní lze v nálezovém celku považovat rohový kamnový kachel s architektonickým motivem gotického chrámového okna s velkou rozetou na užší straně. Souboj mladíků se zkříženými tesáky v hlavním výzdobném poli nabádá k dodržování pátého z Desatera Božích přikázání – Nezabiješ. Opět zaujme precizní zpracování scény, detaily úpravy účesu, oděvu postav či překvapivě realistický způsob uchopení tesáků. Datace vzniku reliéfu spadá stejně jako v předchozím případě do poslední čtvrtiny 15. století. (27–28)

V kolekci je rovněž zastoupeno několik exemplářů římsových komorových kachlů s cimbuřím, jejichž čelní vyhřívací stěny jsou zdobeny motivem slepé kružby a čtyřlísty ve třech řadách kosočtverečných polí. Ve vysokých stínkách jsou umístěna okna s lomenými oblouky. (29)

Z komorových kachlů stojí dále za pozornost kachel obdélného formátu s heraldickým motivem Albrechta Kostky z Postupic (1449–1477). Tento nejvyšší komorník, diplomat a vojevůdce krále Jiřího z Poděbrad byl v roce 1464 králem pověřen vedením známé výpravy do Francie s poselstvím ke králi Ludvíku XI. Albrecht se stal majitelem přerovského panství v letech 1470–1475. Heraldický motiv kachle sestává z klenotu s příkryvadly umístěného v horní části čelní vyhřívací stěny. V dolní části se nachází na koso položený heraldický čtvrcený štít. Erbovní znamení zpodobňující hrábě umístěné v protilehlých polích štítu poukazuje na společný původ s rodem Hradišiců. Ve zbylých dvou polích štítu se nachází korunovaný český lev. (30) Za výjimečný lze považovat nápis v horním pravém rohu kachle, kde je uvedeno jméno Albrecht z Postupic, což zcela výmluvně vypovídá, komu byl motiv na kachli věnován. (31)

27–28 Rohový kamnový kachel s architektonickým motivem gotického chrámového okna na užší straně (rozměry 25 × 13 cm) a soubojem mladíků se zkříženými tesáky v hlavním výzdobném poli (rozměry 25 × 20 cm) nabádajícím k dodržování pátého z Desatera Božích přikázání, Nezapíšeš (foto Z. Schenk)

Několik dalších kachlů čtvercového formátu nese motiv reálných zvířat s alegorickým či symbolickým významem. V našem případě jde o lva a orlici. Zvířata tvoří ústřední motiv ohraničený nápisovou lištou, v níž jsou vyjádřeny přisuzované vlastnosti. V rozích kachlů čtvercového formátu jsou umístěny erby. (32) Přerovský exemplář kachle s českým lvem a čtyřmi znaky se svým námětem nejvíce blíží kachli z kamen na zámku ve Velkých Losinách.

Soubor pozdně gotických reliéfně zdobených komorových kachlů ukrytých po několik století pod dlažbou ul. Mostní je dokladem zašlé slávy kamnářského řemesla. V současnosti již nemáme v Přerově možnost obdivovat krásu kompletních kachlových kamen z tohoto období. Jen na příkladech z jiných míst a na základě kresebných rekonstrukcí si můžeme učinit představu o možné podobě těchto mistrně provedených a zdobených staveb otopných zařízení, které zcela jistě vytápěly sály přerovského zámku a vévodily pokojům bohatých přerovských měšťanů. (33–35)

29 Římský komorový kachel s cimbuřím o rozměrech 25 × 21 cm (foto Z. Schenk)

30 Kachel obdélního formátu o rozměrech $33 \times 19,5$ cm s heraldickým motivem Albrechta Kostky z Postupic (foto Z. Schenk)

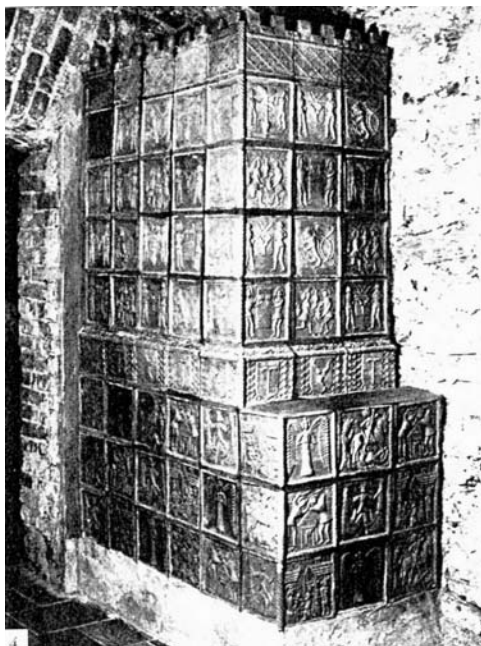
31 Detail čelní vyhřívací stěny kachle se zřetelným nápisem Albrecht z Postupic umístěným podél okrajové lišty (foto Z. Schenk)

32 Kachel čtvercového formátu o rozměrech 20×20 cm s českým lvem kráčejícím vpravo. V jednotlivých rozích kachle jsou umístěny erby, které propojuje nápis probíhající kolem okrajové lišty (foto Z. Schenk)

33 Rekonstrukce pozdně gotických kachlových kamen z hradu Lipnice nad Sázavou, okr. Havlíčkův Brod

34 Stavební rekonstrukce pozdně gotických kachlových kamen z hradu Lichnice v Železných horách na Chrudimsku

35 Brno. Velký Špalíček. Rekonstrukce pozdně gotických kachlových kamen

Odkryv duchovního centra jednoty bratrské na náměstí Na Marku

Bratrský sbor – modlitebna

V dalším postupu stavebních prací na náměstí Na Marku se pozornost archeologů soustředila na parc. čís. 237, do míst projektovaného parkoviště osobních automobilů. Jedná se o prostor, kde od roku 1897 stála budova staré sokolovny, přebudovaná po výstavbě nové sokolovny v roce 1937 na Bio Alfa a po roce 1948 na kino Jas. Rozsáhlý objekt byl v roce 1988 zbourán a plocha zatravněna.

Právě do této polohy se vkládaly velké naděje spojované s nejpravděpodobnější lokací objektů duchovního centra jednoty bratrské z druhé poloviny 16. století. O podobě bratrského sboru – modlitebny – pozdějšího kostela sv. Marka jsme nejlépe zpraveni díky vedutám města Přerova, na kterých především bratrský sbor dominuje levému nábřeží řeky Bečvy v blízkosti přemostění toku. (36) Místo o to významnější, že zde prokazatelně nabýval základní vědomosti Jan Amos Komenský, v letech 1614–1618 působil jako správce školy a s největší pravděpodobností v bratrském sboru uzavřel v roce 1618 sňatek s Mandalenou

36 Pohled na objekty původního bratrského sboru – kostela sv. Marka od západu. Výřez z olejomalby zhotovené Janem Hoffmannem kolem poloviny 18. století. Římskokatolická farnost Přerov

Vizovskou. Samotná svatební smlouva je zapsána v Knize zapisování smluv svatebních a uložena v Muzeu Komenského v Přerově.

Do současné doby se nám však nedochovaly žádné informace o konkrétním situování budov ani o tom, v jakém stavu se ještě v roce 1893 dochovaná torza základů nacházela.

Již první vyhodnocení odkryvů realizovaných zemní skrývkou v ploše parc. čís. 237 Na Marku dávala důvod k optimismu. V hloubce necelých 60 cm pod úrovní stávajícího trávníku se začaly rýsovat koruny zděných konstrukcí několika objektů zcela odlišných stavebních fází. V západní části plochy byly patrné zásypy sklepních prostor. (37) Prepara-

ce jednotlivých základových linií a stavebních spár základových pasů umožnila konkretizovat rozsah jednotlivých staveb a určit jejich časovou posloupnost. V rámci začišťování skryté plochy byla prováděna exkavace archeologického materiálu a jeho přiřazení jednotlivým objektům dle stratigrafické dokumentace za účelem datačního zařazení.

S naprostou jistotou lze za datačně nejstarší považovat téměř zcela zachovalé základové linie stavby s východně situovaným polygonálním závěrem. Interpretačně se jedná o jednoduchou sakrální orientovanou stavbu o celkové délce 29,3 m a šířce lodi 16,2 m (max. šířka presbytáře 7 m). Odkryté linie řádkového základového zdiva jsou vystavěny z hrubě opra-

37 Přerov. Na Marku. Pohled od západu. Stav plochy archeologického výzkumu po první etapě začišťování (foto Z. Schenk)

38 Přerov. Na Marku. Celkový pohled na odkrytý půdorys od západu (foto Z. Schenk)

39 Přerov. Na Marku. Celkový pohled na odkryté základy bratřského sboru a základy staré sokolovny na levém břehu řeky Bečvy. V pozadí budova nové sokolovny z r. 1936 na pravém břehu (foto Z. Schenk)

40 Přerov. Na Marku. Pohled na základy opěráku severovýchodního nároží bratrského sboru, na kterém během výškového zaměření stojí J. Mikulík, v pozadí K. Dlouhá a P. Holcová (foto Z. Schenk)

covaných kusů devonských vápenců pojených kvalitním vápenopisčítým pojivem. Šířka základů se pohybuje v rozmezí 0,98–1,02 m.

Tento objekt, i na základě vyhodnocení vyvzorkovaného datačního materiálu, lze ztotožnit se stavbou bratrského sboru založené na den sv. Marka 25. dubna 1554. (38–39) Jak dále prokázal archeologický výzkum ze strany severní, od řeky, byla stavba bratrského sboru ze statických důvodů zpevněna opěrnými pilíři provázanými se severní obvodovou zdí lodi. Základy i opěrné pilíře jsou vyzděny v jedné stavební fázi, ale jsou porušeny mladším výkopem kanalizačního vedení. (40)

Položené zjišťovací sondy prokázaly především mohutné založení stavby podél toku Bečvy s následným, až 1,2 metru mocným stěrkopískovým zásypem nivelujícím terén pod podlahou sboru. Stavba tedy musela být realizována v terénu svažujícím se k toku Bečvy a těsně přiléhala k řečišti. Tento fakt patrně také odůvodňuje absenci hrobek či krypt z důvodů ohrožení možnou záplavou. Ostatně o tom, jak blízko stál kostel u vody, svědčí zpráva o povodni z roku 1652, kdy vystoupila Bečva z břehů a voda sahala až k oltáři.

V interiéru kostelní lodi zůstal při jihovýchodní obvodové zdi dochován výsek cca 2,5 m² původní podlahy sestavené z dlaždic rozměrů 18 × 18 cm a okolo část maltového lůžka, s negativem dlaždic totožných rozměrů. (41)

K zajímavým nálezům lze přiřadit neobvyklou plastickou ozdobu jedné z dlaždic. Je v ní dochován ostře profilovaný otisk tlapy většího psa. Můžeme jen jítřit fantazii a vymýšlet

41 Přerov. Na Marku. Pohled od severu na část dochované podlahy interiéru bratrského sboru podél vnitřní líce jižní obvodové zdi (foto Z. Schenk)

důvody, které vedly mistra cihláře k takovému činu. Vždyť zcela záměrně zanechal otisk v syrové schnoucí hmotě, dlaždicí vypálil a posléze byla osazena do podlahy budovaného sboru. Které přerovské osobě druhé poloviny 16. století patrně lovecký pes patřil? Jméno psa ani jeho pána se dnes již nedozvíme. Zůstal jen otisk jako němý svědek své doby. (42)

Na nejstarší veduté města Přerova z roku 1593 je patrná mohutná stavba zvonice přiléhající k bratrskému sboru. Ta byla ke kostelu přistavěna v mladší fázi. Dle historika Floriana Zapletala patrně na začátku 90. let 16. století a byla situována na západním konci lodi.

Archeologický průzkum však neprokázal u západního průčelí kostela ani u jeho jihozápadního nároží přistavbu datačně souvisejícího objektu. Pravděpodobně se jednalo o solitérní stavbu, jejíž základy mohou být skryty pod komunikací Na Marku. V roce 2016 byl v této souvislosti proveden pracovníky Ústavu archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity v Brně nedestruktivní výzkum formou měření za pomoci půdního radaru (GPR – georadaru), ale ani ten polohu základů zvonice neodhalil.

42 Přerov. Na Marku. Detail dlaždice s otiskem psí tlapy (foto Z. Schenk)

43 Přerov. Na Marku. Základy sakristie při jiho-východní straně kostela a bočního oltáře při severovýchodním nároží lodi. Barokní přístavby vyznačeny šipkami (foto Z. Schenk)

V těsné blízkosti komunikace na náměstí Na Marku byl odkryt výsek původní ohradní zíd-ky v délce 3,0 m, probíhající ve vzdálenosti cca 1,6 m od severní obvodové zdi sboru. O této zídce je zmínka v obdarovací listině Vratislava z Pernštejna z roku 1555.

Po roce 1622 a odchodu bratrských kněží byl sbor přeměněn na katolický kostel sv. Marka. V roce 1664 kostel značně poškodil velký požár ničící skoro celé město. Z farní kroniky vyplývá prodlužování oprav, ale je doloženo, že v době stavebních úprav farního kostela sv. Vavřince v 2. polovině 20. let a začátkem 30. let 18. století se konaly bohoslužby v kos-

tele sv. Marka. Pravděpodobně do stavebních oprav po roce 1664 lze přiřadit stavbu sakristie situovanou při jižní stěně presbytáře, jejíž základy ze smíšeného zdiva byly odkryty archeologickým výzkumem, stejně jako základy pod bočním oltářem. (43) V roce 1749 kostel znovu vyhořel při velkém požáru celého města a již nebyl obnoven. V roce 1789 došlo ke zbourání zbytků kostela a materiál byl použit k opravě kostela na Šířavě. V mapě stabilního

44 Přerov. Na Marku. Západní část plochy výzkumu, kde došlo k porušení původních základů výstavbou sklepních prostor pod sokolovnou (foto Z. Schenk)

45 Přerov. Na Marku. Detail částečně odkrytého schodiště vedoucího do suterénu pod sokolovnou, ve 30. letech 20. století adaptovanou na „Bio Alfa“ (foto Z. Schenk)

46 Přerov. Na Marku. Olověná plomba s nápisem KINEMA nalezená na schodišti do suterénu (foto Z. Schenk)

47 Přerov. Na Marku. Pohled od východu na paralelní průběh dvou základových linií. Vpravo základy jižní obvodové zdi původního bratrského sboru, vlevo základy obvodové zdi sokolovny z roku 1896–1897 (foto Z. Schenk)

katastru z roku 1827 vidíme volný nezastavěný prostor využívaný jako skladiště dříví ap. Datačně nejmladší stavbou odkrytou na parc. čís. 237 jsou stavební pozůstatky rozlehlého objektu staré sokolovny a následných přístaveb. Sokolovna byla vystavěna v letech 1896–1897, a jak prokázal archeologický výzkum, zcela překryla základy kostela sv. Marka. Především v západním sektoru, kde stávala provozní budova, jsou základy původního bratrského sboru přerušeny výstavbou sklepů sokolovny a jsou zde patrná přezdění a torza

dělicích příček. (44–45) Pozdější využití těchto prostor pro potřeby prvorepublikového kina „Bio Alfa“ výmluvně dokládá nálezný olovený nápis s nápisem KINEMA na schodišti do suterénu. (46)

Na základě zjištěných skutečností je nutno, s odstupem času, ocenit citlivý přístup stavebníků sokolovny, kteří museli mít povědomí o existenci zástavby jednoty bratrské v tomto prostoru a snažili se starší zástavbu respektovat. Mimo nezbytných úprav pro zřízení sklepy jsou všechny linie základů respektovány a dokonce nově zbudovaná jižní stěna tělocvičny těsně přiléhá k obvodové zdi kostela. Bylo zcela jistě snazší využít starého kvalitního základu a na něm vystavět novou zeď. (47) Snaha zachovat budoucím generacím co nejvíce informací se projevuje především v případě zachování výseku původní dlažby kryté zásypem a konstrukcí podlahy tělocvičny. Existují sice nejasné zmínky o zjišťovacích výkopech z té doby, ale bez výsledných informací.

Jediný doklad potvrzující znalosti o staré zástavbě je uveden v jednom ze stavebních plánů z předmětného prostoru z roku 1880. Je zde zakreslen průběh základového pasu s popisem „alte Kirchenmauer“ – stará zeď kostela. Jedná se o základy západního průčelí kostela sv. Marka. (48)

Bývalou zástavbu na parc. č. 237, včetně časové posloupnosti, si můžeme představit na zaměřeném plánu archeologického odkryvu. Stavba sokolovny z roku 1897 a následných přístaveb z první poloviny 20. století je vyznačena tenkými červenými liniemi, půdorys kostela sv. Marka vymezuje černé šrafování. (49)

Bratrský dům se školou

Úspěšný archeologický objev bratrského sboru skýtal určité naděje na možnost konkrétní lokalizace druhého významného objektu jednoty bratrské – bratrského domu se školou. Tento objekt, ve kterém se nacházely i byty duchovních, je na dobových vyobrazeních rozlišitelný za východním závěrem sboru, od kterého je oddělen dlážděnou uličkou.

Postupující archeologický výzkum nadchlel nejen archeology, ale i početné příznivce z řad přerovských občanů, kteří s velkým zájmem sledovali postup prací. S trochou nadsázky lze říci, že v roce 420. výročí narození velkého humanisty Jana Amose Komenského nám bylo umožněno odhalit místa, která jsou nade všechnu pochybnost spojena s jeho pobytem a činností v Přerově. (50)

Nejprve se podél východního závěru bratrského sboru začala rýsovat úroveň zpevněné kamenné cesty. Pod souvrstvím destruktivních planýrek novověkého stáří se podařilo odhalit v celé délce podél presbytáře průběh velmi kvalitní prožlabené cesty ze štětového kamene. (51–52) Zdokumentovaný úsek cesty v délce 13,5 m vykazoval výškový rozdíl 0,75 m a šíř-

50 Detail bratrského domu se třemi štíty stojícího na levém břehu řeky Bečvy v těsné blízkosti bratrské modlitebny. Výřez z dřevorezu Jana Willenbergera v knize Zrcadlo slavného Markrabství moravského z r. 1593

53 Přerov. Na Marku. Pohled od jihu na odkryté základy bratrského domu, místo před původním vstupem z dlážděné uličky osazené pískovcovou plotnou je označeno šipkou (foto Z. Schenk)

51 Přerov. Na Marku. Pohled na dlážděnou cestu ze severní strany od řeky Bečvy (foto Z. Schenk)

52 Přerov. Na Marku. Částečně odkrytý úsek dlážděné renesanční cesty. V dolní části patrná linie odkrytého zdiva východního závěru bratrského sboru. Východní okraj cesty a základy bratrského domu se školou jsou prozatím překryty souvrstvím terénních vyrovnávek (foto Z. Schenk)

ka se směrem k řece zužovala z 2, 80 m na šířku 1, 85 m. Vydlážděný prostor mezi východním závěrem bratrského sboru a domu se školou vytvářel úzkou uličku mezi těmito dvěma objekty, orientovanou od jihu k severu se spádem k řečišti.

Před vstupní partií do objektu bratrské školy se nacházela pískovcová plotna obdélného tvaru zasazená do dlažby. (53) Dlažba uličky se skládala z vrstevnatých kamenů, regionálně dostupných hornin jemnozrnné droby a hrubozrnného prachovce, kladených do řádků. Podkladní vrstvu tvořil písek. Přibližně střední linií dlažby probíhalo úžlabí zpevněné větši-

54 Přerov. Na Marku. Celkový pohled od východu na odkrytou západní část základů bratřského domu. V pozadí dlážděná cesta a za ní základy bratřského sboru (foto Z. Schenk)

mi bloky devonského vápence a pískovce, které odvádělo dešťovou vodu do řeky Bečvy z výše položených míst. Cesta je dokladem kvalitní řemeslnické práce z období raného novověku. V rámci Přerova představuje jednu z nejstarších a zároveň naprosto precizní, jednoznačně nejzachovalejší ukázkou způsobu zpevnění komunikace pro pěší, která kdy byla na území města archeologickým výzkumem zdokumentována. Vznik této zpevněné komunikace lze klást nejpozději k polovině 16. století, přičemž nelze vyloučit, že tato průchozí trasa spojující „Kopec“ s levým břehem řeky Bečvy zde existovala již dříve v jiné podobě. Na hlubší tradici této cesty poukazují i některé zmínky v písemných pramenech. Konkrétně jde o zmínku v přerovské Knize pamětní v souvislosti se zajištěním volného přístupu k vodě: „1350 O upuštění uličky k Bečvě mimo dům bratřský, aby sousedé měli prů-

55 Přerov. Na Marku. Pohled na odkrytou část severní místnosti bratřského domu s částečně zachovanou cihelnou podlahou. V horní části snímku vstupní chodba do objektu (foto Z. Schenk)

56 Přerov. Na Marku. Cihelná dlažba vstupní chodby bratrského domu (foto Z. Schenk)

57 Přerov. Na Marku. Relikt cihelné podlahy v jedné z místností bratrského domu. V pozadí prostranství Na Marku a věž přerovského zámku (foto Z. Schenk)

chod...” Uváděný letopočet se podle historika Jiřího Lapáčka vztahuje spíše k letům 1530 nebo 1550.

Ze strany východní k této cestě přiléhala západní obvodová zeď se vstupem do interiéru stavby, která byla po vyhodnocení archeology interpretována jako objekt bratrské školy. Objekt je cihelnými příčkami rozdělen do několika místností. (54–55) V případě archeologického průzkumu bratrského domu je však především východní část značně poškozena přístavbami kina Jas z druhé poloviny 20. století. V jižní poloze jsou základy rozbity vedením a revizní šachtou kanalizace. Z útržkovitých linií vyplývá, že objekt zasahoval částečně i pod komunikaci Na Marku. Půdorys bratrského domu tvoří nepravidelný čtyřúhelník vnějších rozměrů $16,2 \times 16,4 \times 12,7 \times 17$ m. V severní části, na straně u řeky, jsou situovány dvě větší místnosti rozměrů cca 8×7 m, které lze považovat za třídy. Do těchto místností se vstupovalo z chodby široké 2 m, vedoucí napříč celým objektem. Jižně k této chodbě přiléhaly dvě menší místnosti šířky cca 3×4 m a 3×6 m.

V ploše chodby zůstala dochována původní cihelná dlažba a na zbytcích nadzemního zdiva jsou patrné obrysy špalet v místě vstupů i zabudovaná nika. (56) Původní menší výseky dlažby se podařilo také odkrýt v ploše jednotlivých tříd. (57)

Během preparace terénní vyrovnávky v odkryté části jedné z místností objektu školy se podařilo nad úroveň podlahy nalézt vedle většího množství zlomků glazované kuchyňské keramiky raně novověkého stáří také soubor zlomků zeleně glazovaných komorových kachlů zdobených tapetovým motivem. (58–59) Tyto fragmenty lze rámcově datovat do poslední třetiny 16. století a pocházejí z kamen, kterými byly vytápěny jednotlivé místnosti bratrského domu. (60) Z drobných keramických předmětů zaujme vypálená hlíněná kulička, která by hypoteticky mohla sou-

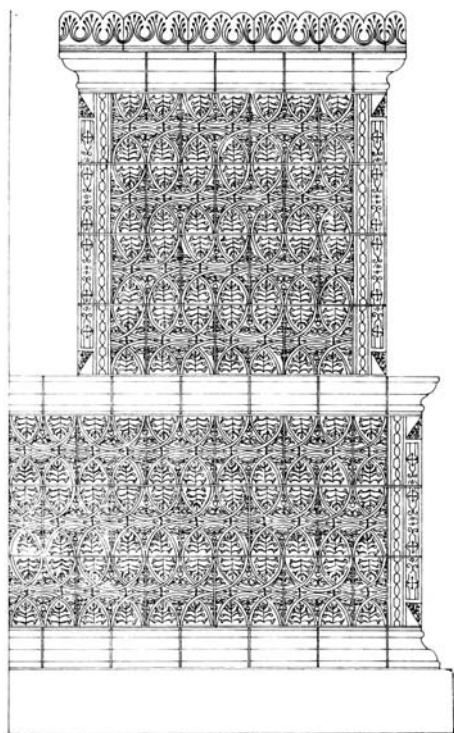
58 Přerov. Na Marku. Zlomek zeleně glazovaného komorového kachle s tapetovým motivem nalezeného v úrovni planýrek jedné z místností bratrského domu. Datace: počátek 17. století (foto Z. Schenk)

59 Ukázka kompletního exempláře kachle s tapetovým motivem nalezeného v Brně, v ulici Panská 6–8. Datace: počátek 17. století (foto A. Netopilová)

61 Přerov. Na Marku. Hliněná kulička nalezená v úrovni podlahy jedné z místností bratrského domu se školou. Datace: 17. století (foto Z. Schenk)

60 Strážnice. Kresebná rekonstrukce kachlových kamen s tapetovým motivem

višet s aktivitami žáků v bratrské škole. (61) Nález zeleně glazovaného zlomku troubele keramické dýmky pro změnu představuje dosud nejstarší archeologický doklad užívání této kuřácké pomůcky na území Přerova. Za pomoci detektoru kovů se podařilo z tohoto

62 Přerov. Na Marku. Mosazné rohové knižní kování zdobené vegetabilním motivem nalezené v úrovni podlahy jedné z místností bratrského domu se školou. Datace: 16. století (foto Z. Schenk)

65 Přerov. Na Marku. Jednostranný stříbrný 2pfennig z r. 1530 o průměru 18 mm nalezený pod cihelnou podlahou bratrského domu (foto Z. Schenk)

prostoru získat několik oděvních přezek a dále renesanční rohová knižní kování z mosazi zdobená vegetabilními motivy. (62) Při severozápadním nároží objektu školy byla nalezena olovená plomba, na které je patrné pernstějnské heraldické znamení v podobě zubří hlavy s houžví v nozdřích. Kolem hlavy zvířete je perlovec. Opisová páska je až na několik písmen nečitelná. Datačně spadá tento exemplář do 16. století. Plomba byla pravděpodobně umístěna na soukenickém zboží. (63)

63 Přerov. Na Marku. Obchodní olovená plomba s pernstějnským erbovním znamením v podobě zubří hlavy s houžví v nozdřích. Datace: 16. století (foto Z. Schenk)

Východní a jižní průběhy obvodových zdí bratrského domu byly silně porušeny a částečně i překryty mladšími stavebními aktivitami, zejména úpravami kina Jas ve druhé polovině 20. století. V jižní poloze jsou základy silně poškozeny vedením inženýrských sítí a revizní šachtou kanalizace. Při jihovýchodním nároží objektu bratrského domu se podařilo zachytit krátký výsek valounkové dlažby ohraničující objekt z východní strany. (64) Tento chodník vyskládaný z říčních oblázků probíhal nejspíše podél obvodové zdi směrem k řece.

Vznik bratrského domu lze datovat nejspíše do první poloviny 16. století, o čemž svědčí nález drobné stříbrné mince nalezené v písčitém podsypu cihelné podlahy jedné z místností ve východní části objektu. (65) Jde o dvou pfennig vyražený v roce 1530 v Pasově biskupem Arnoštem Bavorským (1517–1540).

K zajímavým nálezům ze zásypových vrstev lze také přiřadit objev drobných, pod sklem zarámovaných mosazných svatých obrázků, znázorňujících Pietu a nespecifikované biblické město či poutní místo. (66–67)

Objekt školy ztratil svoji funkci ve 20. letech 17. století, kdy byli členové jednoty bratrské

64 Přerov. Na Marku. Výsek valounkové dlažby odkrytý při jihovýchodním nároží objektu bratrského domu (foto Z. Schenk)

66 Na Marku. Svatý obrázek s motivem piety umístěný v zaskleném kovovém rámečku čtvercového formátu. Datace: 17. století (foto Z. Schenk)

67 Přerov. Na Marku. Svatý obrázek s vyobrazením blíže neznámého poutního místa, který byl původně umístěn v zaskleném kovovém rámečku obdélného formátu. Datace: 17. století (foto Z. Schenk)

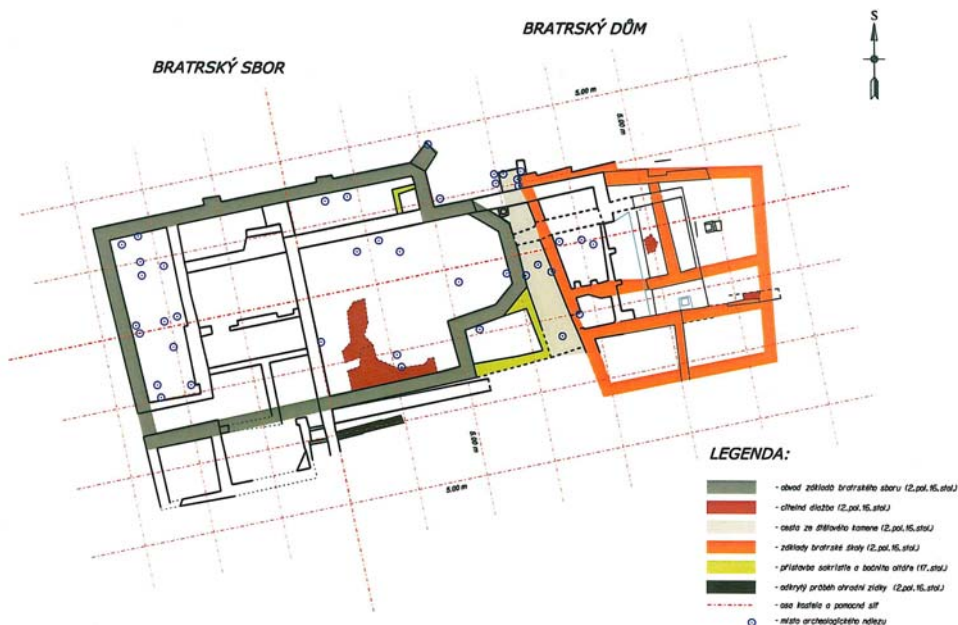
nucení odejít z českých zemí do exilu. Stavba přestala sloužit svému původnímu účelu a nejspíše byla v období rekatolizace využita jako objekt fary při kostele sv. Benedikta, posléze sv. Marka. Dva oválné přívěsky s vyobrazením sv. Benedikta nalezené během výzkumu ve východní části objektu jsou výmluvným dokladem původního zasvěcení kostela. Konkrétně by se mělo jednat o Benediktovy feniky vyrobené pomocí kolků „razidel, štočků“ mistra Paula Seela (rytec štočků působící v letech 1642–1695 v arcibiskupské mincovně v Salcburku). (68)

68 Přerov. Na Marku. Oválný přívěsek ražený z mosazi s vyobrazením postavy sv. Benedikta na lici a tzv. Benediktovým štítem na rubové straně, který byl nalezen v místě původního bratrského domu. Datace: 17. století (foto Z. Schenk)

V roce 1664 byl objekt s velkou pravděpodobností poškozen během rozsáhlého požáru Přerova a již nebyl obnoven. Zánikový horizont objektu lze poměrně dobře datovat na základě nálezů několika stříbrných mincí z poslední třetiny 17. století, které se podařilo získat za pomoci detektoru kovů v úrovni demoličních planýrek stavby. Na základě nejmladší ražby z roku 1680 lze uvažovat o zániku po tomto datu. Terén v místě bývalé stavby byl následně znivelován. Společně s objektem původního bratrského domu se školou zanikla i dlážděná cesta, jež byla překryta, pohřbena stavební sutí z demolice a nebyla již obnovena.

Archeologickou situaci odkrytých objektů duchovního centra jednoty bratrské vybudovaných v druhé polovině 16. století názorně vykresluje celkový plán geodetického zaměření archeologického výzkumu, (69) letecký snímek plochy výzkumu, (viz 2. strana obálky)

69 Přerov. Na Marku. Parc. č. 237, 238. Celkový plán stavebních konstrukcí odkrytých během archeologického výzkumu s barevným vyznačením jednotlivých stavebních etap, autor Alexandr Salaba a Ing. Zdeněk Sovadina

70 Letecký pohled na plochu archeologického výzkumu v Přerově, Na Marku. 1 – západní část základů bratřského domu se školou, 2 – dlážděná ulička, 3 – základy bratřského sboru (foto F. Pospíšil)

72 Virtuální trojrozměrný model hmotové rekonstrukce možného vzhledu bratrského centra a barbakánu v lokalitě Na Marku (autor J. Tomešek)

digitalizovaný plán kresebné terénní dokumentace pořízený v průběhu výzkumu v měřítku 1 : 20 (71) a hmotové rekonstrukce možného vzhledu zástavby jednoty bratrské zpracovaná Jiřím Tomeškem na základě dobových vedut a výsledků archeologického výzkumu. (72)

Archeologický výzkum v ulici Pivovarská a na náměstí Na Marku

Poslední stavební etapa úprav jižního předpolí nového Tyršova mostu se týkala zemní skřívky a následného předláždění plochy náměstí Na Marku a komunikace ulice Pivovarské. Na základě předchozích pozitivních výsledků záchranného archeologického výzkumu realizovaného v ulici Mostní a Na Marku se dalo předpokládat, že sousedící parcely situované při severozápadním vyústění z Horního náměstí mohou rovněž skýtat značný informační potenciál, jak naznačují historické veduty. (73) Dosud zadlážděný prostor nebyl v minulosti podroben řádnému průzkumu. Po odstranění dlažby se během začíšťování začaly v ploše náměstí rýsovat obrysy mohutných základů zděných ze sladkovodního vápence –

73 Pohled na objekt Dolní brány a barbakánu od západu. Výřez z olejomalby zhotovené Janem Hoffmannem kolem poloviny 18. století. Římskokatolická farnost Přerov

74 Přerov. Na Marku. Část odkrytého průběhu torza barbakánu (foto Z. Schenk)

75 Přerov. Na Marku. Část odkrytého průběhu barbakánu v místě zesílení konstrukce (foto Z. Schenk)

76 Přerov. Na Marku. Vizualizace možné podoby severozápadního vstupu na Horní náměstí ve směru od Dolní brány na základě studia historických vedut a dále vlastního archeologického odkryvu (autor J. Tomešek)

travertinu. V celé šíři náměstí byl postupně odkryt půlkruhový průběh barbakánu. (74) Tento fortifikační prvek, představený před vstupními branami do Horního města, zesiloval obranu v nejvíce ohrožovaných místech. Archeologickým výzkumem byl zdokumentován průběh v úctyhodné délce 43 m, přičemž šířka zdi dosahovala místy až 2,2 m. Před nárožním domem v ul. Pivovarská je zdivo barbakánu dodatečně zesíleno 0,8 m mocnou kamennou přístavbou, signalizující blízkost vstupu z ul. Pivovarská. (75) Vstupní část se vzhledem k značné hustotě výkopů inženýrských sítí nepodařilo zdokumentovat. Z objektu Dolní brány a parkánové zdi zůstaly zachovány pouze zbytky zachycené při okrajích zemní skrývky v ul. Pivovarská. (78)

Poznatky získané archeologickým průzkumem upřesňují naše vědomosti o městské fortifikaci, budované po obvodu „Kopce“ za nebyvalého stavebního rozmachu perňštejského období. Hypotetickou podobu těchto výzkumem zachycených částí pozdně gotického opevnění města nám přibližují virtuální trojrozměrné modely hmotové rekonstrukce. (76–77)

K informačně cenným nálezům můžeme přiřadit zdokumentovaný výstup podloží travertinové skály v komunikaci vyúsťující na Horní náměstí, na kterou nasedala kulturní vrst-

77 Přerov. Na Marku. Vizualizace možné podoby severozápadní linie městského opevnění v místě vstupu do prostoru Horního náměstí ve směru od Dolní brány zasazená do současné ortomapy města v prostředí Google-maps (autor J. Tomešek)

va obsahující zlomky keramiky pravěkého stáří. Keramiku lze spojit se sídlištními aktivitami příslušníků věteřovské skupiny na přelomu starší a střední doby bronzové – 1 600 let př. n. l. Situace koresponduje s dřívějšími archeologickými objevy uskutečněnými v podzemí domu čp. 26 na Horním náměstí.

Detektorová prospekce zachytila v ploše náměstí Na Marku několik značně zkorodovaných kovových objímek se ztrouchnivělými zbytky dřevité hmoty. Jedná se o spojky dřevěného potrubí, kterým se přiváděla voda na Horní náměstí. Písemné prameny uvádějí, že v roce 1503 pronajal Vilém z Pernštejna na dobu desíti let mlynář Ondřej Šilhánovi velký městský mlýn, nynější Spálenec. V něm byl podle historiků vedle soukenické valchy i vodní srub, kterým se naháněla voda do prostoru Horního města.

Definitivní rozloučení s archeologickým výzkumem plochy náměstí Na Marku znamenal revizní průzkum sklepů bývalého měšťanského pivovaru. Sklep a lednice jsou situovány a zapuštěny do bývalého příkopu vysekaného do travertinového podlaží pod městskými hradbami a byly k pivovaru přistavěny v letech 1856–1857. Jedná se o mohutnou zaklenutou stavbu, původně členěnou do několika traktů, s přílehlou obslužnou chodbou při severní stěně zasahující pod nárožní dům v ulici Pivovarské. (79–80)

78 Přerov. Pivovarská ulice. Celkový pohled na torza stavebních konstrukcí Dolní brány a parkánové hradby odkryté pod dlažbou v místě severozápadního vstupu do prostoru Horního náměstí (foto Z. Schenk)

79 Přerov. Na Marku. Pohled od západu. Interiér pivovarského sklepa vestavěného do původního městského příkopu (foto J. Vojzola)

80 Přerov. Na Marku. Pohled od východu. Interiér pivovarského sklepa vestavěného do původního městského příkopu (foto J. Mikulík)

Mince – němí svědkové doby dávno minulé

Mince, podobně jako další součásti drobné osobní výbavy (především drobná oděvní bižuterie – háčky, špendlíky, knoflíky a přezky, drobné osobní předměty jako nože, křesací ocílky, růžence a podobně) představují jedny z nejběžnějších předmětů doprovázejících člověka pozdního středověku a raného novověku takřka na každém kroku. Při archeologických výzkumech se tak obvykle setkáváme s nálezy jednotlivých mincí, které byly nejspíše náhodně ztraceny během každodenní lidské činnosti v daném místě, nebo spolu s drobným odpadem vymeteny před dům či hostinec a definitivně zašlapány do nerovného povrchu městských uliček. Díky nim je tedy možné alespoň přibližně datovat vznik některých vrstev terénních planýrek a navážek, úrovní ulic a jejich dláždění a také některých staveb. Bohužel obvykle však nelze tyto jednotlivé nálezy blíže spojit s konkrétními událostmi či lidskými osudy, až na určité výjimky, jakými jsou např. dobře datované poklady nebo katastrofické události zaznamenané písemnými prameny.

Z časového hlediska pokrývají mince nalezené při detektorové prospekci v rámci archeologického výzkumu v lokalitě Na Marku v Přerově období od druhé poloviny 15. až do první poloviny 19. století, přičemž většina mincí pochází z průběhu 16. a 17. století. Druhá skladba 27 nalezených mincí zahrnuje převážně nejmenší drobné dobové nominály (kruhové peníze a haléře, feniky a drobné díly krejcarů), které jsou díky svým rozměrům a zanedbatelné hmotnosti velmi snadno přehlédnutelné a jen obtížně znovu nalezitelné. Větší ražby, jako např. násobky krejcarů, groše či tolarové díly nebo dokonce mince zlaté se jako jednotlivé ztrátové nálezy vyskytují pochopitelně méně. Jednu z příslovečných výjimek z tohoto pravidla však můžeme díky neopatrnosti některého z přerovských obyvatel počátku 17. století shlédnout i zde.

Geografická skladba mincovního souboru je na první pohled velmi pestrá. Při bližším pohledu však jednoznačně vyplývá, že většina mincí pochází ze zemí bezprostředně sousedících s Moravou, resp. především z území původní habsburské monarchie. Zahrnuje celkem 17 historických území a měst především z prostoru střední Evropy. (81) Neobvyklou a velmi vzácnou výjimku pak představuje zlatá ražba pocházející z území Osmanské říše.

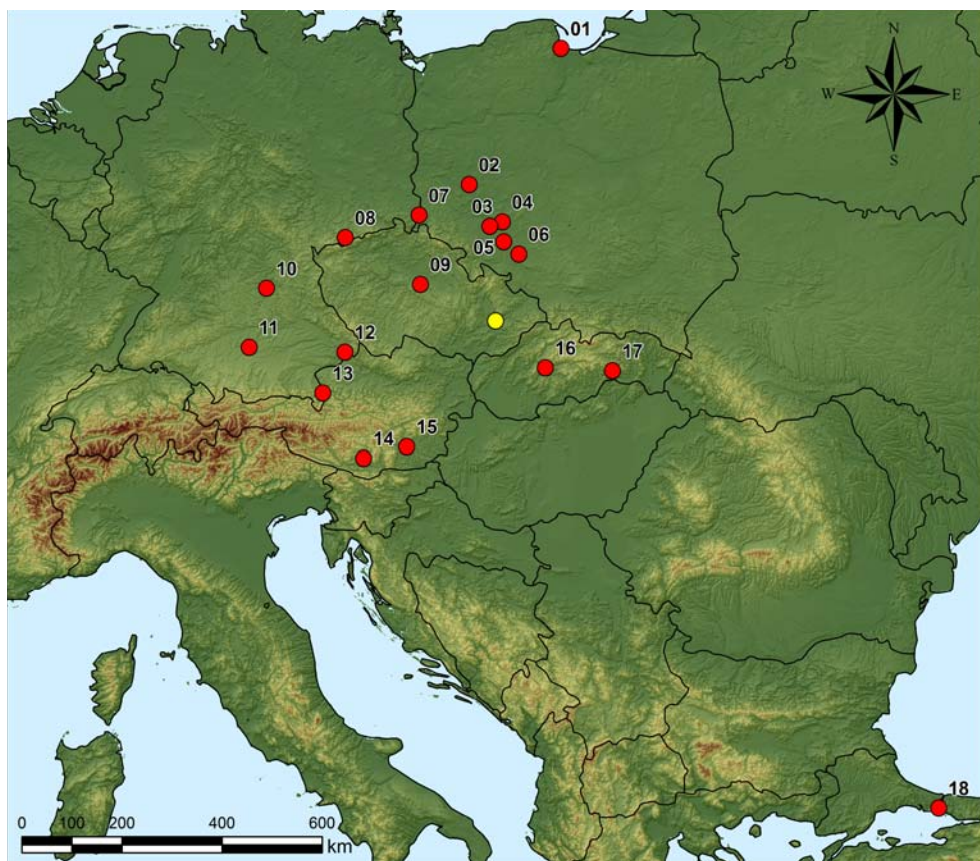
Celkem čtyři nalezené mince náleží domácímu českému oběživu. Nejstarším exemplářem je kruhový jednostranný peníz se lvem v perlovci ražený v kutnohorské mincovně Jiřím z Poděbrad (1458–1471) na základě mincovní reformy po roce 1469. (82) Další české ražby pochází až z doby po roce 1500. Po jednom kusu jsou zde zastoupeny haléře (83–84) (malé neboli černé peníze) Ludvíka Jagellonského (1516–1526) a Ferdinanda I. (1526–1564) a dále bílý peníz Maxmiliána II. (1564–1576) z roku 1570. (85) Tyto drobné mince byly raženy ve velkých počtech a patří v průběhu 16. století k nejběžnějším domácím ražbám. Haléře odpovídaly svou hodnotou 1/14, bílé peníze pak 1/7 pražského groše.

Dvěma kusy jsou v souboru zastoupeny kruhové peníze hornolužického města Zhořelce, do roku 1635 součástí českých korunních zemí. Zhořelecké ražby se během druhé poloviny 15. století staly běžnou součástí domácího peněžního oběhu, ačkoliv kvalita jejich obsahu stříbra nebyla valná a často se také stávaly předměty falšování.

Další dva exempláře patří mezi slezské vládní ražby. V prvním případě se jedná o bílý peníz Ferdinanda I. ražený ve slezské Vratislavi, ve druhém pak o grešli (3/4krejcar) Leo-

PŘEROV, Na Marku – geograficko-chronologický přehled nalezených mincí

země	panovník/výrobce	mincovna	nominál
ČECHY	Jiří z Poděbrad (1458–1471)	Kutná Hora	jednostranný kruhový peníz po roce 1469
ČECHY	Ludvík Jagellonský (1516–1526)	Kutná Hora	jednostranný haléř bez letopočtu
ČECHY	Ferdinand I. (1526–1564)	Kutná Hora	jednostranný haléř bez letopočtu
ČECHY	Maxmilián II. (1564–1576)	Kutná Hora	jednostranný bílý peníz 1570
HORNÍ LUŽICE, Zhořelec, město		Zhořelec	kruhový peníz ze 40.–50. let 15. století
HORNÍ LUŽICE, Zhořelec, město		Zhořelec	kruhový peníz ze 60. let 15.–počátku 16. století
SLEZSKO	Ferdinand I. (1526–1564)	Vratislav	jednostranný bílý peníz bez letopočtu
SLEZSKO	Leopold I. (1657–1705)	Opole	grešle (3/4krejcar) 1669
SLEZSKO, Vratislav, město	Vladislav II. Jagellonský (1471–1516)	Vratislav	haléř z let 1510–1511
LEHNICE-BŘEH	Luisa z Anhaltu (1673)	Břeh	grešle 1673
WÜRTTEMBERG- OLEŠNICE	Christian Ulrich (1668–1704)	Olešnice	jednostranný 1/2krejcar 1680
KORUTANY	Ferdinand I. (1526–1564)	Svatý Vít	jednostranný feník 153?
KORUTANY	Ferdinand I. (1526–1564)	Svatý Vít	jednostranný feník 1563
ŠTÝRSKO	Ferdinand I. (1526–1564)	Štýrský Hradec	jednostranný feník 1531
PASOV, biskupství	Arnošt Bavorský (1517–1540)	Pasov	jednostranný feník z let 1518/1540
SALZBURG, arcibiskupství	Leonhart Keutschach (1495–1519)	Salzburg	jednostranný feník 1514
SALZBURG, arcibiskupství	Wolf Dietrich z Raitenau (1587–1612)	Salzburg	jednostranný feník s nečitelným letopočtem
ŠVÁBSKO	Leopold I. (1657–1705)	Augsburg	krejcar 1695
UHRY	Rudolf II. (1576–1611)	Kremnice	denár 1585
UHRY	Leopold I. (1657–1705)	neznámá mincovna	poltura 1696
UHRY	František II. (1792–1835)	Smolník	30krejcar 1807
UHRY	František II. (1792–1835)	Smolník	1/2krejcar 1812
POLSKO, Gdaňsk, město	Zikmund III. Vasa (1587–1632)	Gdaňsk	denár 1593
POLSKO, Wschowa, město	Zikmund III. Vasa (1587–1632)	Wschowa	denár 1603 (?)
SASKO	Johann Friedrich a Moritz (1541–1547)	Annaberg	jednostranný feník 1542
NORIMBERK	Ernst Ludwig Sigmund Lauer (činný 1783–1829)		mosazný žeton
OSMANŠTÍ SULTÁNI	Ahmad I. (AH 1012–1026/ AD 1603–1617)	Qustantíníja	sultání z let 1603–1617

81 Výřez mapy Evropy s vyznačením mincoven, ze kterých pochází jednotlivé mince nalezené v Přerově – Na Marku (autor Michal Hlavica)

mincovna	číslo	mincovna	číslo
Gdaňsk	01	Zhořelec	07
Wschova	02	Annaberg	08
Olešnice	04	Norimberk	10
Vratislav	03	Augsburg	11
Břeh	05	Pasov	12
Opole	06	Salzburg	13
Smolník	17	Svatý Vít	14
Kremnice	16	Štýrský Hradec	15
Kutná Hora	09	Qustantínija	18

(autoři V. Novotný – K. Smíšek)

polda I. (1657–1705) raženou v mincovně Opole v roce 1669. (86) V obou případech se jedná o běžné a masově ražené mince. Opolská grešle zaujme svým minimálním opotřebením a je velmi pravděpodobné, že k její ztrátě došlo poměrně záhy po vyražení a uvedení do oběhu.

Celkem třemi mincemi jsou zastoupena slezská města a knížectví. Nejstarší ražbu představuje halěr města Vratislavi, ražený za vlády Vladislava II. Jagellonského patrně v letech 1510–1511. Opět se jedná o jednu z nejběžnějších drobných mincí své doby, hojně zastoupenou v tehdejších mincovních oběhu. Lehnicko-břežská grešle Luisy z Anhaltu z roku 1673 a württembersko-olešnický půlkrejar z roku 1680 reprezentují nejdrobnější mince, které se ve druhé polovině 17. století spolu

82 Jednostranný kruhový peníz Jiřího z Poděbrad ražený po r. 1469 v Kutné Hoře (foto K. Smíšek)

86 Stříbrná grešle (3/4krejcar) Leopolda I. (1657–1705) z r. 1669. Opole (foto K. Smíšek)

83 Jednostranný haléř bez letopočtu Ludvíka Jagellonského (1516–1526). Kutná Hora (foto K. Smíšek)

87 Poltura (1 1/2krejcar) Leopolda I. (1657–1705) ražená v r. 1696 v neznámé uherské mincovně představuje nominál ražený a pojmenovaný podle polského vzoru (pól tory = jeden a půl); (foto K. Smíšek)

84 Jednostranný haléř bez letopočtu Ferdinanda II. (1526–1564). Kutná Hora (foto K. Smíšek)

88 Měděný 30krejcar Františka II. (1792–1835) ražený v r. 1807. Kremnica. (foto K. Smíšek)

85 Jednostranný bílý peníz Maxmiliána II. (1564–1576) z r. 1570. Kutná Hora (foto K. Smíšek)

89 Přerov. Na Marku. Rub a líc žetonu z dílny norimberského mistra Ernesta Sigmunda Lauera (1783–1829) s námětem korunovace Napoleona I. císařem Francie dne 18. florealu roku 12 revolučního kalendáře (tj. 18. 5. 1804). Žeton nese chybné datum 23. Nov. (november = listopad) 1804 (foto Z. Schenk)

s velkým množstvím vládních ražeb Leopolda I. rovněž staly běžnou a každodenní součástí peněžního oběhu českých zemí.

Část nalezených mincí pochází z rakouských zemí. Nejdrobnější nominály ražené za vlády Ferdinanda I. (1526–1564) zastupují štyrské a korutanské feniky ze 30. a 60. let 16. století. Další dva kusy nalezených feniků byly vyraženy salcburskými arcibiskupy během 16. století a obecně představují jedny z nejběžnějších cizích mincí obíhajících na našem území v průběhu 16. a na počátku 17. století. Jedním exemplářem feniku z první poloviny 16. století je také zastoupeno bavorské biskupství Pasov.

Do kategorie méně běžných nálezů se řadí velmi špatně dochovaný krejcar Leopolda I. (1657–1705) ražený ve švábském Augsburgu v roce 1695. V rámci hledání nových finančních zdrojů zde krátkodobě na konci 17. století probíhala ražba vládních mincí pro potřeby habsburské monarchie.

Celkem čtyři nalezené mince náleží sousedním Uhrám. Denár Rudolfa II. ražený v kremnické mincovně v roce 1585 reprezentuje tamní nejdrobnější mince, které se v 16. a 17. století staly běžnou součástí peněžního oběhu především na moravském území, podobně jako pozdější masově ražené mince Leopolda I. Nalezená poltura (1 1/2krejcar) ražená v roce 1696 (87) v neznámé uherské mincovně představuje nominál ražený a pojmenovaný podle polského vzoru (pól tory = jeden a půl). Poslední dvě uherské mince pochází až z počátku 19. století z období tzv. konvenční měny, vzniklé v polovině 18. století na základě dohody mezi Rakouskem a Bavorskem. Během vlády Františka II. (1792–1835) došlo k masovému ražení drobných měděných nominálů (především 1–, 3– a 6krejcarů), které byly vzhledem ke stoupající inflaci poměrně záhy doplňovány násobky – jak ukazuje nalezený 30 krejcar ražený v roce 1807 v kremnické mincovně. (88) Po státním bankrotu v roce 1811 (zaviněném především špatnou finanční politikou a vleklými válečnými konflikty s Francií) byla nominálová řada nejdrobnějších měděných mincí konvenční měny obnovena v poněkud odlišné výtvarné podobě, kterou přibližuje dobře dochovaný 1/2krejcar ročníku 1812 pocházející opět z kremnické mincovny.

Polské mince pronikají do oběhu zemí českého království intenzivně již během 16. století, s vrcholem v průběhu první poloviny 17. století. Ačkoliv v pokladech se setkáváme především s grošovými a vzácně i tolarovými nominály, v běžném každodenním platebním styku se v obrovské míře vyskytovaly zejména drobné denáry s malým obsahem stříbra, masově ražené některými polskými městy. V nálezovém souboru jsou tyto ražby zastoupeny dvěma kusy, dobře zachovaným denárem města Gdaňsk raženým v roce 1593 a poněkud vzácnějším, leč hůře dochovaným denárem města Wschowa, raženým patrně v roce 1603.

Pouhé dvě ražby mají svůj původ v německých zemích. V prvním případě jde o saský fenik ražený v roce 1542 Johannem Friedrichem a Moritzem v mincovně v krušnohorském Annabergu. Saské mince se během druhé poloviny 15. století staly jednou z nejběžnějších cizích složek v peněžním oběhu českých zemí, především v podobě grošů, později krejcarů a jejich násobků a zejména tolarů.

Žeton s portrétem císaře Napoleona nalezený během prospekce za pomoci detektoru kovů ve spodní části náměstíčka Na Marku pochází z dílny norimberského mistra Ernesta Sigmunda Lauera (1783–1829). Norimberk proslul již od vrcholného středověku jako místo bohaté drobné řemeslné kovovýroby. Početní peníze a žetony se zde masově vyráběly v průběhu 15.–18. století. Během 19. století se však tamní výrobci stále více orientovali na ražbu hra-

90 Ondřej Vénos – šťastný nálezce zlaté mince z úrovně podlahy bratrského sboru (foto Z. Schenk)

91 Zlatá osmanská mince zvaná sultání ražená Ahmadem I. (AH 1012–1026/ AD 1603–1617) v letech 1603–1617 v mincovně Qustantínja (foto Z. Schenk)

cích známek, medailí, upomínkových předmětů a odznaků. Někteří výrobci tak zobrazují na svých ražbách aktuální události či významné osobnosti bohatého evropského dění, především z období Velké francouzské revoluce a následujících koaličních válek. V případě nalezeného žetonu se námětem stala korunovace Napoleona I. císařem Francie dne 18. florealu roku 12 revolučního kalendáře (tj. 18. května 1804). Žeton však nese chybné datum 23. Nov. (november = listopad) 1804. (89)

Neobvyklým a cenným nálezem z úrovně podlahy bratrského sboru je zlatá osmanská mince zvaná *sultání* ražená Ahmadem I. (AH 1012–1026/ AD 1603–1617) v letech 1603–1617 v mincovně Qustantínja. (90–92) Nálezy jednotlivých ztrátových zlatých mincí jsou obecně velmi vzácné, neboť se jednalo o mince se značnou obchodní hodnotou primárně určené k velkým obchodním platbám a nikoliv k běžnému každodennímu oběhu. Struktura nálezů tureckých mincí se v Čechách liší od situace na Moravě a ve Slezsku, což vyplývá z odlišného historického vývoje obou území. Čechy (na rozdíl od Moravy) nebyly nikdy tureckým nebezpečím bezprostředně ohroženy a nálezy zde jsou rovnoměrně rozptýleny po celém území. Naprostá většina nálezů na území Čech, Moravy a Slezska je hromadného charakteru a souvisí s nejistým obdobím třicetileté války (1618–1648) a obdobím těsně po ní. Zlaté turecké mince na výše zmíněném teritoriu nebyly taveny a znovu min-

covány zejména z důvodu vysoké kvality ražebního kovu (jedná se o zlato získané Osmany po dobytí Egypta v roce 1516) a objevují se v pokladech ukrytých od konce 16. století až po samý konec 18. století. Jejich přesná výrobní datace je vzhledem k intronizačním letopočtům nemožná. V zásadě jsou zde zastoupeny mince ražené mezi lety 1520–1640. Zlaté osmanské nominály typu *sultání* jsou na daném území ve valné většině reprezentovány smíšenými hromadnými nálezy (z 50 dnes známých nálezů jde v 39 případech o hromadné depoty a zlaté osmanské mince jsou tam zastoupeny ve více exemplářích).

Ojedinele nalezené zlaté turecké mince byly dosud objeveny hlavně na území s Moravou sousedící. Tyto mince byly raženy mezi lety 1520–1595 a šlo zjevně o zbytky nedochovaných hromadných nálezů či náhodné ztráty, které s největší pravděpodobností souvisely s třicetiletou válkou a následným obdobím. Ojedinele nalezené zlaté osmanské mince

na Moravě, jižně od linie Jihlava–Žďár–Kroměříž–Hodonín (např. Tvrdonice, okr. Břeclav), pak nejspíše souvisí pouze s tureckou agresí v druhé polovině 16. století a jsou buď pozůstatkem nezachovaných hromadných nálezů anebo náhodnými ztrátami. Severně od zmíněné linie se na moravském teritoriu nacházejí v drtivé většině hromadné smíšené nálezy ukryté víceméně jednoznačně v souvislosti s třicetiletou válkou. Ke ztrátě přerovské mince došlo patrně během první poloviny 17. století. Nelze vyloučit, že se na Moravu dostala např. z Turky okupovaných území Uher či Balkánu, případně k tomu mohlo dojít i poněkud složitější cestou např. přes Středomoří a jihozápadní a západní Evropu spolu se sumou peněz v holandských či německých dukátech, které na českém i moravském území také velmi často obíhaly.

Soubor mincí získaný během archeologického výzkumu Na Marku představuje (kromě známých pokladů) jeden z nejzajímavějších pramenů k poznání a dalšímu studiu peněžního oběhu na území města Přerova. Jedná se totiž o mince bezprostředně spojené s každodenním životem přerovských obyvatel napříč několika posledními staletími.

92 Sultán Osmanské říše Ahmad I. (AH 1012–1026/ AD 1603–1617). Zdroj Wikipedie

Popularizace a prezentace archeologických nálezů v Přerově

Archeologické objevy pracovníků společnosti Archaia Olomouc v lokalitě Na Marku vyvolaly značný ohlas u veřejnosti a setkaly se rovněž s velkým zájmem regionálních i celostátních médií. Do značné míry k popularizaci přispěli samotní občané města Přerova, kteří se zájmem sledovali postupné odkrývání základů zástavby jednoty bratrské a vítali pravidelné novinky z výzkumu. Mnozí Přerované tak měli možnost při každodenních procházkách podél levého břehu řeky Bečvy na vlastní oči shlédnout jeden z největších archeologických objevů v Olomouckém kraji, ke kterému po roce 1989 došlo. Archeologové s celým svým týmem vycházeli všem zájemcům vstříc a prováděli v průběhu archeologického výzkumu pravidelné přednášky přímo na lokalitě samotné, aby návštěvníci sami pocítili „genia loci“ tohoto nevšedního místa. (93–95) Zájem o archeologické nálezy vedl archeology Muzea Komenského v Přerově k myšlence realizovat výstavu *Přerov Na Marku. Příběh jednoho místa. Svědectví archeologických nálezů aneb Kudy kráčel Komenský*, kde byly prezen-

93 Členové týmu podílející se na záchranném archeologickém výzkumu v Přerově Na Marku v r. 2012. Dolní řada zprava: Kateřina Dlouhá, Lenka Hostašová, Petra Holcová, střed: Jan Mikulík, horní řada zprava: Lubomír Dokoupil, Zdeněk Schenk, Ondřej Vénos (archiv Z. Schenk)

továny aktuální výsledky archeologického výzkumu. Výstava proběhla ve spolupráci se Státním okresním archívem Přerov za finančního přispění Olomouckého kraje v Galerii města Přerova ve dnech 30. května – 7. července 2013. (96–98) Výstavní projekt byl doplněn o doprovodný program zahrnující komentované prohlídky spojené s návštěvou místa nálezů v lokalitě Na Marku, v té době stále odkrytého. (99) Další příležitost, jak seznámit nejen odborníky, ale především všechny zájemce z řad široké veřejnosti s příběhem historicky cenné lokality v Přerově a zároveň prezentovat výsledky dvou sezón záchranného archeologického výzkumu v lokalitě Na Marku, se naskytla ještě téhož roku v rámci výstavy **Příběh staré cesty** pořádané stejně jako v prvním případě pod záštitou ředitele Kulturních a informačních služeb města Přerova Jaroslava Macíčka opět ve spolupráci s Muzeem Komenského v Přerově.

94 Kroužek mladých muzejníků vedený Kristinou Sehnálkovou, historičkou Muzea Komenského v Přerově, během archeologického výzkumu Na Marku (foto Z. Schenk)

95 Přerovský archeolog Zdeněk Schenk seznamuje s výsledky archeologických výzkumů Na Marku japonského historika a komeniologa, profesora Hiroshi Matsuoku (archiv Muzeum Komenského v Přerově)

vě a Státním okresním archivem Přerov, která se konala ve dnech 18. 12. 2013 – 28. 2. 2014 ve Výstavní síni Pasáž. (100–101)

Na aktuální výsledky výzkumu a předmětovou plochu v lokalitě Na Marku zareagovali v roce 2012 svými návrhy také někteří studenti Fakulty architektury Vysokého učení technického v Brně, jejichž téma diplomové práce neslo název „Městská knihovna v Přerově“.

V rámci tohoto zadání měli studenti možnost vybírat umístění objektu nové knihovny na několika lokalitách v celém městě. Několik z nich si zvolilo právě polohu Na Marku. Někteří z autorů ještě stihli prezentovat ve svých návrzích výsledky archeologického výzkumu.

97 Výstava umístěná v Galerii města Přerova byla doplněná komentovanými prohlídkami (foto Z. Schenk)

Výstava je pořádána za finančního přispění
Olešnického knize
a ve spolupráci s Muzeem Komenského v Přerově
a Státním okresním archivem Přerov.

Přerov Na Marku

Příběh jednoho místa

Svědectví archeologických pramenů aneb Kudy kráčel Komenský

Doprovodný program:

- Komentované prohlídky výstavy spojené s návštěvou místa nálezů v lokalitě Na Marku v termínech:
čtvrtek 30. května během vernisáže
čtvrtek 13. června v 17 hodin
čtvrtek 4. července v 17 hodin
- vědomostní kvíz pro děti

Galerie města Přerova
30. května – 7. července 2013
vernisáž 30. května 2013 v 17 hodin

96 Pozvánka na výstavu Přerov – Na Marku. Příběh jednoho místa. Svědectví archeologických pramenů aneb Kudy kráčel Komenský (archiv KIS Přerov)

98 Muzeolog Jan Mikulík seznamuje návštěvníky výstavy s výsledky archeologického výzkumu v lokalitě Na Marku (foto Z. Schenk)

99 Komentované prohlídky se odehrávaly také na samotné lokalitě, kde se mohli všichni zájemci seznámit s výsledky archeologického odkryvu pozůstatků zástavby centra jednoty bratrské (foto Z. Schenk)

Základy bratrského sboru a domu umístili viditelně uvnitř knihovny. (102–103)

Původní záměr statutárního města Přerova, od kterého bylo postupně ustoupeno, byl vybudovat v lokalitě Na Marku parkoviště. Vzhledem k významu archeologickým výzkumem odkrytých stavebních konstrukcí a dějinnému odkazu místa byla v závěru roku 2012 podána Muzeem Komenského, p. o., žádost o zařazení archeologických objevů učiněných na lokalitě parc. čís. 237 a částečně parc. čís. 238 do

Ústředního seznamu kulturních památek České republiky. Dne 24. března 2015 prohlásilo Ministerstvo kultury ČR lokalitu Na Marku za kulturní památku. Jako nemovitá kulturní památka byly pod rejstříkovým číslem 105590 označeny **sbor – základy sboru a domu se školou jednoty bratrské, archeologické stopy**.

Dne 17. října 2012 došlo k překrytí historických konstrukcí ochrannou vrstvou geotextilie, jejich zasypání separační vrstvou a následnému zarovnání terénu. Z hlediska památkové péče se tento postup jevil jako nejvhodnější způsob primární ochrany před nepříznivým vlivem měnících se klimatických podmínek.

Následně byla pod záštitou statutárního města Přerova ustanovena pracovní komise složená ze zástupců archeologů, architektů, historiků a pracovníků památkové péče magistrátu. Cílem pracovní komise bylo zpracování zadávacích podmínek pro architektonické zpra-

100 Pozvánka na výstavu Přerov – Příběh staré cesty, kde byly prezentovány výsledky archeologického výzkumu v lokalitě Na Marku (archiv KIS Přerov)

cování návrhu realizace důstojné prezentace archeologických objevů s poukazem na důležitou roli, kterou sehrála činnost jednoty bratrské v novodobých dějinách města Přerova.

Dlouho diskutovaný původní záměr města vybudovat v předmětné lokalitě parkoviště byl postupně upravován a vedl nejprve ke zmenšení parkovací plochy s ohledem na výsledky záchranného archeologického výzkumu. Teprve rozhodnutím Zastupitelstva města Přerova po projednání dne 9. září 2013 byla přijata varianta II., která nesouhlasila s realizací parkoviště na p. č. 237 v k. ú. Přerov a uložila odboru správy majetku a komunálních služeb dokončit dlažbu plochy vymezené obrubníky, respektovat hranici vytyčenou archeology a zároveň odboru ekonomiky zajistit finanční prostředky na realizaci návrhů příslušné dokumentace a prezentaci archeologických nálezů na p. č. 237, 238, 4954 a 4953 v k. ú. Přerov. K tomuto rozhodnutí nesporně přispěla vyjádření řady respektovaných odborníků z NPÚ Olomouc, Archeologického ústavu Akademie věd v Brně, Muzea Komenského v Přerově či Státního okresního archi-

101 Přerov. Výstavní síň Pasáž. Instalace nálezů a dokumentace archeologického výzkumu Na Marku (foto Z. Schenk)

102 Návrh na umístění městské knihovny v lokalitě Na Marku od Martina Šafáře

103 Návrh na umístění městské knihovny v lokalitě Na Marku od Kateřiny Špidlové

104 Celkový pohled na desku Starý Přerov vsazenou v roce 1960 do městské hradby při vstupu na Horní náměstí (foto Z. Schenk)

105 Detail bronzové desky Starý Přerov od Josefa Bajáka (foto Z. Schenk)

vu Přerov, kteří se jednoznačně postavili proti vybudování plánovaného parkoviště a potvrdili význam výsledků archeologického výzkumu.

Jak bylo již řečeno, archeologické objevy uskutečněné v lokalitě Na Marku se staly již v průběhu záchranného archeologického výzkumu centrem pozornosti přerovských občanů, kteří měli jedinečnou možnost seznámit se s výsledky výzkumu přímo v samotném terénu.

I když byla existence bratrského sboru a bratrského domu se školou známa z dobových vedut města Přerova, přesná lokalizace se stala v průběhu 20. století spíše předmětem dohadů a četných diskuzí mezi místními patrioty i odborníky.

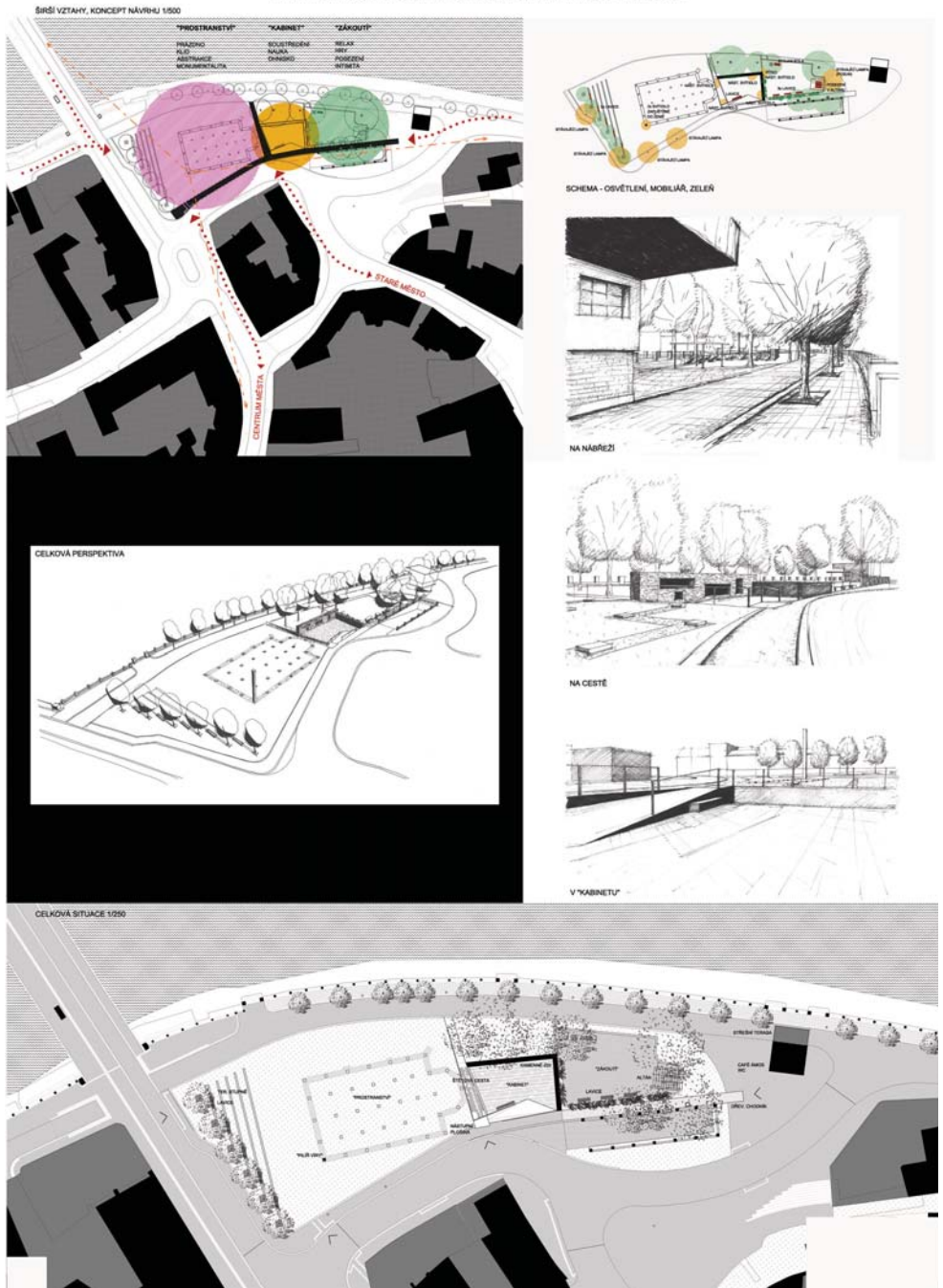
V této souvislosti nelze opomenout pamětní desku odlitou z bronzu, která je umístěna v horní části náměstíčka Na Marku, při vstupu do prostoru Horního náměstí ze strany od řeky Bečvy, v úrovni, kde stávala Dolní brána stržená kolem roku 1830. Do konstrukce městské hradby byla plaketa nesoucí název Starý Přerov slavnostně vsazena v roce 1960. Bronzová plaketa čtvercového tvaru o rozměrech 76 × 76 cm je ohraničena mramorovým rámem. V současnosti je povrch bronzové desky nerovnoměrně pokryt tmavě zelenou patinou. Předlohou reliéfu od sochaře Josefa Bajáka (1906–1980) se stalo nejstarší vyobrazení města Přerova od Jana Willenbergera z roku 1593. Pod vedutou města, ve spodní části bronzové desky, je umístěn nápis: „*V těchto místech stávala v 15.–17. století bratrská škola. Jejím žáky byli Jan Blahoslav a J. A. Komen-*

ský, který na této škole v letech 1614–1618 působil jako učitel.“ Plaketa svým umístěním poněkud nepřesně odkazovala několik generací Přerovanů a všech návštěvníků našeho města na místo, které je spojeno s působením významných postav českých dějin. (104–105)

Archeologický výzkum realizovaný v letech 2012 až 2013 s konečnou platností potvrdil, že duchovní vzdělávací centrum se nacházelo v těsné blízkosti levého břehu řeky Bečvy. Již v průběhu samotného záchranného archeologického výzkumu upozorňovali archeologové na význam lokality, ale nejen na potřebu důstojným způsobem archeologické nálezy prezentovat s ohledem na jejich kulturněhistorický význam.

Statutární město Přerov vyhlásilo 17. února 2014 architektonicko-urbanistickou soutěž o návrh „Prezentace archeologických nálezů v Přerově“. Předmětem soutěže se stalo zpra-

PREZENTACE ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZŮ V PŘEROVĚ

106 Vítězný návrh architektonicko-urbanistické soutěže o návrh Presentace archeologických nálezů v Přerově od Zbyňka Musila (statutární město Přerov)

cování architektonicko-urbanistického návrhu na řešení veřejného prostranství s archeologickými nálezy základů kostela sv. Marka a školy jednoty bratrské, které se nachází v lokalitě Na Marku, tedy na rozhraní městské památkové zóny a jejího ochranného pásma. Do soutěže bylo celkem doručeno 13 soutěžních návrhů. Dne 24. dubna 2014 proběhlo hodnotící zasedání soutěžní poroty, která rozhodla o udělení cen a odměn. Rada města Přerova usnesením č. 3456/92/4/2014 schválila výsledky architektonicko-urbanistické soutěže o návrh Presentace archeologických nálezů v Přerově. První místo obsadil se svým návrhem Ing. arch. Zbyněk Musil z Brna, (106–107) 2. místo Ing. arch. Daniel Kříž z Prahy a na 3. místě se umístili Ing. Markéta Veličková a ing. Petr Velička z Velkého Meziříčí.

Dle vyjádření autora vítězného návrhu presentace nálezů nespočívá ve stavění replik obvodových zdí, byť k tomu dochované základy svádí. Ve 21. století nestavíme ruiny. Návrh se pokouší za pomoci prostoru, abstrakce a architektonické kompozice návštěvníka překvapit, podnítit jeho představivost a vzbudit u něj zájem o místo. Tento jeho zájem – snad i hlad po poznání – budí vzápětí nasycen.

Výstava soutěžních návrhů se konala ve dnech 19.6. – 3. 8. 2014 v Galerii města Přerova. (108) Vernisáž se konala 19. června 2014 od 17 hodin. Úvodní slovo přednesl předseda poroty Ing. arch. Pavel Šimeček z Brna.

107 Vizualizace objektu navrženého v místě archeologického odkryvu bratrského domu se školou (statutární město Přerov)

Význam lokality v Přerově Na Marku potvrdili odborníci, kteří ji za Olomoucký kraj vybrali jako nejlepší příklad záchranného archeologického výzkumu za rok 2013 a nominovali do celostátního kola Ceny Národního památkového ústavu Patrimonium pro futuro (Dědictví pro budoucnost). Jednalo se o nominaci v kategorii Objev, nález roku: Archeologický odkryv základů duchovně-vzdělávacího centra Jednoty bratrské v Přerově. Lokalita Na Marku v Pře-

Vize architektů:

Jak by mohlo vypadat prostranství Na Marku?

Galerie města Přerova
Horní náměstí 1, Přerov
Otevřeno denně mimo pondělí.

Presentace soutěžních projektů, které se ucházely v architektonicko-urbanistické soutěži s pracovním názvem

Presentace archeologických nálezů v Přerově o prvenství a finální podobu lokality.

19. června – 3. srpna 2014

Pořádá Galerie města Přerova ve spolupráci s odborem koncepce a strategického rozvoje města.

Vernisáž: úterek 19. června v 17 hodin
Úvodní slovo: předseda soutěžní poroty ing. arch. Pavel Šimeček
Hudba: Petr Stojan, Jazz Dab

108 Pozvánka na prezentaci soutěžních projektů, přihlášených do architektonicko-urbanistické soutěže o návrh Presentace archeologických nálezů v Přerově (KIS Přerov)

109 Pamětní list z celostátního kola Ceny Národního památkového ústavu Patrimonium pro futuro (Dědictví pro budoucnost)

rově se tak zařadila mezi trojici nejvýznamnějších objevů v České republice. Ceny vítězům byly slavnostně předány 23. září 2014 na státním zámku v Nebílověch na Plzeňsku. (109)

V roce 2015 realizoval Dopravní podnik města Prahy projekt s názvem „Seznamte se s...“. Každý měsíc vám přineseme jedno téma, o kterém se dozvíte několik zajímavostí z informačních rámečků umístěných uvnitř Komunikačního vagonu. Cílem této kampaně bylo zpestřit cestujícím čas strávený jízdou metrem. Celkem osm různých vizuálů v českém a anglickém jazyce bylo rozmístěno v rámečcích o velikosti 49 × 49 cm. V březnu 2015 materiály v Komunikačním vagonu přinesly zajímavý profil Jana Amose Komenského, jednoho z největších českých myslitelů, filosofů a spisovatelů. Díky předcházející popularizaci objevu bratrského sboru a domu se školou v lokalitě Na Marku byly výsledky archeologického výzkumu v Přerově prezentovány na jednom z panelů v nejvytíženějším prostředku pražské městské hromadné dopravy. (110)

110 Informační panel informující cestující pražského metra o celorepublikově významném archeologickém objevu bratrského sboru a domu se školou v Přerově (Dopravní podnik města Prahy)

Památník jednoty bratrské

V jarních měsících roku 2016 byla zahájena realizace „Prezentace archeologických nálezů v Přerově“. Stavební práce byly dokončeny v červenci téhož roku. (111–112) Stavba navržena v moderním pojetí je rozdělena do několika částí. Samotný půdorys bratrského sboru postaveného v těchto místech v roce 1554 je pouze symbolicky vyznačen v úrovni terénu dlaždicemi čtvercového formátu. (113) V místě jihozápadního nároží sboru je umístěn „Pilíř víry“, který má jako monument strhávat pohled k nebesům. Na jeho stěnách je umístěn reliéfní nápis v latinském jazyce VICIT AGNUS NOSTER EUM SEQUAMUR („Zvítězil Beránek náš, následujme jej“). Toto heslo je zároveň historickým vyznáním Jednoty bratrské. (114) Bratrský dům se školou kontrastuje s volným prostranstvím zvoleným v místě bývalého sboru. Objekt školy je pojat v moderním duchu. Před vstupem do památníku je umístěno nápadné latinské heslo OMNES OMNIA OMNINO, které odkazuje na jednu ze

113 Letecký pohled na upravený areál Památníku jednoty bratrské v Přerově (archiv TV Přerov, foto P. Ludík)

111 Vstupní partie do Památníku jednoty bratrské (foto Z. Schenk)

112 Jižní obvodová zeď památníku stojící v místech základů bratrského sboru se školou (foto Z. Schenk)

114 Detail nápisu na sloupu víry: VICIT AGNUS NOSTER EUM SEQUAMUR (Zvítězil Beránek náš, následujme jej) (foto Z. Schenk)

115 Celkový pohled od jihovýchodu na Památník jednoty bratrské. V pozadí na pravém břehu řeky Bečvy funkcionalistická budova nové sokolovny z r. 1936 (foto Z. Schenk)

116 Celkový pohled od jihu na Památník jednoty bratrské (foto Z. Schenk)

zásad J. A. Komenského – všechno, všem, všestranně. (115–116) Jde o do terénu zapuštěný prostor vymezený zdmi v nikách ukrývajcími expozici – panely s texty a nákresy, doplněné replikami nejzajímavějších archeologických nálezů z lokality. K nim patří dlaždice s otiskem psí stopy, cihla s otisky kočičích tlapek, ukázka zeleně glazovaného kamnového kachle, hliněná kulička, repliky zdobených rohových knižních kování či kopie zlaté osmanské mince „sultání“. Proměnu místa v čase přibližuje divákovi sled historických vyobrazení města doplněný archivními fotografiemi bývalé zástavby Na Marku. Expozice je doplněna modelem od sochařky Petry Vlachynské přibližujícím všem návštěvníkům Památníku jednoty bratrské v Přerově ideální podobu zástavby lokality Na Marku ve druhé polovině 16. století. (117–118) Jde o zdařilé dílo, které koresponduje s výsledky záchranného archeologického výzkumu, dále s historickými vedutami města Přerova a také moderními počítačovými vizu-

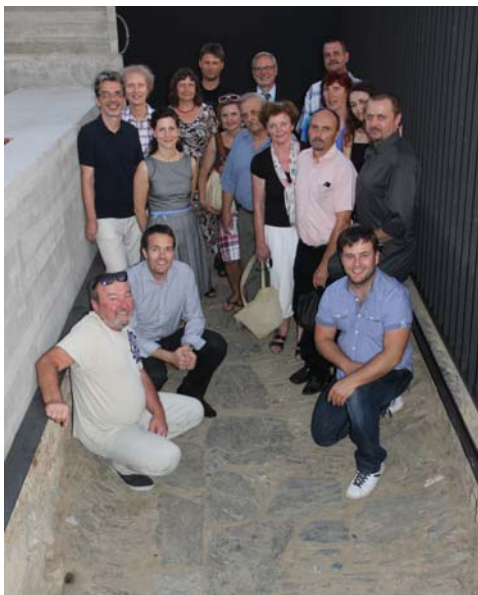
117 Sochařka Petra Vlachynská před instalací svého modelu ideální podoby zástavby lokality Na Marku ve druhé polovině 16. století (foto Z. Schenk)

118 Model ideální podoby zástavby lokality Na Marku ve druhé polovině 16. století umístěný v Památníku jednoty bratrské (foto Z. Schenk)

119 Prezentace renesanční dlážděné uličky oddělující bratrský sbor od bratrského domu se školou (foto Z. Schenk)

120 Přerovští archeologové s členy obnovené jednoty bratrské z Liberce během slavnostního otevření památníku veřejnosti dne 11. 9. 2016 (foto K. Dlouhá)

121 Slavnostní otevření památníku pro veřejnost dne 11. 9. 2016 (foto K. Dlouhá)

alizacemi renesanční zástavby na levém břehu řeky Bečvy v lokalitě Na Marku. V případě unikátní renesanční dlážděné uličky oddělující bratrský sbor od bratrského domu se školou došlo k preparaci a nejnnutnějším kamenickým opravám jejího povrchu. Plánovanou pravidelnou údržbou cesty budou minimalizovány dopady vlivu klimatických změn na prezentované části historických stavebních konstrukcí. Právě dlážděná cesta představuje pro návštěvníka nejautentičtější část památníku. (119–120) Je symbolem propojení nás současníků s obdobím renesance a dobou působení jednoty bratrské, kdy město Přerov zažívalo svůj největší rozkvět. (121)

Ke slavnostnímu otevření Památníku jednoty bratrské v Přerově Na Marku došlo v rámci Dnů evropského dědictví dne 11. září 2016. Samotnou slavnost zahájilo v příjemné atmosféře nedělního podvečera vystoupení hudební skupiny Rabussa, jejíž členové se převtěli do tří nejvýznamnějších členů jednoty bratrské spojených s Přerovem, Jana Blahoslava, Karla staršího ze Žerotína a Jana Amose Komenského, kterého navíc doprovázela manželka Mandalena Vizovská.

Za přítomnosti velkého množství obyvatel Přerova přednesl svoji řeč primátor statutárního města Přerova Vladimír Puchalský, jenž poděkoval všem, kteří se svou moudrostí, umem a pílí zasloužili o zhotovení památníku, který odkazuje k duchovnímu a kulturnímu rozvoji města. Zároveň poukázal na jedinečnost místa nejen v geografickém, hmotném slova smyslu, ale především ve smyslu mravním a duchovním, které Přerov činí světovým, v určitém slova smyslu. Připomněl, že snaha o uchování hodnot jednoty bratrské logicky vyústila ve vzácnou shodu přerovské politické reprezentace, kdy na místě plánovaného parkoviště, s úctou k archeologickým nálezům a kulturní památce, byl vybudován památník.

Na jeho slova navázali vzpomínkou na dobu významného objevu odkryvu přerovští archeologové Zdeněk Schenk a Jan Mikulík: „*Nesli jsme se na vlně euforie, protože se nám splnil sen mnoha předešlých generací historiků, komeniologů, archeologů, regionálních badatelů a patriotů, kteří se snažili lokalizovat původní duchovní centrum jednoty bratrské.*“ (122)

Historička Helena Kovářová z Muzea Komenského v Přerově připomněla více než stoleté udržování odkazu osobnosti Komenského a jeho myšlenek v našem městě. Význam a hod-

122 Primátor města Přerova Vladimír Puchalský během svého úvodního projevu ke slavnostnímu otevření památníku dne 11. 9. 2016 (foto Ester Brožová)

124 Biskup Jednoty bratrské Jan Klas během svého projevu na slavnostním otevření památníku dne 11. 9. 2016 (foto Ester Brožová)

125 Architekt Zbyněk Musil z Brna během svého projevu na slavnostním otevření památníku dne 11. 9. 2016 (foto Ester Brožová).

123 Přerovští archeologové Jan Mikulík a Zdeněk Schenk během svého vystoupení na slavnostním otevření památníku dne 11. 9. 2016 (foto Ester Brožová)

noty jednoty bratrské přiblížil ve svém projevu biskup Jan Klas. (123) Dle jeho slov jednota bratrská nebyla církví, která by někoho ovládala nebo chtěla zotročovat. Autor vítězného návrhu architekt Zbyněk Musil spolu se svým kolegou Davidem Zajíčkem z architektonického a projekčního ateliéru nazemiarchitekti z Brna vysvětlil svůj záměr, do kterého se snažil promítnout jednu z hlavních myšlenek J. A. Komenského – poznávat svět skrze víru, rozum a smysly. (124) V závěru slavnostního podvečera byla pokřtěna kniha Procházka zapomenutým Přerovem od historika Petra Sehnálka z Muzea Komenského v Přerově. (125)

Závěr

Archeologické objevy uskutečněné v letech 2012 a 2013 v lokalitě Na Marku výraznou měrou posunuly naše znalosti o stavebním a kulturněhistorickém vývoji města Přerova. Ke zcela zásadním lze přiřadit odkryv stavebních pozůstatků zástavby jednoty bratrské, který svým významem přesahuje nadregionální rámec. Výsledky provedeného záchranného výzkumu poukazují na velký rozmach duchovní i vzdělávací činnosti jednoty bratrské spojený s rozsáhlou stavební činností. Tento rozvoj souvisel s příhodnými podmínkami, které s nástupem renesance v Přerově panovaly. Jedno z významných center českobratrské církve v českých zemích bylo výrazně podporované majiteli přerovského panství Vratislavem z Pern-

štejna a později především Karlem starším ze Žerotína. Základní vzdělání v Přerově, mezi jinými významnými osobnostmi, nabýval přerovský rodák a biskup jednoty bratrské Jan Blahoslav. V bratrské škole, která se dle písemných odkazů řadila k nejlépe organizovaným, studoval také poslední biskup jednoty Jan Amos Komenský. V letech 1614–1618 zde navíc působil jako správce školy a v Přerově dokonce v roce 1618 uzavřel sňatek se svou první ženou Mandalenou Vizovskou. Právě ve spojitosti s osobností J. A. Komenského, který je nesporně jednou z nejvýznamnějších postav českých dějin nabývají přerovské nálezy evropského významu. Angličané mají a uctívají místo rodného domu světoznámého Williama Shakespeara ve Stratford-upon-Avon, v Přerově se podařilo pro změnu odkrýt základy bratrského domu se školou, kde studoval a posléze učil jeden z největších učenců a šířitelů myšlenek humanismu Evropy 17. století.

Přerovská lokalita Na Marku prošla v průběhu několika staletí zásadními proměnami, které se spolupodílely na postupném vzniku jejího genia loci. Vznikem Památníku jednoty bratrské se Přerov zařadil mezi významná místa v České republice spojená s působením členů

126 Křest knihy Procházka zapomenutým Přerovem. Zleva historik Petr Sehnálek, autor knihy, kapelník hudební skupiny Rabussa Pavel David, primátor města Vladimír Puchalský (foto Ester Brožová)

128 Celkový pohled od severozápadu z pravého břehu řeky Bečvy na areál Památníku jednoty bratrské v Přerově Na Marku. V pozadí Horní náměstí s přerovským zámekem (archiv TV Přerov, foto P. Ludík)

129 Pohled z ptačí perspektivy na upravený prostor areálu Památníku jednoty bratrské v Přerově (archiv TV Přerov, foto P. Ludík)

jednoty bratrské, kde došlo k pozoruhodným archeologickým objevům, které vedly k následné prezentaci archeologických nálezů a ke vzniku památníků. K takovým místům patří na Moravě města Ivančice a Kralice nad Oslavou, kde vznikl Památník Bible kralické. V případě Ivančic představuje památku archeologický odkryv bratrského sboru, z kterého jsou prezentovány základy polygonálního presbytáře bratrského sboru zpevněného opěráky a nadzemní lomové zdivo studny kruhového půdorysu. K bývalému areálu patří dosud stojící hranolová věž. V Kralicích nad Oslavou je pro změnu prezentováno sídlo tajné bratrské tis-

kárny, odkud pochází unikátní archeologické nálezy v podobě více než čtyř tisíc originálních tiskařských liter, topografických pomůcek a ozdob.

Přerov získal v roce 2016 po několikaletém úsilí důstojnou prezentaci archeologických nálezů v podobě Památníku jednoty bratrské odkazujícího na místo, které má svůj pozoruhodný příběh, kudy v uplynulých staletích kráčela historie, na kterou mohou být všichni občané a patrioti našeho města náležitě hrdí. (126–130) Do budoucna by se mělo stát místem setkávání návštěvníků všech generací.

130 Pohled na prezentaci bratrského sboru a bratrského domu se školou na levém břehu řeky Bečvy v lokalitě Na Marku (archiv TV Přerov, foto P. Ludík)

LITERATURA

Přerov a jednota bratrská

- BALETKA, T.: *Morava a nástup reformace. Obrazy a postřehy ze života kněžstva olomoucké diecéze v 1. polovině 16. století*. In: Korunní země v dějinách českého státu. IV. Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.–17. století. Praha 2009, s. 294–307.
- BORŠEK, S.: *O přerovských kostelích*. In: Přerov. Přerovsko-Kojetínsko. Brno 1933, s. 35–39.
- CALÁBEK, L.: *K místopisu starého Přerova*. Přerovský obzor, 16. 6. 1915.
- CALÁBEK, L.: *Církevní poměry v Přerově*. Přerovský Obzor, 29. 6. 1915, s. 2; 30. 6. 1915, s. 2.
- CALÁBEK, L.: *Kde byl pohřben br. Matěj Kunvaldský? Přerovský Obzor*, 25. 10. 1916, s. 2–3.
- CALÁBEK, L.: *Učení Husovo v Přerově*. Přerovský obzor, 25. 10. 1916, s. 2–3.
- CALÁBEK, L.: *Tůma Přeloučský*. Přerovský Obzor, 3. 11. 1916, s. 2–4; 4. 11. 1916, s. 2–3.
- CALÁBEK, L.: Fr. Levý: *Přerovská česko-bratrská církev*. Přerovský Obzor, 24. 1. 1918, s. 2; 29. 1. 1918, s. 2–3.
- CALÁBEK, L.: *Čeští bratři loučí se s Přerovem*. Obzor, 29. 12. 1918, příl., s. 1.
- CALÁBEK, L.: *Náboženské poměry v rodišti Blahoslavově*. In: Sborník Blahoslavův. (1523–1923). Přerov 1923, s. 38–49.
- CVRČEK, J.: *Paměti ze stol. XVI. o městech moravských*. Časopis Matice moravské 22 (1898).
- FIEDLER, J.: *Todtenbuch der Geistlichkeit der böhmischen Brüder*. Wien 1863.
- FLOSS, P.: *Kulturní a náboženský vývoj Přerova od konce husitství do Bílé hory*. In: Dějiny města Přerova. 1. Díl. Přerov 1970, s. 265–302.
- JUROK, J.: *Komenského kritika české předbellohorské společnosti v jeho díle Listové do nebe*. In: Studia Comeniana et historica, 21, č. 43, (1991,) s. 29–40.
- JUROK, J.: *Jan Amos Komenský a přerovská a fulnecká městská společnost kolem r. 1618*. Časopis Slezského zemského muzea. Série B – vědy historické. Opava, 40, č. 2, (1991,) s. 133–147.
- JUROK, J.: J. A. Komenský a česko-bratrsko-kalvínská feudální společnost Moravy. (Přerov, Fulnek a Hranice). In: Časopis Slezského zemského muzea. Série B – vědy historické. Opava, 46, č. 2, (1997,) s. 97–119.
- JUST, J. – NEŠPOR, Z. – MATĚJKA, O.: *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha 2009.
- JUST, J.: *Kněžská korespondence Jednoty bratrské z českých diecézí z let 1610–1618*. Praha 2011.
- KANTOR, R.: *Kostely*. In: Přerov a okolí. Přerov 1929, s. 18–31.
- KOJEČKÝ, J.: *O školách bratrských*. Obzor, 10. 10. 1920, s. 5.
- KOJEČKÝ, J.: *Bratrská škola v Přerově*. Vlastivědný sborník pro mládež župy Olomoucké, 1923–1924, příl. k č. 10, s. 1–2.
- KOJEČKÝ, J.: *Školy v Přerově*. In: Přerov a okolí. Přerov 1929, s. 10–17.
- KOURLIL, M.: *Přerov v období předbellohorském*. In: Dějiny města Přerova. 1. díl. Přerov 1970, zvl. s. 221–228.
- KUBÍČEK, A.: *Jindřich Institoris, pap. inkvizitor v Čechách a na Moravě*. Časopis katolického duchovenstva, 1902/1, s. 20–26, 1902/2, str. 115–121, 1902/4, s. 222–226.
- LAPÁČEK, J.: *Mikuláš Drábík o obyvatelích města Přerova*. Přerovsko, 9. 8. 1991, s. 5.
- LAPÁČEK, J.: *Komenský a Přerov*. Přerov 1992.
- LAPÁČEK, J.: *Jan Mathaeides, spolužák Komenského na přerovské bratrské škole*. In: J. A. Komenský a slovenská kultura. Bratislava 1993, s. 132–133.
- LAPÁČEK, J.: *Přerov, Karel starší ze Žerotína a škola ve švýcarském Svatém Havlu*. Vlastivědný věstník moravský, 1993, s. 117–130.
- LAPÁČEK, J.: *Neznámý pramen k životopisu Komenského*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. 5. Přerov 1997, s. 9–8.
- LAPÁČEK, J.: *Náboženské poměry v Přerově do konce 16. století*. Mikulovská sympozia, 27/2002. Vývoj církevní správy na Moravě. Brno 2003, s. 181–190.
- LAPÁČEK, J.: *O bratrském sboru a domě aneb jednota bratrská v Přerově*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 2013, s. 25–100.
- LEVÝ, F.: *Přerovská Česko-bratrská církev*. Přerov 1909.
- LEVÝ, F.: *K přerovským záhadám*. Pozor, 30. 5. 1914.
- LEVÝ, F.: *Přerovská česko-bratrská církev*. Přerovský Obzor, 6. 7. 1915, s. 3.

- LEVÝ, F.: *Prerovský „kopec“ a „kopeček“*. Prerovský obzor, 6. 11. 1917, s. 3; 7. 11. 1917, s. 2–3.
- MIKULEC, J., a kol.: *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Praha 2013.
- MOLNÁR, A.: *Českokobratrská výchova před Komen-ským*. Praha 1956.
- NOVÁK, J. V.: *Spor Bratří s p. Vojtěchem z Pernšteina v Prostějově r. 1557 a 1558*. Časopis českého musea 65 (1891), s. 43–56, 197–208.
- RŮČKOVÁ, M.: *Studium a korespondence kněžského dorostu Jednoty bratrské v letech 1610–1618*. Praha 2014.
- SLAMĚNÍK, F.: *Kde jest prerovský „kopeček“?* Prerovský Obzor, 27. 10. 1916, s. 2–3.
- WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren*, Abt. 1. Olmützer Erzdiöcese, Band 5. Brünn 1863, s. 166–178.
- ZAPLETAL, F.: *O původní podobě nynějšího farního kostela v Přerově*. Obzor, 21. 4. 1929, s. 1–3.
- ZAPLETAL, F.: *Mlýn u nového zboru a bratrského domu v Přerově*. Obzor, 19. 5. 1929, s. 1–2.
- ZAPLETAL, F.: *Ze stavební historie nového zboru Bratří v Přerově*. Obzor, 26. 5. 1929, s. 1–4.
- ZAPLETAL, F.: *Renesanční věž nového zboru v Přerově*. Obzor, 2. 6. 1929, s. 1–3.
- ZAPLETAL, F.: *O památkách Přerova nad Bečvou*. Přerov 1929.
- ZAPLETAL, F.: *Přerov v minulosti*, Přerov 1936.
- ZAPLETAL, F.: *Pohled na Přerov z r. 1727*. Vlastivědný věstník moravský, 1960, s. 276–285.
- ZAPLETAL, F.: *Po stopách jednoty bratrské v Přerově*. Přerov 1969.
- Nové archeologické nálezy v městě Přerově a osobnost Jana Amose Komenského**
- BAYER, F. 1893: *Přerovsko. Město i hejtmanství*. 1. díl. Přerov.
- CEKOTA, V., DOSTÁL, J. 1970: *Umění v Přerově v období baroka*. In: II. Dějiny města Přerova. Brno, s. 218.
- FLOSS, P., 1970: *Kulturní a náboženský vývoj Přerova od konce husitství do Bílé hory*. In: I. Dějiny města Přerova. Brno, s. 278–279, 294.
- HÝBL, F. 2003: *Dvanáct vedut města Přerova*. Přerov.
- CHUMCHAL, M. 1994: *Nález mincí v Přerově v roce 1923*. In: Minulost Přerovska 1993. Sborník prací z dějin přerovského regionu. Přerov, Muzeum Komenského, s. 129–146.
- KANTOR, R. 1930: *Kostely v Přerově*. Přerov.
- KANTOR, R.: *50 let budovy přerovského gymnázia*. Obzor, 4. 12. 1927, 6. 12. 1927.
- KREUTZ, R. 1927: *Vlastivěda moravská*. II. Místopis: Přerovský okres.
- LAPÁČEK, J. 2000a: *Jednota bratrská*. In: Přerov. Povídaní o městě, s. 27–28.
- 2000b: *Problémy s řekou Bečvou*. In: Přerov. Povídaní o městě, s. 62–67.
- 2003: *Náboženské poměry v Přerově do konce 16. století*. In: XXVII. Mikulovské sympozium. Brno, s. 181–190.
- 2012: *Nový sbor byl postaven místo panského dvora*. Seriál jednota bratrská. Nové Přerovsko, 26. října 2012, č. 43, s. 12.
- 2013: *O bratrském sboru a domě aneb jednota bratrská v Přerově*, Sborník Státního okresního archivu Přerov, s. 25–100.
- LEVÝ, F.: *Přerovská Česko-bratrská církev: Kulturně-histor. přisp. k dějinám města Přerova*. Přerov: Frant. Levý, 1909. 199 s.
- LEVÝ, F.: *K přerovským záhadám. Pozor: Politický a hospodářský časopis*. Olomouc, 1914, 5. 3. 1914 (úvod), 30. 5. 1914 (dokončení).
- MITÁČEK, J. 2013: *Vlasta Fialová a časopis Z Kralické tvrže*. In: Za kralickou do Kralic aneb 400. výročí Bible kralické, s. 197–204.
- MOLLINOVÁ, Z. 2005a: *Bývalý kostel sv. Marka v Přerově*. Slovo pro každého č. 4, Ročník 11, duben 2005, s. 15.
- 2005b: *Bývalý kostel sv. Marka v Přerově*. Slovo pro každého. Číslo 5, Ročník 11, květen 2005, s. 14.
- PAVLÍK, Č. – VITANOVSKÝ, M. 2004: *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance. Praha.
- RYBIČKA, A.: *Bratrský sbor Přerovský. Památky archeologické*, 10, 1874–77, s. 845–846.
- SCHENK, Z. – MIKULÍK, J. 2013a: *„Tyršův most Přerov – Jižní předpolí Tyršova mostu“*. Předběžná investiční zpráva o provedení archeologického výzkumu, zaměřená na možnost prezentace nalezených archeologických památek, Archaia Olomouc o.p.s.
- 2013b: *Přerov – Na Marku*. Archeologický odkryv sboru a domu se školou jednoty bratrské, Sborník Státního okresního archivu Přerov, s. 5–24.
- TOMEŠEK, J. 2013: *Hmotová rekonstrukce bratrského centra v lokalitě Na Marku v Přerově*, Sborník Státního okresního archivu Přerov, s. 101–110.
- ZAPLETAL, F. 1929: *Pohled z r. 1593 na nový zbor a na bratrský dům v Přerově*. Obzor, 20. 28. 4. 1929, č. 101, s. (1)–2.

Letecký pohled od jihu na upravený areál Památníku Jednoty bratrské v Přerově Na Marku (archiv TV Přerov, foto P. Ludík)

ISBN 978-80-906145-5-0